**Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України**

Харківський національний університет внутрішніх справ

**Місцевий осередок
Всеукраїнської громадської організації
«Асоціація кримінального права» в Харківській області**

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ І ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ
У РАМКАХ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ НАУКИ**

**Харків
2014**

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (постанова №6 від 21 травня 2014 р.)

Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції : матеріали наук.-практ. семінару, 24 квіт. 2014 р. / НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) [та ін.]. – Х. : НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса, 2014. – 116 с.

Видавець
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Редакційна колегія:
В. І. Борисов (головний редактор), В. С. Батиргареєва (заст. головного редактора), В. В. Голіна, В. Я. Настюк

Науковий редактор *В. С. Батиргареєва*
Відповідальна за випуск *О. М. Самойлова*

© *Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2014*

Вступне слово

Шановні учасники і гості науково-практичного семінару, що проводиться з нагоди Дня науки!

Традиційно гострою для українського суспільства є проблема запобігання та протидії корупції. На даний час Україна рухається в напряму розробки антикорупційних заходів, їх нормативного оформлення та поступового впровадження у життя. Але, як свідчать показники роботи суб'єктів антикорупційної діяльності, втілення нормативних приписів у правозастосовну діяльність залишається вкрай неефективним.

Протидія корупції ускладнюється поширенням корупційних відносин на всіх рівнях державної влади. Вона охоплює різноманітні сфери суспільної діяльності, вражає все нові й нові соціальні інституції. Корупція проникає у буденне життя різних верств населення. Ефективність антикорупційних рішень, що приймаються на вищому державному рівні, нівелюється внаслідок їх свідомого блокування чи нехтування.

За даними незалежних досліджень, у 2013 р. близько 20 % українців ставали учасниками корупційних відносин. Водночас опитування свідчать, що більшість респондентів у тій чи іншій мірі визнають потребу в цій незаконній діяльності. Корупція, на думку опитаних, необхідна для вирішення багатьох їх проблем. Тобто громадяни сприймають корупцію як прийнятний механізм, допоміжний інструмент для вирішення останніх, як «сервіс», який дозволяє зберегти час, уникнути зайвих клопотів, гарантувати отримання належного результату та який має свою ринкову ціну.

Корінний перелом громадської свідомості є найважливішим завданням державної антикорупційної політики, який полягає у формуванні в суспільстві атмосфери жорсткого неприйняття корупції. В України громадянське суспільство поки що знаходиться на стадії становлення. Саме тому основним суб'єктом запобігання корупції сьогодні є не суспільство та громадськість, а здебільшого органи кримінального переслідування, які природно реагують на прояви цього явища, а не усувають коріння даної проблеми.

Указані обставини й зумовили спрямованість нашого наукового семінару, оскільки від ефективності взаємодії різних інститутів громадянського суспільства залежить майбутнє нашої держави. Від

цього так само залежить вдосконалення чинного та розробка нового антикорупційного законодавства, а так само знаходження шляхів нейтралізації своєрідного соціального імунітету на численні прояви корупції. Звичайно, до цього арсеналу дій відноситься дотримання прозорості процедур надання державних послуг, що знайшло відображення у Стратегії та відповідній Державній програмі запобігання і протидії корупції, розрахованій до 2015 р.

Не стоїть осторонь від цієї проблеми й Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України. Творчим колективом науковців Інституту вже не перший рік здійснюються комплексні дослідження проблем протидії корупції. Їх метою є розробка науково обґрунтованих рекомендацій для органів державної влади і місцевого самоврядування, а також правоохоронних органів.

Науковим співтовариством Харківщини перед Харківською обласною державною адміністрацією та Харківською обласною радою було ініційовано залучення низки наукових установ до реалізації регіональної антикорупційної політики. Зокрема, наш Інститут, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого та Харківський національний університет внутрішніх справ разом з обласною державною адміністрацією та правоохоронними органами є співвиконавцями Регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки.

Саме від учених залежить теоретичний та методологічний фундамент, на якому має базуватись реалізація різних за характером та спрямованістю заходів даної Програми. І проведення цього науково-практичного семінару спрямоване на досягнення поставленої мети. Лише разом, у тісній взаємодії теоретиків та практиків, правоохоронних органів та громадськості наше суспільство у змозі, якщо не подолати, то хоча б обмежити «іржу» українського соціального організму – корупцію.

Голова організаційного комітету
академік НАПрН України
В.І. Борисов

МАТЕРІАЛИ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

Голіна В. В., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач сектора дослідження проблем запобігання злочинності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Як відмічається у ЗМІ та виступах вищих посадових осіб нової влади, однією з головних причин масових протестних акцій, унаслідок яких в Україні відбулося повне переформатування влади, є вражаючих масштабів корупція, насамперед у вищих ешелонах влади. У доповіді Прем'єр-міністр України А. Яценюк зазначив, що у нас немає іншого вибору, крім як сказати людям правду: корупція крок за кроком поспіль 20 років посилювалася, а починаючи з 2011 р. перейшла до рангу грабування і розкрадання країни неймовірними темпами. Він наводить приклад із Міністерством доходів і зборів, яке використовувало електронну систему для того, щоб знати, хто і скільки заробляє, хто і скільки відмиває «брудних» грошей, і контролювати, чи занесли або ні ту чи іншу суму міністрові[1]. Міністр юстиції України наголосив, що за минулий рік бюджет недорахував близько 300 млрд. грн. через величезну корупційну складову, яку активно втілювала у життя минула влада[2]. За думкою вчених (В.Я. Настюк, В.В. Бєлєвцева та ін.), корупція слугує однією з причин розвитку терористичної діяльності в Україні.

З точки зору кримінології корупція – це соціальне явище, різновид правового цинізму, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання владних повноважень або службового становища особами всупереч інтересам держави і суспільства. Цим визначенням хочемо підкреслити, що корупція – явище

[1] Голос України. – 2014. – 28 берез. – С. 4.
[2] Уряд. кур'єр. – 2014. – 2 квіт.

триєдине: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які зловживаючи наданими їм повноваженнями, одержують неправомірну вигоду матеріального або нематеріального характеру, легальне визначення якої дається у примітці до ст. 364[1] КК України; будь-які інші фізичні особи, що підлягають кримінальній відповідальності (розділ IV КК України), які схиляють осіб до протиправного використання зазначених вище службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей, і, образно кажучи, корупційний дух, тобто стан суспільства, в якому у значній мірі капіталізовані такі загальнолюдські цінності, як чесність, гідність, совість, обов'язок, скромність та ін. Останні перетворені на товар. Деякі фахівці, мабуть, від відчаю оцінюють корупцію навіть як хворобу, що вразила суспільство.

Корупція – перш за все соціальне явище, яке на рівні кримінологічного узагальнення означає тотальний продаж влади різними способами (зловживання службовим становищем; пряме використання службовою особою прав, повноважень, впливу з метою особистого збагачення; продажність громадських і політичних діячів, працівників управлінських органів, інституцій та ін.). Корупція проявляє себе, зокрема, у корупційних правопорушеннях, тобто в умисних діяннях, що містять ознаки корупції, учинених особами, зазначеними у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. та за які законом установлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність (ст. 1). Проте це не означає, що корупційні прояви скрізь однакові. Вони мають конкретний галузевий характер із певним набором детермінуючих обставин і мотиваціями. Тому протидія корупції бачиться не у нескінченому пошуці міфічних причин корупції – вони відомі з давніх давен, не у проголошенні гучних загальнодекларативних намірів, що сподобаються чиновникам, а у скороченні галузевих умов, які сприяють корупційній мотивації або полегшують досягнення її результатів. З усуненням галузевих, інституційних умов скорочуються, хоча і не зникають зовсім, корупційні прояви (наприклад, у судовій сфері, сфері правоохоронних органів, державної служби, сфері охорони здоров'я, парламенті, політичних партіях, освітній системі, бізнесі, військовій сфері, ЗМІ). Корупційність в Україні стала не лише звичною, а й на людському рівні вже давно легалізувалася. Українці тотально не довіряють владі, причому усім її гілкам. Отже, є потрібним постійний пошук

антикорупційних стратегій з їх конкретними практичними заходами-кроками.

На сучасному етапі протидії корупції зусилля держави і суспільства повинні зосередитися саме на скороченні корупційних проявів у головних (навіть вищих) сферах усіх гілок влади, які найбільш уражені корупцією. Треба сконцентрувати увагу на «підпіллі» корупції – її владних і галузевих умовах. До стратегій, які спрямовані на скорочення корупції, належать, на наш погляд, такі:

- скорочення практичних можливостей учинення корупційних правопорушень;
- втручання у кризові ситуації;
- зміна структури стимулів щодо корупційних діянь;
- залучення бізнесу до антикорупційних процесів;
- участь громадськості у протидії корупції.

Це не означає, що применшується роль інших стратегій перспективного характеру у запобіганні корупції або відбувається пошук нових. Слід зазначити, що частково конкретні заходи цих стратегій розпорошені у безлічі документів (законах, підзаконних актах, засадах, концепціях, рекомендаціях, пропозиціях учених та ін.). Вони викладені непослідовно, частково їх ще не створено, однак пошук йде. Але головне лихо – заходи проголошуються, однак не виконуються, не контролюються, не аналізується їх результатність.

Тому ми пропонуємо сконцентрувати найбільш потужні – невеликі за кількістю і людським факторам – заходи у названих вище стратегіях, що націлюють суб'єктів запобігання корупції на конкретний результат.

1. Скорочення практичних можливостей учинення корупційних правопорушень. Фактичні масштаби цієї стратегії необмежені. У технічно розвинутих країнах вони більші, у технічно слабких – менші. Провідна ідея стратегії і відповідних їй заходів – створення більш ефективних бар'єрів, перепон, ризиків для вчинення корупційних діянь або використання їх вигод, тобто мінімізація галузевих умов, що сприяють учиненню корупційних проявів. Заходи цієї стратегії можуть бути класифіковані на такі:

а) правові. Перш за все це посилення кримінальної відповідальності (не адміністративної, цивільно-правової чи дисциплінарної, а кримінальної) за вчинення корупційних дій, зловживання службовим становищем, як це було раніше у КК України 1960 р., без безглуздої «вартісної» диференціації і визначення суми подарунків. По суті, ця стратегія – це стратегія залякування.

Наприклад, пропонується (і частково вже реалізовано) надати громадянам право при спілкуванні з чиновниками фіксувати всю розмову на відео-, аудіотехніку; право безпосередньо звертатися до суду у випадку фіксації порушення, а суд зобов'язаний протягом короткого строку відкрити провадження і, за участі ЗМІ, публічно розглянути таке звернення; розширити права і можливості приватного обвинувача та ін. Це і закон про люстрацію, введення комп'ютерного оформлення документів про дозвіл, скорочення їх обсягу та багато іншого. Крім того, необхідно здійснити потужний вплив на правосвідомість громадян, тобто дати зрозуміти суспільству, що йде рішуча боротьба з корупцією.

б) організаційно-управлінські. До них можна віднести: створення Національної служби боротьби з корупцією, яка наділена функціями дізнання і слідства; спрощення правил процедури щодо різних дозволів; обмеження кількості перевірок, декларування доходів і витрат; можливо, прийняття Закону України «Про Національне бюро антикорупційних розслідувань»; зміна умов зарахування абітурієнтів до вузів; перехід на електронну систему контролю за акцизами, тому що акцизні марки активно підробляються (наприклад, лише у Харкові восени 2013 р. було вилучено 10 млн, підроблених марок, а також 5 типографських станків, на яких ці марки фальсифікувалися); припинення корупційних схем продажу ліків, наркотиків, зброї та ін.;

в) кадрові (впровадження у практику положень Закону України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 р.; підвищення професійного рівня та проведення більш жорстокого професійного відбору кадрів; експериментальне впровадження професії криміналіста-кримінолога з відповідними функціями тощо).

*г) технічні та технологічні (*наприклад, використання сучасних засобів спостереження; підвищення рівня ризиків для злочинців; введення технології Codentify тощо).

2. Втручання у кризові ситуації. Втручання у кризові ситуації слід розуміти і використовувати по-різному. Але головна ідея цієї стратегії – втручання у корупційні процеси, схеми, діяння з метою їх переривання і припинення. Ними є різні за правовою природою і технологією здійснення конкретні запобіжні заходи. Органом, який міг би оперативно включатися у припинення корупційних схем, може стати Національна служба боротьби з корупцією. Досвід створення такого органу запозичений у західних країнах, які свого часу мали проблеми з корупцією широкого масштабу. Нині подібна ситуація і в Україні: корупція у нас має надзвичайно широку сферу покриття. При цьому

дуже великий відсоток корупційних діянь спостерігається при державних закупівлях, особливо на державних підприємствах та в національних акціонерних компаніях. Тому Нацслужбі пропонується надати функції дізнання та слідства, під що підпадатимуть не лише чиновники 1-3 рангів, а й керівники держпідприємств та НАКів разом із колишніми високопосадовцями[1]. Так, наприклад, частково було зупинено оборудку так званої «вишки Бойка», коли нафтові комплекси закуповувалися за кордоном за 248 млн доларів, а продавалися українській державній компанії за 400 млн доларів[2].

3. Зміна структури стимулів щодо корупційних діянь. Зміна структури стимулів передбачає (як один з аспектів цієї стратегії) здійснення ефективних заходів щодо позбавлення правопорушників можливостей використовувати прибутки, отримані внаслідок корупції (декларування витрат, прибутків родичів; заморожування, конфіскація і повернення активів, здобутих у результаті корупційних діянь; упровадження системи зовнішнього аудиту процедур державних закупівель та ін.).

4. Залучення бізнесу до антикорупційних процесів. Корупція є найбільшою перешкодою для нормального функціонування бізнесу. За результатами дослідження інвестиційного клімату в Україні (2011 р.), бізнес витрачає на корупцію до 10% свого прибутку. Проведене Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» у межах проекту «Об'єднуємося заради реформ» дослідження дозволяє зробити висновки, що головними кроками скорочення корупції є: залучення бізнесу до програм подолання корупції, причому не лише національного, а й іноземного. «Ми пропонуємо вам, – звернувся до представників іноземного бізнесу міністр Кабінету Міністрів О. Семерак, – допомогти нам у боротьбі з корупцією і повідомляти про вияви, з якими ви стикаєтеся: на митниці, в урядових кабінетах чи будь-де. До того ж слід мати на увазі підтримку цих програм вищим керівництвом держави; пошук нової еліти, яка може цю політику впровадити у життя; формування культури неприйняття корупції всередині компанії на рівні топ-менеджерів та інших співробітників; спільне просування антикорупційних принципів ведення бізнесу та відстоювання своїх інтересів тощо[3].

---

[1] Уряд. кур'єр. – 2014. – 10 квіт.
[2] Уряд. кур'єр. – 2014. – 4 квіт.
[3] Саприкіна М. Боротьба з корупцією: роль бізнесу / М. Саприкіна // Вісн. УСПП. – 2012. – №2. – С. 11-12.

5. Участь громадськості у протидії корупції. Участь громадськості у протидії корупції бачиться насамперед у підтримці зусиль нової влади у цьому напряму. Окремим напрямом стратегії запобігання корупції, – зауважує В.І. Борисов, – має стати атмосфера несприйняття корупції та сприяння усвідомленню кожним громадянином, що його особиста участь в антикорупційному русі є вагомим внеском у наведенні ладу в нашій країні. Пропонується розробка і прийняття окремого Закону України «Про основи громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування», і на його основі внесення відповідних змін до спеціального законодавства»[1].

Крім того, ефективність участі громадськості у запобіганні корупції можлива тільки у взаємодії з державними органами. Громадськість повинна стати своєрідним «оком» такого органу, як, наприклад, Національна служба боротьби з корупцією. Але тут повинна діяти виваженість і обережність, інакше цей контроль перетворюється на доноси і наклепи. Галузевий підхід до запобігання і протидії корупції повинен визначити, на наш погляд, форми, глибину взаємодії громадськості з державними органами – від дорадчих, допоміжних функцій до участі у нормотворчості. Доцільно, щоб громадськість мала широкий доступ до будь-якої інформації стосовно різних сфер суспільного і навіть приватного життя. Так, пропонується прийняти комплект законів «Про громадський контроль в Україні», «Про контроль за доходами і витратами фізичних осіб», який би суттєво призупинив надмірне збагачення посадовців.

Є й інші новітні підходи до запобігання і протидії корупції.

---

[1] Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби з корупцією / В.І. Борисов // Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням : матеріали наук.-практ. семінару, 20 квіт. 2012 р. / НАПрН України, НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса та ін.; ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред..) та ін. – К. : Х. : Право, 2013. – С. 14.

Батиргареєва В. С., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

Шуміло О. О., співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ХАРКІВСЬКОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ: РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛОТАЖНОГО ОПИТУВАННЯ

У 2013 р. за підтримки Харківської обласної державної адміністрації творчий колектив Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України розпочав масштабне регіональне дослідження громадської думки про стан корупції у м. Харкові. Необхідність опитування зумовлювалася активною розробкою та подальшим втіленням реформ у галузі кримінальної юстиції та адміністративного управління, спрямованих на подолання корупції в Україні. Основною метою було з'ясування таких питань:

– ставлення харків'ян до явища отримання неправомірної вигоди[1];

– рівень та структура досвіду місцевого населення щодо зіткнення з корупцією;

– оцінювання ефективності наявних антикорупційних заходів;

– готовність населення долучатися до антикорупційної діяльності.

Опитування проводилося з використанням відповідного інструментарію – спеціалізованої анкети. Загалом респондентам ставилося понад 20 запитань про досвід безпосереднього зіткнення з проявами корупції, ступінь поширеності корупції в органах влади та місцевого самоврядування виділення найбільш уражених нею інституцій,

[1] Примітка. У минулому – отримання хабара.

поінформованість щодо державної й регіональної боротьби з проявами корупції, а також про власну готовність протидіяти корупції.

Розподіл респондентів дослідження за ключовими демографічними характеристиками приблизно збігається зі складом населення регіону, зафіксованим офіційною статистикою. Серед загальної кількості опитаних 47% становили жінки, 52% – чоловіки. Переважним сегментом опитаних були особи працездатного віку (91%). Респонденти належали до різних освітніх рівнів.

Як відомо, в умовах вільних ринкових відносин одним із закономірних розвитку стабілізації економіки є стимулювання населення до інтенсивного відкриття малого та середнього бізнесу. Однак, незважаючи на велику кількість талановитої молоді та створюваних ноу-хау, наша країна й надалі не робить значного поступу на шляху до інформаційного суспільства. Лише одиниці співвітчизників ризикують здійснити свою мрію про започаткування власної справи. Беручи таке до уваги, дослідники з метою вивчення чинника корупції як перепони до масштабної реалізації малих і середніх бізнес-проектів, запропонували респондентам запитання щодо наявності у них особисто або їхніх знайомих нереалізованих планів організувати власний бізнес та причин таких ситуацій. У результаті було виявлено 62% опитаних, які не спромоглися стати комерсантами. Серед найпоширеніших факторів такої неспроможності називали перш за все відсутність початкового капіталу, а також досвіду й знань у веденні бізнесу. При цьому неофіційні платежі та подарунки посідають лише четверте місце серед факторів, що відлякують харків'ян від започаткування власної справи.

Матеріали опитування яскраво продемонстрували – корупцією пронизані майже всі гілки суспільного життя. За отриманими даними, рівень досвіду корупції в регіоні залишається стабільно високим і не вирізняється від аналогічних показників загальноукраїнських досліджень – 63% респондентів заявили, що вони були втягнуті в корупційні стосунки особисто або були проінформовані про таке знайомими (для порівняння – на таке саме запитання ствердно відповіли 62,5% опитуваних Європейською дослідницькою асоціацією у співпраці з Київським міжнародним інститутом соціології у 2009 р.)[1]. Майже половина опитаних особисто пересвідчилися в корисливих діях працівників медичної сфери. Приблизно однаковою є кількість

[1] Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – К., 2011. – 47 с.

ствердних відповідей щодо зіткненням із корумпованістю освітніх установ, міліції та ДАІ (29%, 28% і 24% відповідно). Найнижчий рівень корупції, на переконання опитаних, зафіксований серед працівників Міністерства надзвичайних ситуацій, Державної служби державної реєстрації і місцевих бюро технічної інвентаризації.

Підкреслимо, у корупції зазвичай задіяні обидві сторони. На жаль, громадяни нерідко провокують неправомірну вигоду чи вдаються до використання власних неофіційних зв'язків, аби прискорити отримання певної державної послуги або уникнути юридичної відповідальності. Так, «вирішення питання» за допомогою впливових знайомих посідає перше місце серед інших поіменованих в опитуванні варіантів перебігу візиту до владної інституції. Цей результат співпадає із сумним висновком дослідників антикорупційного проекту Київського міжнародного інституту соціології – перш ніж пропонувати гроші, громадяни зазвичай намагаються знайти корисне знайомство у потрібній сфері[1]. Щоправда, невелику надію на зміни до кращого надають поодинокі випадки відмови громадян та чиновників від розв'язання складнощів за допомогою неправомірної вигоди – 10% та 2% відповідно[2]. Нерідкісним явищем у стінах можновладців й досі залишається добровільне надання подарунків, грошей, майна, послуг посадовій особі. Традиційною формою подяки за сприяння є неофіційні платежі й подарунки службовим особам, благодійні внески на ремонт закладу тощо. Сума неправомірної вигоди згідно з відповідями респондентів зазвичай становить до 300 грн, що свідчить про укорінену системність незаконного збагачення за рахунок «дешевих», але багаточисленних корупційних дій.

Одним із центральних показників є питома частка тих, хто вважає корупцію небезпечним явищем, що потребує негайного усунення, – на момент опитування вона становила 61% респондентів. Зауважимо, що поряд із тим, кількість громадян, для яких корупція є закономірним результатом розвитку суспільства або необхідною умовою сімейного добробуту, залишається тривожно великою (такої позиції дотримуються 24% респондентів).

Проведене дослідження засвідчило низький рівень обізнаності громадян щодо регіональної боротьби з корупцією – лише 22%

[1] Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – К., 2011. – 47 с.

[2] Примітка. На це запитання респонденти мали можливість обрати кілька варіантів відповіді одразу.

респондентів вважають себе добре обізнаними у цій сфері. Здебільшого скептичним виглядає настрій громадян щодо доцільності активної боротьби з корупцією як на державному, так і особистому рівні. Зокрема, лише 10% опитаних засвідчили особисте бажання сприяти покаранню корупціонерів, і тільки 8% цілком задоволені роботою місцевих органів у запобіганні корупції, у той час як понад 40% називають діяльність антикорупційних установ відверто неефективною. Позитивним, на думку громадськості, є інститут інформаторів про корупційні правопорушення. Так, 46% вважають їх наявність запорукою боротьби з указаними злочинними діями; однак при цьому лише 5% припускають особисте повідомлення антикорупційних органів на безкоштовній або оплатній основі про відомий їм факт отримання неправомірної вигоди.

Нарешті, дані опитування є ще одним доказом на користь остаточної втрати українськими можновладцями кредиту народної довіри. Відповідаючи на запитання щодо виокремлення найбільш ефективних засобів боротьби з отримання неправомірної вигоди, лише 12% опитаних назвали таким політичну волю на запобігання корупції[1].

[1] Примітка. На це питання респонденти мали можливість обрати більше одного варіанта відповіді.

Настюк В. Я., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідуючий лабораторією дослідження правових проблем запобігання та протидії корупції Науково-дослідженого інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, завідувач кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Шевчук О. М., кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ І ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ НАРКОКОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Запобігання та протидія наркокорупції – одна з найактуальніших проблем у сучасній Україні. Адже наркокорупція – це деструктивне явище, здатне породжувати позанормативну діяльність органів державного управління, гальмувати економічний розвиток, становити загрозу багатьом елементам конституційного та суспільного ладу, а також національній безпеці. В Україні, як і в усьому світі, корупційні правопорушення в сфері обігу наркотиків віднесено до головних політичних, економічних і соціальних проблем. Наркопроблеми, що охопили Україну, є вкрай складними та небезпечними, оскільки відбувається поступове знищення генофонду нації, завдаються серйозні збитки економіці країни через «відмивання» наркогрошей, не кажучи вже про втрати молоді від СНІДу, вірусних гепатитів, що є наслідками

наркоманій. Щороку зростає рівень злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків.

Саме такі фактори, як стрімке розповсюдження в країні наркоепідемії та зростання багаточисельної армії наркозалежних підлітків та молодих людей, відсутність у країні зваженої наркополітики, а також бездіяльність органів державної влади, змусило громадськість та більше ніж 20 громадських організацій, які опікуються проблемою наркоманії та займаються профілактикою негативних явищ серед молоді, об'єднатись до «Всеукраїнського громадського руху протидії наркоманії та наркокорупції». Отже, проблематика, пов'язана із взаємодією державних органів і громадськості у запобіганні і протидії наркокорупції, характер якої визначає стан стабільності в суспільстві і державі, є одним із головних завдань для вивчення в юридичній науці.

Однією з проблем у цій сфері є відсутність єдиного наукового й правозастосовчого погляду на коло проблем, пов'язаних із наркобізнесом, а тим більше з різними видами наркоманій, що ним породжуються (гашишна, опіатна, синтетична і полінаркоманія). Останні розглядаються на стику медико-психологічного, психіатричного, кримінолого-соціологічного та кримінально-законодавчого забезпечення протидії. Так само немає наукового визначення терміна «взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні і протидії наркокорупції». Отже, розглянемо сутність складових даного терміна. Так, наркокорупція – це використання особою, що є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, наданих їй службових повноважень для одержання неправомірної вигоди за сприяння, безпосереднє чи опосередковане, протиправній діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів[1]. Стосовно розуміння поняття громадськість, то підтримуємо думку, що це соціальноактивна частина суспільства (організована сукупність людей), яка за певних обставин так або інакше згуртувалася навколо конкретних спільних інтересів та яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни, визначає основні напрями його розвитку, користується великим впливом,

[1] Глушков В. О. Наркокорупція: причини, прояви та можливості протидії / В. О. Глушков, І. М. Гриненко, В. Є. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25. – С. 153.

повагою[1]. Громадськість складається з однієї або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднань, організацій або груп, які діють згідно з чинним законодавством України задля захисту своїх законних прав, свобод та інтересів у галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Доцільно навести поняття «взаємодія» між окремими суб'єктами з точки зору науковців. Так, С. В. Сівков під взаємодією Мінсоцполітики та громадських організацій розуміє наявність між ними стійких контактів, що виникають і розвиваються на основі спільної діяльності у напряму забезпечення реалізації громадянами соціальних прав і задоволення життєво необхідних потреб та інтересів[2]. В. О. Верхогляд визначає взаємодію органів Служби безпеки України з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськістю як стан взаємозв'язків, за якого вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин із метою створення умов для удосконалення діяльності органів СБ України, формування позитивної громадської думки про органи СБ України та побудови в Україні громадянського суспільства[3]. О.О. Ткаченко пропонує таке визначення взаємодії суб'єктів забезпечення безпеки органів державної влади та вищих посадових осіб. Це погоджена у часі та місці спільна діяльність даних суб'єктів, спрямована на формування сприятливих умов для реалізації національних інтересів визначеними об'єктами, формування керованих алгоритмів управління загрозами та небезпеками, системи прогнозування та моніторингу, профілактики протиправної діяльності, що перешкоджає реалізації компетенції даними об'єктами та забезпечує притягнення винних в учиненні таких порушень до юридичної відповідальності, усунення причин та умов, які сприяють вчиненню таких порушень, та відновлення порушених прав і свобод,

[1] Московець В. І. Поняття «громадськість» у законодавстві та адміністративно-правовій теорії / В. І. Московець // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 630–634 [Електронний. ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/20112/11mviapt.pdf. - Заголовок з екрана.

[2] Сівков С. В. Взаємодія Міністерства соціальної політики України з громадськими організаціями / С. В. Сівков // Митна справа. – 2012. – № 5(83). – Ч. 2. – Кн.1. – С. 215.

[3] Верхогляд В. О. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів СБ України з іншими державними органами, органами місцевого самоврядуванням та громадськістю : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. О. Верхогляд ; ХНУВС. – Х., 2011. – С. 4.

законних інтересів вищих посадових осіб, іміджу органів державної влади[1].

На нашу думку, під конструкцією «взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні і протидії наркокорупції» можна розуміти побудований на демократичних засадах, взаємний, узгоджений за часом, місцем і змістом зв'язок даних суб'єктів, який: 1) передбачає диференціацію їх функцій і завдань; 2) спрямований на досягнення певного визначеного результату із можливістю внесення пропозицій та впливу на прийняття рішень із конкретних питань щодо профілактики протиправної діяльності, запобігання і протидії наркокорупції, що перешкоджає реалізації компетенції даними об'єктами; 3) забезпечує притягнення винних в учиненні таких порушень до юридичної відповідальності, а так само усунення причин та умов, які сприяють учиненню корупційних порушень.

Протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють МВС, СБ України, Генеральна прокуратура України, Міндоходи України, ДСКН України, Державна прикордонна служба України та інші органи виконавчої влади[2]. Однією із проблем щодо взаємодією вищевказаних державних органів і громадськості у запобіганні і протидії наркокорупції є відсутність налагодженої і визначеної взаємодії МВС України, СБ України, Міндоходів України, Адміністрації прикордонної служби, а так само міністерств закордонних справ; праці та соціальної політики; освіти та науки; охорони здоров'я; фінансів та ін. з організацією «Всеукраїнський громадський рух протидії наркоманії та наркокорупції» та центрами відновлення особистості, де живуть і лікуються наркозалежні, на зразок реабілітаційного центру «Свобода». Проблеми полягають у неузгодженості дій, відомчій заангажованості протидії, коли кожне міністерство або департамент «веде» лише свій напрям, решта знаходиться поза їх увагою. Контроль обмежується відомчими інтересами, відсутня також єдина статистична звітність названих органів, що ускладнює проведення моніторингу поширення наркобізнесу та наркоманій.

---

[1] Ткаченко О.О. Адміністративно-правові аспекти взаємодії Управління ДСО України з іншими суб'єктами забезпечення безпеки органів державної влади / О.О. Ткаченко // Митна справа. – 2013. – № 1(85). – Ч. 2.– С. 349.

[2] Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 62/95–ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

Курінний Є. В., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії дослідження правових проблем запобігання та протидії корупції Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Дніпропетровськ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Серед наявних та відчутних негараздів, що визначають негативні оцінки сучасного соціального життя в Україні, корупція займає одне з перших «призових» місць. Недаремно згідно з рейтингом Transparency International, проведеним у 2012 р., Україна посідала за Індексом сприйняття корупції 144 місце разом із Бангладеш, Камеруном, ЦАР та Сирією. Для порівняння – Росія посіла 133 місце, Білорусь – 123, США – 17, Австралія та Норвегія – 7, а перше місце поділили Данія, Фінляндія та Нова Зеландія. Слід зазначити у 2006 р. Україна за цим рейтингом займала 99 місце[1].

Результати зимового протистояння в Україні та підписання 21 березня 2014 р. у Брюсселі політичного розділу Угоди про асоціацію з Європейським Союзом спонукають до нових, більш дієвих та ефективних заходів щодо проведення системних трансформацій на теренах української держави, успіх яких напряму залежить від початку локалізації та поступової нейтралізації такого небезпечного явища, яким є корупція.

Аналіз норм чинного вітчизняного законодавства у зазначеній сфері[2] дозволяє виокремити дві основні групи відповідного нормативно-правового інструментарію: а) засоби правової відповідальності та б) організаційно-правові засоби. Перші були і залишаються домінуючими у процесах протидії корупції на теренах теперішньої України. На жаль,

[1] Full table and rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.transparency.org/cpi2012/results. - Заголовок з екрана.

[2] Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 р. // Відом. Верхов. Ради. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

увага нашої Феміди у цих питаннях й досі здебільшого обмежується лише поодинокими випадками засудження представників нижньої та середньої ланок владної бюрократії.

За допомогою організаційно-правових засобів можна досягнути куди більш вагомих результатів протидії корупції, бо їх інструментарій спрямовується переважно на усунення значної частини умов та причин цього загрозливого явища, звуження можливостей поширення корупційних метастаз усередені владної моделі шляхом її оптимальної організації, розумного заохочення чиновництва до позитивної владної діяльності та всебічного контролю за функціонуванням публічних адміністрацій як з боку держави, так і з боку відповідних самоврядних інститутів громадянського суспільства.

Не можна стверджувати, що за останні 15-20 років українською владою повністю ігнорувалися можливості організаційно-правового арсеналу. Так, Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 р.[1] розпочатий відповідний системний захід, а іншим його Указом «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р.[2] було покладено початок проведення першого етапу адміністративної реформи часів президентства В. Януковича.

Як у першому, так й у другому випадках задекларовані трансформації не були доведені до логічного завершення. Це склалося насамперед із причин пріоритету власних приватних та корпоративно-кланових потреб над потребами суспільними.

Після фактичного банкрутства нинішньої гіперцентралізованої державно-владної моделі на порядку денному українських реформ цілком об’єктивно постає питання децентралізації влади. Як свідчить світовий досвід, розширення владних повноважень на місцях спонукає до подальшого зміцнення демократії, суттєвого підвищення ефективності роботи місцевої влади та соціально-економічного розвитку територій, захисту прав і свобод людини і громадянина, організації та безпосереднього здійснення контролю народом над владою, що, у свою чергу, сприяє помітному зниженню кількості зловживань і корупційних діянь з боку представників останньої.

---

[1] Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 21. – Ст. 943.

[2] Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. // Уряд. кур’єр. – 2010. – 14 груд. – С. 5-6.

Зважаючи на позитивну практику та нагальні потреби сьогодення, Кабінет Міністрів України на позачерговому засіданні 17 квітня 2014 р. ухвалив розпорядження «Про організацію проведення обговорення положень змін до Конституції України щодо децентралізації державної влади»[1]. У цьому документі міністрам, керівникам інших центральних органів виконавчої влади, обласним, Київській міській державним адміністраціям доручено організувати та забезпечити до 1 жовтня 2014 р. обговорення відповідних змін до Конституції із залученням органів місцевого самоврядування, їх асоціацій, громадськості, наукових і ділових кіл.

Правильні, науково обґрунтовані кроки децентралізації спонукатимуть не лише до суттєвого розширення владних повноважень громад, а й прискорення демонтажу принизливих для будь-якої цивілізованої країни схем корупції та казнокрадства, що є характерними для пострадянських держав «дикого» капіталізму.

Нормативно-правове забезпечення впровадження децентралізації влади не обмежується лише нормами конституційного права, які за канонами теорії права регламентують лише загальні правила організації та функціонування публічних адміністрацій. У значній мірі успіх процесу децентралізації залежатиме від норм адміністративного права України, положення яких визначають безпосередню організацію та роботу різноманітних владних структур, у тому числі наділених виконавчими повноваженнями, що характерні як для державних, так й самоврядних інституцій.

У теперішніх українських умовах наявності очевидної потреби у подальшому реформуванні держави та суспільства не можна обмежуватися лише однією децентралізацією. Її не слід відокремлювати від «тіла» такого системного заходу, як адміністративна реформа, ключовим та невід’ємним елементом якого вона без сумніву є. Одним із головних чинників успіху згаданої системної реформи та децентралізації, зокрема, є оновлене у відповідності до нагальних суспільних потреб адміністративне право України. У порівняні з іншими галузями публічного права за останні роки зазначена фундаментальна галузь українського права суттєво змінилася, причому переважно за рахунок якісного розширення власної теоретичної бази. Так, основними

[1] Уряд доручив до 1 жовтня провести обговорення змін до Конституції щодо децентралізації влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.interfax.com.ua/news/political/201344.html. - Заголовок з екрана.

репрезентантами згаданих новацій можна вважати поліструктурність предмета адміністративно-правового регулювання, поступовий перехід ідеології даної галузі права на засади соціоцентризму (адаптованого до українських реалій людиноцентризму), суттєве розширення аксіологічних характеристик адміністративного права, яке пропонується розглядати як право забезпечення формування та реалізації владної політики. Крім того, значні перспективи подальшого розвитку теорії адміністративного права пов'язуються з такими новими категоріями, як об'єкт адміністративно-правового забезпечення та відповідні правові потреби (правопотреби)[1].

Викладене дозволяє дійти такого висновку. Щоб отримати максимально позитивний результат від децентралізації влади та небезпідставно сприймати цей захід у ролі основної детермінанти протидії корупції в Україні, слід: а) розглядати децентралізацію як обов'язкову складову адміністративної реформи, зміст якої є набагато ширшим і стосується перетворень, пов'язаних з організацією та функціонуванням усіх публічно-владних адміністрацій; б) не сприймати процес децентралізації лише як діяльність вищих та центральних органів державної влади, оскільки це передусім зустрічний, обопільно доповнюючий процес конструктивного діалогу держави та відповідних самоврядних структур громадянського суспільства; в) усвідомити, що основу правового забезпечення децентралізації мають складати норми не лише конституційного права, а й адміністративного права, суттєво оновлений теоретичний арсенал якого дозволяє ефективно розв'язувати нагальні суспільні потреби у важливих та різноманітних напрямах соціального життя, у тому числі й у сфері протидії корупції.

[1] Курінний Є.В. Реформування українського адміністративного права: декілька тез про сутність процесу / Є. В. Курінний // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2. – С. 5-15.

Требін М. П., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Корупція відома давно і сприймається як даність у багатьох країнах світу. Корупція як будь-яке складне соціальне явище немає єдиного загальноприйнятого визначення. Найбільш простим і природним визначенням корупції слід вважати продажність державних чиновників, посадових осіб, політичних і громадських діячів. Поширеним є розуміння корупції як використання державними і муніципальними службовцями, депутатами, кандидатами на виборах, а також службовцями комерційних та інших установ і організацій свого статусу для незаконного отримання будь-яких переваг матеріального чи нематеріального характеру або надання таких переваг. Виокремлюють моралістичний і нормативний підхід до визначення корупції. Моралістичний підхід розглядає корупцію як відхилення від «ідеального» типу держави, що ґрунтується на моральній безчесності, яку влада породжує в людях, які думають не про те, що є правильним вчинком або поведінкою, а лише про те, що є вигідним для них особисто. Нормативний підхід звертає увагу на порушення норм та цінностей, що існують у суспільстві; демонструє відхилення від певної норми, встановленої відповідно до звичаїв, історичних традицій, певного типу суспільства. Одне з найбільш стислих сучасних визначень корупції належить Дж. Сентурія: зловживання публічною владою заради приватної вигоди. Г. Мюрдаль і С. Роуз-Аккерман відзначали в якості важливої ознаки корупції прихований, таємний характер дії. Те, що не ховається від очей громадськості і є допустимим з точки зору суспільства, не має нічого спільного з корупцією.

Корупція має економічні, політичні та соціальні наслідки. До економічних наслідків корупції належить: порушення конкурентних механізмів ринку і, як наслідок, зниження ефективності ринку і дискредитація ідей ринкової економіки; розширення сектора тіньової економіки, що, зокрема, призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету; неефективне використання бюджетних коштів

при розподілі державних замовлень і кредитів; підвищення цін за рахунок корупційних «накладних» витрат та ін. Серед політичних наслідків корупції слід вказати: зменшення довіри населення до влади, зростання її відчуження від суспільства; загроза розкладання демократичних інститутів внаслідок того, що громадяни розчаровуються в цінностях демократії; падіння престижу країни і загроза її економічної та політичної ізоляції та ін. Соціальні наслідки корупції полягають у: дискредитації права як основного інструменту регулювання життя держави і суспільства; закріпленні і збільшенні майнової нерівності, оскільки корупція призводить до несправедливого перерозподілу коштів на користь вузьких олігархічних груп; зміцненні організованої злочинності внаслідок зрощування її з корумпованим державним апаратом, у тому числі з правоохоронними органами, та ін. У результаті всього цього збільшується соціальна напруженість в суспільстві, що відбивається на економіці і загрожує політичній стабільності в країні.

Корупція в тій чи іншій мірі існує в усіх країнах. Міжнародний валютний фонд вважає, що 8% світової економіки ґрунтується на незаконно придбаних коштах. Неправомірна вигода стала невід'ємною частиною міжнародних угод. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), втрати світової економіки від корупції щорічно складають від 500 млрд. до 1 трлн дол., тобто корупція «з'їдає» 3–5% глобального валового продукту. Неурядова організація «Міжнародна прозорість» (Transparency International), створена для оцінки рівня корупції у країнах світу, разом із Геттінгенським університетом здійснює щорічне міжнародне ранжирування за ступенем розвиненості корупції в окремих країнах. За результатами дослідження за 2013 р., найменш корумпованими є Данія і Нова Зеландія. Їхній індекс корумпованості – 91 (рівень корупції оцінений в діапазоні від 0 до 100; чим менше значення – тим більший рівень корупції у країні і, навпаки). Значно вищий рівень корумпованості має Україна (відповідно нижчий індекс). Індекс України – 25 (144-е місце зі 175). Такий індекс корумпованості мають також Камерун, Центральна Африканська Республіка, Іран, Нігерія, Папуа – Нова Гвінея. Вища корумпованість у Киргизстані – індекс 24 (150-е місце), Таджикистані – 22 (154-е місце), Туркменістані й Узбекистані – 17 (168-е місце). У Казахстані вбачають рівень корумпованості нижчим за Україну – його індекс 26 (140-е місце), така ж ситуація в Азербайджані та Росії – їх індекс 28 (127-е місце), Білорусі – 29 (123-е місце), Молдові – 35 (102-е місце), Вірменії – 36 (94-е місце). Для порівняння, наші колишні сусіди по СРСР із Прибалтиці

мають такі показники: Естонія – 68 (28-е місце), Литва – 57 (43-е місце), Латвія – 53 (49-е місце). Також значні успіхи у подоланні корупції має Грузія – індекс 49 (55-е місце). За оцінками фахівців, усі країни, в яких індекс нижче 30 балів, перебувають у зоні дуже високої корупції.

Соціологічною службою Центру Разумкова з 30 вересня по 8 жовтня 2013 р. було проведене дослідження щодо поширення корупції в Україні. Результати вражають: з точки зору респондентів найбільш корумпованими є: судова система (все охоплено корупцією вважають 47,3% респондентів, корупція досить поширена – 36,1%, корупції практично немає – 1,8 %), правоохоронні органи (відповідно: 45,4%, 38,6% і 1,5%), державна влада в цілому (44,9%, 37,4% і 1,1%), політична сфера в цілому (43,4%, 36,2% і 1,3%), органи прокуратури (41,5%, 35,2% і 1,8%). Тому, розуміючи всю складність української ситуації, нова українська влада повинна: сприяти запобіганню й стримуванню корупції для того, щоб вона й далі не підривала довіри громадськості до державного ладу та судової системи, принципів демократії, верховенства права та процесів соціально-економічного розвитку в Україні; удосконалювати правову базу протидії корупції та посилити заходи з ефективного застосування кримінального законодавства щодо корупції.

Герасіна Л. М., доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СОЦІАЛЬНА НЕБЕЗПЕКА КОРУПЦІЇ ЯК ЛАТЕНТНОГО, ЗЛОЧИННОГО ЯВИЩА В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ

Корупція – соціальний феномен, який найбільш відповідає політичній природі автократій і «псевдодемократій». Комплексну соціально-правову оцінку корупції надано в преамбулі Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 1989 р., де наголошено, що вона перешкоджає реалізації принципів верховенства права, демократії і прав людини, підриває основи ефективного управління

державою, доброчесності й соціальної справедливості, гальмує конкуренцію та економічний розвиток, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства.

Етимологія терміна «*corruptio*» пов'язана з латинськими словами – *correi* (обов'язкова причетність декількох осіб до однієї справи) і *rumpere* (порушувати, ламати, шкодити)[1]. Таким чином, склалось поняття «корупція», що буквально означає «псування», «руйнування», «занепад», «підкуп»; це лексичне трактування передбачає ширше тлумачення, ніж у традиційній юридичній парадигмі, коли корупція в основному зводилась до хабарництва. На наш погляд, у соціолого-правовому аспекті сутнісне трактування корупції має виходити з оцінки її *анормної природи*, аналізу соціального механізму *корупційних зв'язків*, специфіки *суб'єктів корупційних дій*, міри соціальної небезпечності (шкоди) і глибини *соціальних наслідків* цього явища.

У структурі прихованої злочинності корупцію відносять до максимально латентного третього рівня, поряд із браконьєрством, незаконними абортами, носінням зброї, оманою покупців, ухиленням від сплати податків тощо. Соціально руйнівна дія латентних злочинів, у тому числі й корупції, створює в певному мікросередовищі психологічний настрій безкарності, стимулює зростання рецидивної злочинності й деформує масову свідомість завдяки міфу про «невикоріненість» подібних діянь. Не випадково Г.Ф. Гегель у «Конституції Німеччини» писав, що «та частка державної влади, яку придбав для себе окремий індивідуум, утрачена для влади загального». Як зазначає А.І. Долгова, корупційна діяльність характеризується продажністю державних та інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих (чи вузькогрупових) інтересах офіційних службових повноважень, прерогатив і пов'язаних з ними можливостей[2].

Корупція, безумовно, шкідлива як у соціально-політичному, так і в економічному плані, оскільки досить важливі рішення ухвалюються на підставі прихованих мотивів без урахування наслідків для широких верств соціуму. Уявляється, що головна *соціальна небезпека корупції* як деструктивного явища, що не лише веде до дисфункцій державного апарату управління та загрожує занепадом, деградацією всій політичній

---

[1] Бартошек М. Римское право. Понятия. Термины. Определения / М. Бартошек. – М. : Юрид. лит., 1989.

[2] Долгова А.И. Определение коррупции и законодательство о борьбе с ней / А. И. Долгова // Коррупция и борьба с ней. – М. : Рос. криминол. ассоц., 2000.

системі, а й полягає в «корозії» і поступовому руйнуванні здорових соціальних зв'язків, які склалися раніше в системі державного регулювання, суспільного контролю і функціонування соціальних інститутів.

Сучасні теоретичні і праксеологічні визначення постійно загострюють увагу на тому, що «корупція – це зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» (як й у дефініції Довідкового документу ООН про міжнародну боротьбу з корупцією). Більш повно, у політико-правовому аспекті, це трактування надане міждисциплінарною групою по корупції Ради Європи: «Корупція є хабарництвом і будь-якою іншою поведінкою осіб, яким доручено виконання певних обов'язків в державному або приватному секторі, котре веде до порушення обов'язків, покладених на них згідно із статусом державної посадової особи, приватного співробітника, незалежного агента, або іншого роду відносин, і має на меті отримання будь-яких незаконних вигод для себе та інших»[1].

Багатоплановість корупційних діянь зумовлена їх специфічними національно-історичними формами, що відбивається як у кримінальному, так і адміністративному праві. Утім, це не заважає здійснити їх соціолого-праву типологізацію: *лобістська* (ділова) корупція, що стимулює своєчасне або прискорене виконання чиновником його прямих обов'язків; *обструкціоністські* дії, які гальмують або зривають службове функціонування за належною компетенцією; *патронажні* – пов'язані із забезпеченням постійної підтримки (прикриття) «ангажованим» представником влади тих осіб чи комерційних структур, що матеріально його зацікавили; *прямий підкуп* посадової особи з метою отримання певної послуги або рішення в інтересах корумпованої структури; *ініціативно-прагматична корупція*, коли держслужбовець чи інша адміністративна особа сам прагне можливості й пропонує «продати» свої послуги як «товар тіньового ринку».

Комплексно оцінюючи соціальні детермінанти корупції у сфері державної влади, в органах місцевого самоврядування, а також фактори, що стимулюють її розповсюдження, слід виокремлювати такі чинники: *політичний* (специфіка владної ієрархії, невпорядкованість «політичних

[1] Цит.за: Тимергалиева О. Антикоррупционное законодательство России и проблемы его осуществления / О. Тимергалиева // Право и политика : междунар. науч. журнал. – М. : NOTA BENE, 2000. – № 1.

ролей»); *соціоструктурний* (соціальна дихотомія і біфуркація); *економічний* («транзитивний стрибок» до ринку і нестабільність); *правовий* (юридичні колізії, правовий нігілізм, поширення протиправної поведінки); *психологічний* (соціальна ерозія моральних принципів).

Соціолого-правовий аналіз розкриває кримінальну природу і дію *соціального механізму корупції* у структурах влади: 1) здійснюється двостороння конфіденційна операція, коли службова особа нелегально «продає» свої послуги, засновані на посадових можливостях; 2) у результаті цієї оборудки «покупець» дістає можливості незаконно використовувати державну або іншу структуру в корисливих цілях: збагачення, законодавче оформлення привілеїв, ухилення від юридичної відповідальності, та соціального контролю тощо; 3) проводиться ініціативний, активний підкуп чиновників, який одночасно поєднується із сильним психічним впливом на них; 4) або ж відбувається здирництво держслужбовцем хабара у вигляді додаткової винагороди, цінних подарунків чи послуг; 5) як наслідок, механізм державного регулювання втрачає моральність і будь-яку соціальну цінність.

Згідно із дослідженням Світового банку 1997 р. корупцію включено до трьох найсерйозніших перешкод розвитку бізнесу в країнах, що розвиваються в демократичному напрямі (вибірка склала 4 тис. респондентів-підприємців із 69 країн світу). В Україні, яку включили до так званого субрегіону спільно з РФ, Молдовою і Республікою Білорусь, корупція в кореляції з іншими гальмуючими чинниками названа четвертим по силі явищем, що створює несприятливі умови бізнесу і реалізації економічних реформ. Корумпованість української державної влади та інших управлінських структур багатьма дослідниками називається «клановою», «корпоративно-лобістською» і схильною до клептократії[1]. Такі жорсткі оцінки зумовлені не лише спадщиною пострадянської адміністративної бюрократії, що мімікрувала, а й новими «правилами гри» ринкової перебудови, заданими складними проблемами реалізації економіко-політичних реформ, олігархізації економіки, позаправовими діями несумлінного бізнесу в епоху зміцнення незалежності.

---

[1] Див.: Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – К : Атіка., 2001; Камлик М.І., Невмержицький Є.В. Корупція в Україні / М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький. – К. : Знання, 1998; Волженкин Б.В. Коррупция / Б. В. Волженкин. – СПб. : Изд-во СПб. юрид. ин-т (ф) Академии Генеральной прокуратуры РФ, 1998; Якушик В., Ватсон Ш., Малеев К. Коррупция как общественный феномен / В. Якушик, Ш. Ватсон, К. Малеев // Политическая мысль. – 1994. – № 4; Шелли Л. Организованная преступность и коррупция процветают в Украине / Л. Шелли // Трансформация. – 1999. – № 1.

Корупційно-політичні скандали в західному світі протягом 1980–2010 років. приголомшують також США, Італію, Францію, навіть Японію, яка традиційно визначалася як феномен низької криміногенності. Одні звинувачення лунають на адресу політиків, що отримували неправомірну вигоду на підтримку політичних кампаній («криптопартизм»), інші – в бік бізнесменів, які платили властям за отримання контрактів на прибуткові суспільні роботи поза тендерів («білокоміркова» корупція). У Великій Британії корупцію розцінюють як зловживання службовим чи політичним становищем з метою отримання матеріальних цінностей або пільг. Різновиди «британської» корупції науковці називають поліцейською корупцією, корупцією в державному секторі управління (розтрата або корисливе використання бюджетних коштів або суспільних фондів), політичною корупцією (нелегальне фінансування політичних партій), банківською та урядовою корупцією.

Псевдодемократії як гібридні режими фатально приречені на проходження авторитарних етапів розвитку або як фінансово-промислові олігархії, або у вигляді диктатур. У деяких молодих суверенних державах, таких як Україна, де склалися суспільства «демократичного транзиту», на жаль, оформилася загроза перетворення корупції на постійну, негативно діючу компоненту соціально-політичної системи. За цих умов протидія корупції стає нагальною соціально-правовою діяльністю, яка має максимально винищити умови корумпування економіки, політики та управління.

Харченко В. Б., доктор юридичних наук, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

«КОНТРОЛЬОВАНА» КОРУПЦІЯ ЯК ЗАХІД ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ

Без жодних сумнівів, корупція на сьогодні являє величезну загрозу правовим нормам, демократії, правам людини, об’єктивності та соціальній справедливості, перешкоджає економічному розвитку та

ставить під загрозу стабільність демократичних інститутів і етичних норм у суспільстві. Слушною, на нашу думку, є позиція, що саме корупція настільки ослабила Україну, що стала реальною загрозою для існування української держави як такої[1].

Аналітики відзначають, що бізнес в Україні все більше монополізується: олігархічні клани витісняють з ринку конкурентів, використовуючи зв'язки з владою і «вибіркову протекцію», що знищує здорову конкуренцію та прозорість. Для підприємців в Україні існує як би два права і різні правила гри – для «своїх» і «чужих». При цьому чиновники виявляються не просто втягнутими у фінансові потоки, а й очолюють їх. Найбільш яскравий приклад – відмова свого часу від прозорих закупівель державними підприємствами, розмір яких лише за приблизними підрахунками складає майже 45 млрд. доларів США на рік[2].

Корупційні прояви на сьогодні в Україні були та залишаються не поодинокими випадками, а складають добре налагоджену систему, що має ієрархічний характер і охоплює майже всі рівні органів державної влади та місцевого самоврядування. Як і будь-яка система, система корупції має власні механізми саморегуляції, самозбереження та самозахисту, що виключають можливість будь-якого суттєвого на неї впливу як з боку органів, що слугують завданням протидії корупції (через їх втягнення до корупційної системи), так і з боку громадськості, яка здебільшого має механізми виявлення окремих корупційних проявів, але позбавлена реального на них впливу (оприлюднення інформації про корупційні прояви на сьогодні є звичайними та усталеними подіями, що вже не викликає будь-якого відголосу як з боку органів влади, так і з боку населення).

Про ефективність наведених вище механізмів корупційної системи в Україні свідчить й судова практика притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних проявів головним чином представників нижчої ланки органів державної влади та

---

[1] Антикоррупционное бюро как фактор национальной безопасности [Электронный ресурс] // Народная правда : [веб-сайт]. – Режим доступа : http://narodna.pravda.com.ua/rus/politics/534268472a1db/. – Загл. с экрана.

[2] Україна валиться вниз в індексі корупції Transparency International [Електронний ресурс] // Антикорупційний портал : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.acrc.org.ua/ua/news-and-events/news/all/ukrayina-valitsya-vniz-v-indeksi-korupcziyi-transparency-international.html. - Заголовок з екрана.

місцевого самоврядування (здебільшого, голів селищних рад) чи осіб, які «випали» з цієї системи або були з неї «виключені»[1].

Намагання долучити до протидії корупційним проявам громадських спостерігачів або представників громадських організацій, що має місце натепер, також заздалегідь приречені на невдачу через неминуче втягнення таких осіб у «корупційні схеми». Одночасно неможна виключати й спроби так званих громадських організацій або політичних партій саме шляхом залучення «своїх» представників до процесу контролю над корупційними проявами «переорієнтувати» грошові потоки та очолити відповідні ланки корупційної системи чи обкласти таку систему даниною за невтручання у її діяльність.

Створення незалежного Національного антикорупційного комітету (антикорупційного бюро) та представництва в ньому громадянського суспільства, на чому наполягає GRECO[2], за існуючих в Україні якісних та кількісних показників корупції так само не може само по собі призвести до позитивних результатів у питаннях запобігання та протидії корупції. Водночас існування такого комітету рано чи пізно актуалізує питання про необхідність установлення контролю над керівництвом і членами цієї організації, а також представниками громадськості, які були залучені до діяльності зазначеного комітету чи бюро.

За умов коли найвищі посадові особи держави не лише втягнуті у корупційні схеми, а й очолюють їх, найбільш ефективною системою запобігання та протидії корупції, на нашу думку, є міжнародні правові та фінансові механізми, що забезпечуються діяльністю міждержавних (наддержавних) організацій та об’єднань (наприклад, Transparency International, GRECO тощо). Маючи у своєму арсеналі потужні та дієві засоби фінансового моніторингу, такі організації та об’єднання, по-перше, в режимі реального часу можуть відслідковувати фінансові операції, що є результатом учинення корупційних проявів у будь-якій державі світу. По-друге, такі наддержавні організації і об’єднання позбавлені можливості впливу на них з боку керівників будь-якої окремої країни. І така діяльність має місце.

---

[1] Ректора Податкового університету затримали за отримання хабара – джерело [Електронний ресурс] // ТОВ «Корреспондент» : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/1585696-rektora-podatkovogo-universitetu-zatrimali-za-otrimannya-habara-dzherelo. - Заголовок з екрана.

[2] У Раді Європи зауважили початок прогресу в боротьбі з корупцією в Україні [Електронний ресурс] // Тиждень.ua : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://tyzhden.ua/News/106508. - Заголовок з екрана.

Так, коаліція організацій Transparency International заявляє, що угода ЄС про заморожування активів корумпованих українських чиновників є важливим першим кроком для того, щоб викорінити безкарність за корупцію в Україні. Глави цієї організації контролюватимуть використання санкцій проти українських посадових осіб та органів влади, а також здійснюватимуть тиск на застосування законодавства про відмивання грошей, щоб забезпечити його дотримання. Керуючий директор Transparency International К. де Свардт заявив, що активи корумпованих українських чиновників повинні бути заморожені, і висловив сподівання у наслідуванні такого прикладу Європи й іншими фінансовими центрами[1].

Разом із тим зазначена діяльність міжнародних антикорупційних організацій, Європарламенту[2] та урядів окремих країн[3] чомусь активізувалася лише під час останніх подій, що характеризують політичні процеси, які відбуваються в Україні на сьогодні. Безумовно, можна припустити, що про існування багатомільйонних рахунків українських високопосадовців відповідні міжнародні антикорупційні організації та їх країни-члени довідалися лише у лютому-березні поточного року, а до цього часу такою інформацією вони не володіли. Водночас таке припущення, вочевидь, є абсурдним і дозволяє стверджувати, що наявність рахунків і активів та явно корупційний характер їх походження заздалегідь все ж таки системно відслідковувалися як з боку міжнародних антикорупційних організацій, так і з боку урядів окремих країн з метою подальшого впливу на керівництво нашої країни у вирішенні питань зовнішньої та внутрішньої політики України.

Підтвердженням такого припущення є й системна співпраця керівництва нашої держави протягом останніх років з усіма міжнародними антикорупційними структурами, в ході якої жодних нарікань, зауважень або застережень щодо залучення українських високопосадовців до корупційних схем або наявності у них коштів,

---

[1] Активи корумпованих українських чиновників потрібно заморозити [Електронний ресурс] // Антикорупційний портал : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.acrc.org.ua/ua/news-and-events/news/all/transparency-international.html. - Заголовок з екрана.

[2] Європарламент закликає заморозити викрадені в Україні кошти [Електронний ресурс] // Радіо Свобода : [веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.radiosvoboda.org/article/25279437.html (23.04.2014). - Заголовок з екрана.

[3] Швейцарское правительство заморозит счета Януковича [Электронный ресурс] // «Новости Mail. Ru» : [веб-сайт]. – Режим доступа : http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/17169713/ (23.04.2014). – Загл. с экрана.

отриманих корупційним шляхом, не було висунуто. Але відповідні звинувачення з'явилися відразу після того, як Україна відмовилася від економічної євроінтеграції та обрала напрямом свого економічного розвитку Митний союз.

Зазначене також підтверджує і звинувачення урядом США у корупції українського бізнесмена Д. Фірташа. Не зважаючи на те, що таке звинувачення стосується діяльності його австрійської компанії «Ostchem» і полягає у начебто передачі уряду Андхра Прадеш та центральному уряду Індії майже 10,6 млн. доларів США неправомірної вигоди за отримання ліцензії на поставку титанової губки, що фактично мало місце у лютому 2007 р., питання про його затримання та екстрадицію до США було порушене тільки у березні 2014 р. Саме тому більшість аналітиків пов'язує порушення урядом США питання щодо відповідальності Д. Фірташа за корупційне діяння виключно з намаганням вплинути на позицію Російської Федерації та особисто В. Путіна щодо подій, що зараз відбуваються в Україні[1].

Залишаються поза увагою міжнародних антикорупційних організацій і численні банківські рахунки одного з кандидатів в Президенти України – Ю. Тимошенко. За попередніми оцінками, лише у Великій Британії виявлено 85 банківських рахунків екс-Прем'єр-міністра України, на яких знаходяться десятки млн. фунтів стерлінгів[2]. Це при тому, що з 1997 р. Ю. Тимошенко офіційно бізнесом не займалася та обіймала посаду керівника політичної партії або найвищі урядові посади в Україні.

Узагалі, більш доцільним напрямом антикорупційної діяльності як міжнародних організацій, так й урядів зарубіжних країн, було б не встановлення зв'язків діяльності окремих компаній з «українською корупційною схемою», що у теперішній час фактично припинила своє існування, а перевірка наявних активів та встановлення джерел їх походження виконувачів обов'язків правителів нашої країни та кандидатів на посаду Президента України з метою запобігання поновленню корупційних схем у державі. Але жодного кроку у цьому

---

[1] Фирташ возглавлял ОПГ. Ему грозит огромный тюремный срок, – США [Электронный ресурс] // «Цензор.НЕТ» : [веб-сайт]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/news/279675/firtash_vozglavlyal_opg_emu_grozit_ogromnyyi_tyuremnyyi_srok. – Загл. с экрана.

[2] В Британии нашли 85 банковских счетов Тимошенко [Электронный ресурс] // «Телеграф» : [веб-сайт]. – Режим доступа : http://telegraf.com.ua/biznes/finansyi/1170143-v-britanii-obnaruzheno-85-bankovskih-schetov-timoshenko.html. – Загл. с экрана.

напрямі ані міжнародними антикорупційними організаціями, ані урядами окремих країн та їх союзами на сьогодні не було зроблено.

Таким чином, не принижуючи важливості та необхідності запобігання та протидії корупції, її негативному впливу на процеси, що відбуваються на національному та світовому рівнях, на жаль, можна констатувати про відсутність реального спрямування зусиль світової спільноти на подолання в Україні такого ганебного явища, як корупція. Більше того, уряди окремих країн зацікавлені у збереженні корупційних проявів на вищих щаблях державної влади в нашій країні та використанні наведеного фактору як засобу впливу на соціальні, економічні та політичні процеси, що відбуваються в Україні задля досягнення політичних цілей і впливу на внутрішню та зовнішню політику нашої держави.

Корж В. П., доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАСТОСУВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Корупція в Україні упродовж останніх десятиліть поширилась практично в усіх владних структурах, на всіх рівнях державного управління, в правоохоронних органах та судах. Вона є основною політичною проблемою кінця XX – початку XXI століть, оскільки впливає на формування вищих і місцевих органів державної влади, їх функціонування, підготовку і реалізацію політичних рішень. Найбільш небезпечні прояви корупції мають місце:

– при формуванні представницьких органів влади;

– при формуванні судової гілки влади;

– при формуванні виконавчих органів державного управління;

– у кадровій політиці органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митних, податкових та в Збройних Силах України.

Корумповані керівники найвищого рівня створюють систему корумпованих відносин, яка пронизує всі рівні державної влади й

управління при призначенні підлеглих на посаду, визначенні суми заробітної плати, надбавок, премій, одержанні рангу, присвоєнні класних чинів, пільг тощо. За цих умов стало неможливим зайняти ту чи іншу посаду в державних, правоохоронних, судових органах, виходячи лише з ділових та особистих якостей кандидата. Кадрові рішення в структурах владних, управлінських, правоохоронних органів нерідко приймаються формально, а фактично вони приймаються поза владними кабінетами – олігархами-міліардерами та міліонерами, які контролюють той чи інший регіон або сферу діяльності. І як результат корупційного впливу на формування державної влади, правоохоронних, судових органів – низький рівень спеціальної та професійної підготовки кадрів, аморальність і незаконне збагачення, зловживання службовим становищем, привласнення бюджетних коштів в особливо великих розмірах, порушення законності та прав і свобод людини й громадянина. Корупція у кадровій політиці сприяє формуванню на всіх рівнях владних та управлінських структур бюрократично-корумпованої еліти, яка свої службові повноваження перетворила в бізнес.

При формуванні владних структур корупція призводить до того, що, по-перше, владу одержують особи, яким вона насправді не делегована виборцями або які не повинні посідати державні посади за своїми діловими та особистими якостями (по суті, йдеться про незаконне привласнення влади); по-друге, до влади приходять представники кримінального середовища, у т.ч. лідери злочинних угруповань; по-третє, сформована таким чином влада є злочинною за своєю суттю, і діяльність державних структур буде спрямовуватися її представниками у вигідному руслі для них чи тих осіб, інтереси яких вони відстоюють, перебуваючи при владі[1].

Як свідчить практика, під час виборчих процесів в Україні використовувалися адміністративні, маніпулятивні та корупційні виборчі технології. Варто зазначити, що застосування адміністративних і маніпулятивних виборчих технологій були предметом наукових дискусій, досліджень, тоді як проблеми використання корупційних виборчих технологій в Україні не стали предметом глибокого аналізу, наукових досліджень представниками політологічних, соціологічних і юридичних наук. Не розроблено в державі й системи антикорупційних

[1] Мельник М. Влада і корупція в Україні: хто кого переборе? / М. Мельник // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 5 – С. 64-71.

стандартів з метою запобігання корупційним злочинам у сфері виборчого процесу.

Україна – держава з високим рівнем корупції. За даними світових рейтингів, в Україні щороку масштабно і системно поширюється корупція у сфері політики, економіки, в усіх ланках державного управління, судах, прокуратурі, правоохоронних органах, бізнес-структурах. Корумпована влада замінює конституційні інститути, дозволяє чиновникам одержувати доходи від корупційної діяльності. Загальна підкупність і продажність державних службовців, політиків, лідерів партій і блоків створює обстановку недовіри громадян до законодавчої, виконавчої та судової влади.

На наш погляд, електоральна корупція є різновидом політичної, виявляючись одним з елементів корупційних виборчих технологій.

В юридичній літературі окремі дослідники використовують термін «технологія». Проте вони не визначають її поняття, сутність, структурні елементи. Нами вперше в криміналістичній літературі була досліджена кримінальна технологія економічних злочинів, учинених організованими злочинними утвореннями, визначені поняття та основні компоненти технології організованої злочинної діяльності у сфері економіки[1]. Слід зазначити, що «технологія» в перекладі з грецької означає «мистецтво, майстерність, вміння». Соціологи, досліджуючи соціальну технологію, розглядають її як спосіб організації та упорядкування практичної діяльності; сукупність прийомів і методів, спрямованих на визначення і зміну стану соціального об’єкта, досягнення поставлених цілей[2].

Вважаємо, що корупційні технології слід розглядати як спосіб організації і проведення виборчого процесу окремими політичними діячами, службовими особами державних органів шляхом застосування неправомірних прийомів, методів, дій, масового чи індивідуального підкупу електорату, незаконного втручання до електоральної свідомості й електоральної поведінки та здійснення інших корупційних проявів в інтересах окремих партій, кандидатів на виборчі посади. У зв’язку з цим можна виділити такі види корупційних виборчих технологій:

1) *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов’язані з прямим підкупом*:

---

[1] Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : монография / В.П. Корж. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – С. 180-195.

[2] Энциклопедический социологический словарь / под ред. акад. РАН Г. В. Осипова. – М. : ИНФРА, 1999. – С. 466-467.

– електорату, зокрема, масовий чи індивідуальний підкуп виборців правомірними державними послугами або неправомірними послугами окремих кандидатів;

– членів виборчих комісій;

– довірених осіб кандидата з боку політичних опонентів;

– голови, секретаря, членів виборчої комісії;

– членів штабу кандидатів;

– груп підтримки з боку політичних опонентів;

2) *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов'язані з такими корупційними проявами:*

– протекціонізм при призначенні організаторів виборчої компанії, формуванні набору політичних кандидатів, партій, визначенні кола суб'єктів, які отримують від імені держави право робити вибір;

– неправомірне використання службовою особою влади чи службового становища для масового або індивідуального підкупу виборців шляхом надання правомірних або неправомірних публічних послуг;

– неправомірне використання службовою особою влади чи службового становища при застосуванні легальних, нелегальних і незаконних методів в організації виборів, призначенні членів виборчої комісії, наданні обсягу комунікаційних послуг для учасників виборчих перегонів;

– неправомірне лобіювання службовою особою з використанням влади чи службового становища прийняття вигідних для окремої політичної сили законів або внесення змін до законодавчих актів;

– неправомірне фінансування службовою особою з використанням влади чи службового становища виборчої компанії, кандидата, політичної партії за рахунок бюджетних коштів;

– перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права шляхом насильства, обману, вчинене службовою особою з використанням влади чи службового становища;

– перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу, ініціативної групи, членів виборчої комісії шляхом насильства, обману, вчинене службовою особою з використанням влади чи службового становища;

– втручання службовою особою з використанням влади чи службового становища у здійснення виборчою комісією своїх повноважень, установлених законом, з метою вплинути на рішення

виборчої комісії;

– неправомірне розпорядження службовою особою з використанням влади чи службового становища про передачу матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками окремому кандидату, політичній партії та ін.;

3) *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов'язані з фальсифікацією результатів виборів:*

– незаконне знищення виборчої документації у державних архівних установах, Центральній виборчій комісії України після проведення виборів, вчинене службовою особою з використанням влади чи службового становища;

– умисне пошкодження виборчої документації службовою особою з використанням влади чи службового становища;

– умисне порушення таємності голосування під час проведення виборів, учинене службовою особою з використанням влади чи службового становища;

– підлоги у виборчих документах.

Корупційна виборча технологія, як правило, включає кілька способів корупційних злочинів як у сфері виборчого процесу, так й у сфері службової діяльності. У зв'язку з цим розслідування корупційних виборчих технологій потребує комплексного підходу. Зазначена проблема пов'язана з розробкою комплексної методики розслідування сукупності корупційних злочинів, що складають корупційні виборчі технології.

Дослідження проблем протидії корупційним виборчим технологіям потребує удосконалення виборчого та кримінального законодавства. Так, відповідно до антикорупційного законодавства України кримінальну відповідальність за такі корупційні злочини, як зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), незаконне збагачення (ст. 368^2 КК), значно пом'якшено. Доцільно КК доповнити статтею 157^1, в якій викласти способи втручання службової особи у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму своїх повноважень. Вважаємо, що жодний новий закон, жодна нова антикорупційна програма не здатні подолати і реально протидіяти корупції в Україні до тих пір, поки порядні люди не будуть обрані до законодавчої, виконавчої та судової влади.

Колодяжний М. Г., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектора дослідження проблем запобігання злочинності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ НАРИС ЩОДО ГРОМАДСЬКОГО ВПЛИВУ НА БОРОТЬБУ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Корупція, як відомо, стала невід'ємним супутником процесу розбудови української державності. Її згубні наслідки негативно відбиваються на багатьох сферах, особливо економічній. Це обумовлюється недостатнім наповненням державного бюджету через неоподаткованість прихованих корупційних доходів громадян, зменшенням підприємницької активності, суттєвим скороченням зовнішнього інвестування вітчизняної економіки та ін. Все це так чи інакше позначається не лише на добробуті значної частини українців, особливо найбільш уразливих верств населення – пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей, працівників бюджетної сфери тощо, а й на національній економічній безпеці нашої держави.

Відповідно до висновків авторитетної міжнародної організації Transparency International щодо стану корупції Україна протягом останніх років суттєво погіршила свій рейтинг. Якщо у 2006 р. за індексом сприйняття корупції вона займала 99 місце із 163 країн світу, то у 2013 р. держава опинилась вже на 144 місці із 177 можливих. Це є найгіршим показником серед усіх європейських країн, що вимагає рішучих та послідовних дій України у вирішенні проблеми корупції.

Неможна сказати, що наша країна є бездіяльною і не вживає жодних зусиль у запобіганні корупції. Так, протягом останніх років було створено відповідні правові засади антикорупційної державної політики. Зокрема, за участю провідних наукових установ та окремих учених розроблено й прийнято низку важливих нормативно-правових актів у цій сфері: Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р.; Указ Президента України «Про утворення Національного антикорупційного комітету» від 26 лютого 2010 р.; Указ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015

роки» від 21 жовтня 2011 р.; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки» від 28 листопада 2011 р. та ін.

Наскільки вказані документи є насправді ефективними, сказати важко. Однак певні висновки зробити можна, посилаючись на дані, якими оперують відповідні соціологічні інституції. Зокрема, експерти Transparency International зазначають, що згадана Стратегія, розрахована на 2011–2015 роки, продемонструвала свою повну недієздатність як така, що не відповідає міжнародним стандартам та не є ефективним інструментом антикорупційної політики. Зазначене свідчить про те, що нове законодавство не стабілізувало рівень й поширеність корупції в Україні, яка ще більше вкоренилася в усі сфери суспільного життя країни.

Що може українське суспільство запропонувати не для подолання (це є утопією), а хоча б певного обмеження корупції в державі? У цьому плані не слід, як то кажуть, вигадувати колесо, а необхідно звернутись до передового міжнародного досвіду.

Концептуальні рішення проблеми корупції пропонуються у Конвенції ООН проти корупції, що ратифікована Парламентом України у 2006 р. та яка, до речі, є фундаментом низки згаданих антикорупційних нормативно-правових актів. Окремої уваги, на наш погляд, заслуговує ст. 39 Конвенції (Співробітництво між національними органами та приватним сектором), де зазначається, що: «Кожна Держава-учасниця розглядає питання про те, щоб заохочувати своїх громадян та інших осіб, які зазвичай проживають на її території, повідомляти національним слідчим органам й органам прокуратури про вчинення будь-якого злочину, визначеного цією Конвенцією». Вказане актуалізує недержавний, неофіційний, певним чином незалежний вплив на корупцію та боротьбу з нею. І він пов’язаний саме з участю громадськості.

Для України це питання взагалі заслуговує на окрему увагу, оскільки громадський вплив на злочинність має все ж таки формальний характер. Держава недостатньо залучає громадськість до запобігання злочинності. Це стосується й використання цього суб’єкта у справі протидії корупційним правопорушенням. За роки незалежності в Україні, на жаль, втрачено той величезний антикриміногенний потенціал, який акумулювався протягом останніх десятків років. Тому все це, і не тільки, доводить необхідність посилення уваги з боку суспільства і держави до розширення кола суб’єктів запобігання корупції, у першу чергу, за

рахунок підвищення активності громадських формувань і об'єднань, навіть окремих громадян.

Серед першочергових кроків у цьому напрямі можна запропонувати такі:

1. Проведення новим Урядом України позапланованої люстрації (процесу очищення органів влади і правоохоронної системи навіть від осіб, які непрямо пов'язані із корупцією, знаходячись в тіні корупційних скандалів). Такий, вже запроваджений у країні, реформаторський крок підвищить утрачену довіру українців до влади, знизить психологічне напруження у суспільстві, зменшить невдоволення громадян несправедливістю у державі та, відповідно, підвищить рівень законності в роботі органів державної влади та місцевого самоврядування.

Важливо, щоб люстраційний процес не перетворився б на «боротьбу із відьмами», не мав би відтінку політичної помсти. В ньому має брати участь громадськість. При цьому місцеві громади повинні бути активними і контролювати кадрову політику керівників на місцях із метою підвищення легітимності влади та посилення зворотного зв'язку влади і населення;

2. «Правосуддя для бідних» в Україні має перетворитись на реально дієву, позаполітичну, об'єктивну судову гілку влади, рішення якої повинні бути однаковими для всіх громадян незалежно від майнових, посадових, партійних чи інших особливостей. Активна громадська позиція, висвітлення у ЗМІ резонансних кримінальних розслідувань діяльності корупціонерів, контроль за справедливістю винесених судових рішень мають стати нормою життя вже у найближчому майбутньому (механізм втілення у життя цього завдання – окреме питання);

3. Необхідність поширення у ЗМІ інформації про давно існуючі, але відомі обмеженому колу осіб «гарячі лінії», номери телефонів довіри, за якими громадяни (навіть в анонімний спосіб) можуть надати певні відомості про корупційні правопорушення, що вчинені представниками тих чи інших державних органів;

4. Треба поступово змінити психологію, ментальність українців, їх хибний світогляд, пасивну громадську позицію відносно боротьби з корупцією, що у цілому охоплюється відомим прислів'ям «моя хата з краю». Це можливо реалізувати, але, по-перше, потребує значного часу, а, по-друге, вимагає запровадження комплексу взаємопов'язаних заходів ідеологічної, агітаційної, пропагандистської, правової, психолого-педагогічної та іншої спрямованості;

5. Так звані громадські ради, що функціонують у складі багатьох органів державної влади, в тому числі і правоохоронних органах, мають бути не номінальними, а дієвими структурними підрозділами, що здатні контролювати рішення державних інституцій за найбільш важливими питаннями, в яких є ознаки корупційних ризиків;

6. Замість декларативного та у цілому застарілого Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. має бути розроблений абсолютно новий подібний нормативно-правовий акт. Він повинен містити коло суб'єктів громадського впливу на злочинність, включаючи добровольців, представників волонтерського руху та ін. Актуалізується це питання у зв'язку з дещо новими видами громадської самоорганізації у сфері охорони правопорядку та форм їх використання у протидії корупції. Йдеться про загони самооборони та подібні об'єднання громадян, які на добровільних та безкоштовних засадах самостійно чи спільно із правоохоронцями підтримують громадський порядок на місцях. Це може здійснюватись й на платній основі.

Новий Закон має обов'язково включити норму про матеріальне заохочення громадян за надання інформації про злочин, що вчинений або який готується, включаючи корупційні правопорушення. Що стосується створення фонду для виплати таких заохочень та механізму його наповнення, то це окреме питання, особливо за умов скрутного стану української економіки. Але такий досвід є, і він дуже добре себе зарекомендував. Наприклад, у США вже кілька десятиліть свідомі громадяни можуть отримати від 100 до 1 000 дол. США за надання корисної для поліції інформації. У Російській Федерації із боку МВС вже найближчим часом планується винагороджувати громадян за надання допомоги слідству. На рівні Міністра внутрішніх справ РФ така винагорода може сягати 3 млн руб., що дорівнює близько 80 тис. дол. США. Взагалі бюджетом Російської Федерації на цю програму виділено понад 300 млн руб.

Звичайно, існують й інші, не менш значущі, напрями щодо активізації громадського впливу на корупцію та боротьбу з нею в Україні. Головне – слід усвідомити, що результативність антикорупційної політики держави залежить не стільки від органів кримінальної юстиції, скільки кожного з нас.

Глинська Н. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектора дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ПРИ УХВАЛЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Корупція у сфері кримінального судочинства являє особливу небезпеку, адже в цій сфері державної діяльності застосовується кримінальний процесуальний примус, що суттєво обмежує конституційні права, свободи і законні інтереси людини. У зв'язку з цим вельми актуальним є питання опрацювання системних заходів, спрямованих на попередження та максимальне виключення ризиків учинення корупційних зловживань у зазначеній сфері.

На всіх етапах кримінального провадження *основним об'єктом корупційного обміну є кримінальні процесуальні рішення* (далі по тексту – КПР), ухвалені з порушеннями вимог закону. Прийняття у перебігу кримінального провадження законних, обґрунтованих і справедливих КПР є показником доброякісності всієї здійснюваної кримінальної процесуальної діяльності, а відтак, і її некорумпованості. І, навпаки, сутність різних корупційних практик нерідко полягає в тому, що слідчий, прокурор чи суддя, користуючись своїми владними дискреційними повноваженнями (нерідко з порушеннями вимог закону) та керуючись незаконними інтересами, за певний корупційний платіж чи вигоду ухвалюють свідомо неправомірні процесуальні рішення (незаконні, необґрунтовані, несправедливі, явно несвоєчасні – поспішні або, навпаки, із затримкою і т. п.). Причому відбувається це на різних етапах кримінального провадження і переслідує різні цілі (затягування процесу шляхом створення тяганини чи тиску на учасників кримінального провадження, сприяння підозрюваному чи обвинуваченому у знищенні слідів злочину, приховуванні майна, на яке може бути звернено стягнення за цивільним позовом, переховуванні від органів досудового розслідування та суду тощо). Оперуючи термінологією фахівців, такі

рішення, ухвалені з порушеннями вимог закону, є «об'єктом корупційного обміну»[1]. Звідси зрозуміло, що комплекс заходів, спрямованих на забезпечення доброякісності КПР, водночас є одним з ефективних засобів протидії корупції у цій сфері. І це стосується насамперед досконалості нормативно-правового регулювання технології прийняття КПР. Адже детальна її нормативна регламентація, в тому числі шляхом усунення правової невизначеності при формулюванні підстав та умов для винесення КПР (зокрема, через надмірну насиченість таких норм оціночними поняттями, неоднозначними термінами), породжує певні «труднощі» та створює «неприємний мікроклімат» для корупційних зловживань особою, що приймає рішення (далі по тексту – ОПР), своїми дискреційними повноваженнями. У таких умовах суб'єктам корупційних правопорушень для отримання корупційних внесків уже складніше маневрувати в межах закону – їм доводиться нехтувати його вимогами, що робить корупційну практику більш наочною та такою, що потенційно складніше реалізувати з огляду на контрольованість кримінальної процесуальної діяльності. І навпаки, недоліки процесуального та матеріального законодавства, які, на думку експертів, у порівнянні з іншими обставинами хоча й не є основним корупційним чинником, все ж таки сприяють виникненню низки корупційних практик у перебігу кримінального провадження[2].

Викладене зумовлює необхідність аналізу нормативно-правової технології прийняття КПР під кутом зору наявності в законодавстві засобів і механізмів створення впевненості в тому, що ухвалені КПР будуть доброякісними. Вважаємо, що основними аспектами, які мають бути визначені у кримінальному процесуальному законодавстві для того, щоб воно мало необхідний регулятивний потенціал у механізмі забезпечення доброякісності КПР, є такі обставини:

- закріплення в законодавстві ідеологічних положень правозахисного характеру, які здатні слугувати певними орієнтирами при прийнятті КПР у «зоні дискреції»;
- нормативне визначення поняття та структури КПР;
- установлення оптимальної форми для КПР, що відповідала б їх природі та функціональному призначенню;

---

[1] Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / М.В. Буроменський, О.В. Сердюк, І.М. Осика та ін.; Харків. ін-т прикладних гуманіт. досліджень, МАКонсалтинг. – К. : Москаленко О.М. ФОП, 2009. – С. 10.

[2] Там само. – С. 125.

- закріплення загальних вимог до всіх КПР із наступною їх деталізацією, а також індивідуальних вимог до окремих різновидів КПР з урахуванням їх специфіки;
- чітка регламентація підстав та умов ухвалення КПР;
- закріплення обов'язку суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження, забезпечити доброякісність рішень, що вони ухвалюють;
- чіткий розподіл компетенції суб'єктів кримінального провадження щодо їх права ухвалювати певні різновиди КПР;
- деталізація процедур прийняття КПР.

Принциповим для забезпечення належної якості КПР є чітке закріплення в законі підстав та умов для їх прийняття, яке б запобігало широкому простору для їх тлумачення недобросовісними правозастосувачами. Адже межі правозастосовної дискреції багато в чому залежать від «чіткості та повноти законодавчих формулювань; ступеню ентропії у тлумаченні норм при їх застосуванні, неопрацьованості судовою практикою єдиної лінії; рівня кваліфікації судді»[1].

Оскільки широка дискреція являє собою небезпеку зловживань у сфері кримінального процесу, в тому числі й з корупційних мотивів, ефективним механізмом запобігання протиправному перевищенню ОПР меж правозастосовного розсуду виступатиме високий рівень вимогливості законодавця до обґрунтованості і вмотивованості КПР. З огляду на це більш детальної регламентації заслуговує зміст *мотивувальної* частини КПР (п. 2 ч. 5 ст. 110 КПК). По-перше, на наш погляд, центральна частина процесуального рішення має іменуватися описово-мотивувальною, що відповідає функціональному призначенню, яке вона виконує в загальній структурі КПР. По-друге, обґрунтування як складова центральної частини рішення має полягати у наведенні в його тексті: а) посилань на певні норми права, які регламентують підстави та порядок прийняття такого рішення; б) сукупності доказів, що підтверджують його правильність за суттю; в) взаємопов'язаних з ними переконливих доводів, що свідчать про логічність та несуперечливість усіх висновків, відображених у тексті КПР. З урахуванням великої різноманітності рішень, що приймаються в кримінальному процесі, різними є і межі їх обґрунтування. Тому вимоги до обґрунтування і мотивування конкретних їх різновидів мають бути індивідуалізовані в

[1] Панько Н.К. Статутные и дискреционные начала формирования судейського убеждения / Н.К. Панько // Вест. ВГУ. – Серия : Право, 2010. – С. 73.

спеціальних нормах, присвячених регламентації підстав і процесуального порядку їх прийняття.

Авдєєва Г. К., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ГРОМАДСЬКА АНТИКОРУПЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Останніми роками в Україні гостро відчувається проблема корупції. Зокрема, загальна сума збитків, завданих адміністративними та кримінальними корупційними правопорушеннями, у 2012 р. становила 1 769 530 грн.[1]

Однією з умов виникнення корупції в Україні є недосконалість законодавства, що дозволяє окремим посадовим особам використовувати надані їм службові повноваження та пов'язані з цим можливості для одержання неправомірної вигоди.

Із вступом в дію Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»[2] (далі – Закон) в Україні запроваджена антикорупційна експертиза (далі – експертиза) – діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів корупціогенних факторів та розробки рекомендацій стосовно їх усунення[3]. Обов'язковій експертизі підлягають проекти законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів,

[1] Див.: Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua. – Заголовок з екрана.

[2] Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

[3] Див.: Методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів. Із змінами і доповненнями. п.1.2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.

що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади.

Відповідно до ст. 15 Закону експертиза здійснюється фахівцями Міністерства юстиції України. Порядок і методологія проведення антикорупційної експертизи та порядок оприлюднення її результатів визначений Міністерством юстиції України.

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів здійснюється у сферах забезпечення: 1) прав та свобод людини і громадянина; 2) повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) надання адміністративних послуг; 4) розподілу та витрачання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів; 5) конкурсних (тендерних) процедур.

Під час проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів найчастіше виявляються недоліки техніко-юридичного характеру, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень та які відповідно до Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів (далі – Методологія) віднесено до корупціогенних факторів. У цьому документі викладено основні завдання та етапи проведення антикорупційної експертизи, здійснено класифікацію корупціогенних чинників, запропоновано основні елементи техніки проведення аналізу положень проекту нормативно-правового акта, визначено поняття терміна «корупціогенний фактор» (у широкому розумінні) як «здатність нормативно-правової конструкції (окремого нормативного припису чи їх сукупності) самостійно або у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню корупційних правопорушень»[1].

У проектах нормативно-правових актів під час проведення експертизи виявляється такий корупціогенний фактор, як неналежне визначення функцій, прав, обов’язків органів державної влади та місцевого самоврядування (дискреція), наслідком чого може бути невиправдане встановлення чи надмірне розширення дискреційних повноважень, створення умов для виникнення конфлікту інтересів та можливостей для зловживання наданими повноваженнями. За

[1] Див.: п.1.3. Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів. Із змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.

підсумками 2012 року у висновках Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи корупційні ризики були відзначені щодо 22 проектів нормативно-правових актів[1].

Результати антикорупційної експертизи проекту нормативно-правового акта підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо його видання (прийняття), а у разі виявлення факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, підлягають обов'язковому оприлюдненню.

Результати антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом їх видання (прийняття).

У ст. 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції[2] наголошено на тому, що «кожна Держава-учасниця вживає належних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею». З урахуванням цієї вимоги Конвенції ч. 7 ст. 15 Закону закріплюється положення про те, що за ініціативою фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів.

Проведення громадської антикорупційної експертизи і оприлюднення її результатів здійснюються за рахунок відповідних фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством.

Висновки громадської антикорупційної експертизи оприлюднюються будь-яким способом (шляхом опублікування у ЗМІ, розміщення в мережі Інтернет, обговорення на наукових заходах тощо) для ознайомлення громадськості з потенційними корупційними ризиками правових норм акта, а також пропозиціями щодо запобігання корупційним наслідкам прийняття такого акта.

---

[1] Див.: Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році. Міністерство Юстиції України. Квітень 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/21885. – Заголовок з екрана.

[2] Див.: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відом. Верхов. Ради України . – 2007. – № 49. – Ст. 13.

Співробітники Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України мають досвід у проведенні громадської антикорупційної експертизи. Зокрема, під час вивчення та аналізу норм проекту Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» (далі – Проект), розробленого Міністерством юстиції України, встановлено, що в даному проекті містяться корупціогенні чинники. Рекомендації з їх усунення або зменшення впливу, а також рекомендації щодо доповнення проекту акта нормами щодо запобігання корупційним правопорушенням надіслано до Міністерства юстиції України. Пропозиції та зауваження науковців Інституту розглянуто цим Міністерством за участю представників зацікавлених органів виконавчої влади. Частина зауважень урахована при доопрацюванні Проекту[1].

Окремі результати громадської антикорупційної експертизи Проекту опубліковано в засобах масової інформації та обговорено на наукових конференціях і «круглих столах»[2].

За результатами проведеної роботи ми дійшли висновку, що оприлюднення висновків антикорупційної експертизи нормативно-правових актів є ефективним механізмом суспільного контролю за правотворчістю органів державної влади. Це дозволяє мінімізувати корупціогенні фактори, які містяться в проектах законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, що, в свою чергу, надає можливість зменшити рівень корупції у державі в цілому.

---

[1] Див.: Звіт про результати проведення громадського обговорення проекту Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/discuss– Заголовок з екрана.

[2] Див., наприклад: Авдєєва Г.К., Прохоров-Лукин Г.В. Коментар до проекту закону «Про судово-експертну діяльність» / Г.К. Авдєєва // Юрид. вісн. України (Законотворення). – 2013. – № 36, 37, 38 (949). – С. 6-7; Авдєєва Г.К., Прохоров-Лукін Г.В. Регламентація та використання спеціальних знань у судочинстві країн Європи / Г.К. Авдєєва, Г.В. Прохоров-Лукін // «Судебно-экспертная деятельность в Украине: проблемы и перспективы» : материалы «круглого стола» (г. Симферополь, 12 ноября 2013) [Електронний ресурс]. – Симферополь, 2014. (CD-ROM); Авдеева Г.К., Бобрицкий С.М. Организационно-методические и нормативно-правовые проблемы обеспечения производства новых видов судебных экспертиз / Г.К. Авдєєва, С.М. Бобрицкий // Методологические, правовые и организационные проблемы новых родов (видов) судебных експертиз : материалы. междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 15-16 января 2014 г.). – М. : Проспект, 2014. – С. 7- 11; та ін.

Бєлєвцева В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Лабораторії дослідження проблем запобігання та протидії корупції Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ

Корупція була та залишається однією з глобальних проблем, що стоїть перед світовим співтовариством. Стосовно України необхідно відмітити, що корупція вразила всі прошарки суспільства, практично всі сфери діяльності та інститути, тобто стала системною проблемою, без вирішення якої є неможливим подальший розвиток держави.

Останнім часом інститути громадського суспільства більш активно залучаються до процесу протидії корупційним проявам. Громадська участь у протидії корупційним проявам – це перш за все участь структур громадського суспільства у підготовці, ухваленні і контролі виконання владних рішень. З метою вироблення належної та ефективної взаємодії держави та громадського суспільства щодо протидії корупційним проявам є необхідним певний рівень культури учасників, зокрема: готовність держави (влади) до взаємодії з громадськістю (знання про можливості структур громадського суспільства, міжсекторну взаємодію і соціальне партнерство, добра воля і/або наказ керівництва); готовність інститутів громадського суспільства до взаємодії з державою з питань протидії корупції (довіра до влади, відомості про соціальне партнерство, рівень проектної культури).

Існує безліч форм громадської участі у протидії корупційним проявам, проте слід виокремити найважливіші з них: громадська законодавча експертиза (незалежна експертиза представниками громадськості прийнятих і підготовлених нормативно-правових актів, пропозиції щодо їх зміни, ухвалення інших нормативно-правових актів); громадські слухання (обговорення представниками громадськості актуальних проблем із запрошенням представників органів влади,

найчастіше при обговоренні проектів законів).

Додатковим заходом протидії корупційним проявам може стати введення зовнішніх аудиторів на державних підприємствах та організаціях. Наприклад, інститут незалежного інспектора, на зразок General Inspector у США або державного контролера в Ізраїлі[1].

Інший підхід - система внутрішнього антикорупційного моніторингу в комерційних компаніях (anticorruption compliance policy). Спеціальний підрозділ кожної компанії відстежує корупційні ризики і виявляє порушення у цій сфері. Розвиток цього інституту багато в чому зобов'язаний Закону Сарбанса-окслі 2002 р. (US Sarbanes-oxley Act of 2002)[2] і британському Закону «Про хабарництво» 2010 р. (Bribery Act of 2010)[3]. Останній, наприклад, містить положення про відповідальність комерційних організацій за неналежну організацію своєї діяльності, що призвела до хабарництва. В Ізраїлі після ратифікації Конвенції Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо боротьби з підкупом посадових осіб іноземних держав у разі проведення міжнародних ділових операцій були внесені зміни та поправки до законів «Про компанії» 1999 р. та «Про цінні папери» 1968 р., що вводять положення про заборону незаконних пільг і переваг, які надаються управлінню і директорам компаній[4].

Політичні партії так само належать до інститутів громадського суспільства. У багатьох державах розвинена практика проведення парламентських розслідувань стосовно осіб, які займають високі пости в державі. У свою чергу, широкі можливості для парламентського розслідування має Конгрес США. Комітети, підкомітети і спеціальні комісії обох його палат, що проводять розслідування, мають право на запит будь-яких документів та матеріалів і виклик повісткою будь-якої особи, включаючи Президента. Викликана особа може бути допитана як свідок. Зібрані під час розслідування відомості містяться у доповіді, що спрямовується до Палати представників і Сенату. Наслідком

---

[1] Гилевская М.А. Коррупция : Национальные и международные средства противодействия / М.А. Гилевская. [Элекронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1222884&subID=100087759,10. – Загл. с экрана.

[2] US Sarbanes-oxley Act of 2002 2006 [Елекроний ресурс]. – Режим доступу: https://www.deloitte.com/.../SOXComplianceChallenges0506_rus.pdf. – Заголовок з екрана.

[3] Bribery Act of 2010 2006 [Елекроний ресурс]. – Режим доступу: www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents. – Заголовок з екрана.

[4] Эйрас А. Этика, коррупция и экономическая свобода / А. Эйрас // Heritage Lecture № 813. – 20.09.2006 [Элекронный ресурс]. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=7923. – Загл. с экрана.

парламентського розслідування щодо Президента може стати процедура імпічменту [1].

Громадяни як платники податків мають право знати не лише про доходи, а й про витрати чиновників. У багатьох державах світу прийняті положення про декларування витрат чиновників та їх сімей. Підзвітність (accountability) чиновників і державних діячів громадянам – це один із принципів правової держави. Але в Україні викриті в прихованні інформації про свої доходи і майно депутати Верховної Ради України, як максимум, можуть бути позбавлені посади. Натомість, має бути цивільно-правова і кримінально-правова відповідальність. Так, у США, наприклад, викритий у прихованні інформації сенатор може бути оштрафований на десятки тисяч доларів. Підзвітність полягає не стільки в самому факті декларування доходів і витрат, скільки у несприятливих наслідках для тих, хто здійснює незаконне збагачення за державний рахунок. У цьому важливу роль відіграють суди. Судова влада має в своєму розпорядженні увесь обсяг повноважень і правових інструментів для такої діяльності[2]. При незалежній і нормально діючій судовій системі немає необхідності у створенні спеціальної юрисдикції на зразок антикорупційних судів в Іспанії або Франції[3]. Суди загальної юрисдикції та арбітражні суди здійснюють контроль за реалізацією антикорупційної політики за допомогою цивільного, адміністративного і кримінального судочинства у межах своєї компетенції.

Щодо існуючих механізмів взаємодії держави і суспільства у сфері протидії корупції, то можна виділити кілька проблем, а саме: 1) опір влади (держави) – органи влади неохоче надають громадськості інформацію про свою діяльність, процедури ухвалення владних рішень, недоброзичливо ставляться до спроб інститутів громадського суспільства контролювати їх діяльність; 2) недостатня мотивація самих інститутів громадського суспільства брати участь у процесах запобігання корупційним проявам – відмова брати участь у громадських слуханнях,

---

[1] Гилевская М.А. Коррупция : Национальные и международные средства противодействия / М.А. Гилевская. [Элекронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1222884&subID=100087759,10. – Загл. с экрана.

[2] Эйрас А. Этика, коррупция и экономическая свобода / А. Эйрас // Heritage Lecture № 813. – 20.09.2006 [Элекронный ресурс]. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=7923. – Загл. с экрана.

[3] Гилевская М.А. Коррупция : Национальные и международные средства противодействия / М.А. Гилевская. [Элекронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1222884&subID=100087759,10. – Загл. с экрана.

експертизах, роботі контрольних органів.

Для забезпечення ефективної взаємодії громадського суспільства та держави щодо протидії корупційним проявам необхідно реалізувати такі завдання: внесення до законодавчих актів змін, що приписують органам влади надавати інформацію і дозволяють участь і контроль з боку інститутів громадського суспільства; розвиток інститутів громадського суспільства та їх коаліції (стратегія усвідомлення); розвиток системи громадської освіти у школах та інститутах, залучення до цієї системи владних структур, створення спеціальних центрів громадської освіти (стратегія усвідомлення). Основними темами громадської освіти покликані стати: права людини; правова освіта, громадянське суспільство; влада і соціальне партнерство; корупція та протидії їй; обмін досвідом та впровадження перспективних форм громадської участі в інших регіонах (стратегія запобігання).

Харитонова О. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВИХ РОЗРОБОК У ГАЛУЗІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Загальновідомо, що тенденції розвитку науки та ефективність її впливу на правотворення та правозастосування багато в чому залежать від її методологічних засад. Дослідження питань запобігання та протидії корупції тісно пов’язане з проблематикою співвідношення приватного і публічного в праві, зокрема, кримінальному.

Зрозуміло, що традиційний поділ права на приватне і публічне одразу зобов’язує розглядати проблемні питання крізь призму цього поділу. Розвиток європейської доктрини «кримінальної сфери», дискусія навколо існування кримінального права в «широкому розумінні», пов’язана з осмисленням відповідальності у двох можливих типах: реституттивному або репресивному, наукові пропозиції щодо кодифікації

так званих «пенальних норм» в єдиному акті[1] – все це оголює в сучасній науці питання про межі кримінального права, окреслення граничних контурів його «території», проведення «вододілу» між категоріями «свободи» та «примусу»[2]. Згадані наукові тенденції зумовлені суперечливими процесами, що спостерігаються в сучасній правовій системі: з одного боку, кримінальне право ніби охоплює нові простори, перетворюючись на супергалузь, що знищує міжгалузевий предметний поділ, а з другого боку, в той самий час «страждає» від експансії приватних засад, які втручаються в кримінальну сферу.

У цій ситуації видається перспективним напрямом дослідження цих питань з урахуванням позицій сучасних цивілістів, які стверджують, що «право єдине, але дволике. Відкриваючи одне обличчя – приватно-правове, ми маємо враховувати існування й іншого – публічно-правового». У цьому зв'язку пропонується приватне і публічне мислити не субстанціями, яким має відповідати подоба їхнього втілення, де вони могли б матеріалізуватися саме в такій своїй сутності, а мислити їх ідеальними категоріями, які беруться до уваги при розробленні законів, при використанні відповідної методології тощо[3].

Ключову роль у забезпеченні збалансованості приватних і публічних інтересів в праві відіграє оптимальне поєднання публічно-правового і приватноправового методів праворегулювання, досягти якого можливо в процесі конвергенції. Юридична сутність конвергенції полягає в зближенні приватного і публічного права, проникненні приватного права в публічну сферу, а публічного – в приватну. При цьому надзвичайно важливим моментом є те, що в процесі конвергенції приватне і публічне право не розчиняється одне в одному, а зберігає свою юридичну сутність і специфічні особливості. Соціальне ж значення конвергенції приватного і публічного права полягає в гармонізації цих інтересів, коли приватно-правовий і публічно-правовий методи праворегулювання забезпечують рівновагу між вимогами особистої свободи (приватного інтересу) та загального блага (публічного інтересу).

---

[1] Навроцкий В.А. Кодификация уголовного законодательства или кодификация пенальных норм? / В. А. Навроцкий // Проблемы кодификации уголовного закона: история, современность, будущее (посвящается 200-летию проекта Уголовного уложения 1813 года : материалы VIII Рос. конгресса уголовного права (30-31 мая 2013 г.) ; ответ. ред. В.С. Комиссаров. – М. : Юрлитинформ, 2013. – С. 610-613.

[2] Альбрехт П.-А. Забытая свобода / П.-А. Альбрехт // Принципы уголовного права в европейской дискуссии о безопасности / пер. с нем. Г.Г. Мошака. – Х. : Право, 2012. – 184 с.

[3] Спасибо-Фатєєва І.В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І.В. Спасибо-Фатєєва. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – С. 76.

Принципове значення в світлі вищезгаданого питання про переосмислення «території» кримінального права мають критерії визначення меж конвергенції приватного і публічного права. Слід погодитись із сучасними правознавцями, які зазначають, що універсальним критерієм, що визначає межі конвергенції, є права і свободи людини, що виступають нормативною формою упорядкування і координації поведінки і зв'язків людей, попередження існуючих та таких, що виникають між ними, конфліктів[1].

Вважаємо, що приватне право як синонім свободи і публічне право як синонім порядку повинні врівноважуватись за кантівською традицією в тому сенсі, що необхідна кількість публічно-правових норм як раз і є тим самим гарантом рівної свободи, заповіданої приватним правом. Причому серед усіх публічно-правових норм саме кримінально-правові норми виступають найбільш цінним інструментом у забезпеченні згаданої свободи. Кримінальне право виступає гарантом існування і приватноправової, і публічно-правової сфер, оскільки забезпечує ціннісну суверенність охоронюваних відносин, підкреслює їхню значущість, фундаментальність для побудови всієї державної правової системи, характеризує тим самим державу взагалі, оскільки кримінальне право виступає своєрідним «лакмусовим папірцем», за яким визначається її статус. Кримінальне право своїми засобами забезпечує охорону найважливіших як публічних, так і приватних інтересів, надаючи останнім публічного значення і сприяючи тим самим реалізації концепції правової держави, пріоритету прав і свобод людини.

Згадана глобальна проблема виступає серйозним методологічним фундаментом і для осмислення багатьох кримінально-правових питань при дослідженні окремих видів злочинів. Так, проблема співвідношення в кримінальному праві категорій «влада-особистість», «держава-громадянин» детермінує, зокрема, появу цікавих наукових розвідок у галузі службових злочинів. В Україні чимало авторів, що працюють у сфері згаданої проблематики (П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, О.О. Дудоров, К.П. Задоя, В.М. Киричко, В.П. Коваленко, Р.Л. Максимович, М.І. Мельник, Т.І. Слуцька, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, В.Г. Хашев та ін.). Всі вони тією чи іншою мірою змушені торкатися питань розуміння змісту владних повноважень суб'єктів цих злочинів, осмислення категорії «публічності» в контексті досліджуваних проблем. Пошук

[1] Коршунов Н.М. Конвергенция частого и публичного права: проблемы теории и практики / Н.М. Коршунов. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2013. – С. 225.

серйозного теоретичного обґрунтування концепції владних відносин у цій сфері кримінально-правової охорони призвів дослідників до необхідності вийти на загальнотеоретичний рівень аналізу названих питань. П.П. Андрушко, що актуалізує ці аспекти проблеми, послідовно вивчає службову особу як суб'єкта корупційних злочинів саме крізь призму глибинного змісту конституційних та загальнотеоретичних положень щодо державної влади та її гілок[1]. В.М. Киричко, рухаючись у схожому фарватері, знаходить наприклад, цікаву аргументацію щодо неможливості визнавати адвоката особою, що надає публічні послуги, про яку йдеться в статтях 365[2] та 368[4] КК, спираючись на те, що функції адвокатів визначені безпосередньо в Конституції і полягають в тому, щоб захищати права та законні інтереси фізичних чи юридичних осіб від незаконних дій органів чи окремих представників влади[2], тобто, на його думку, адвокати працюють в публічній сфері, але не виконують функцій представників держави, навпаки, захищаючи від державного свавілля. Здається, що подібні дослідження здатні зв'язати сферу суб'єкта і об'єкта цих злочинів, осягнувши їх в розрізі сфери публічних і приватних правовідносин.

Як бачимо, в цій галузі наукових пошуків проростає фундаментальний висновок щодо необхідності інтенсивного осмислення діалектики приватного і публічного в праві, «свободи» і «примусу», руху від часткових проблем до більш загального рівня аналізу, характеристики світоглядних орієнтирів сучасного кримінального права, що, в свою чергу, надасть можливість здійснювати «зворотний зв'язок», від бачення стратегічних завдань перейти до розробки конкретних тактичних кроків з їх реалізації.

---

[1] Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К. : Атіка, 2012. – С. 155-267.

[2] Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію: монографія / В.М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – С. 55.

Крайник Г. С., кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В УДОСКОНАЛЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Одними з основних вимог щодо удосконалення антикорупційного законодавства України є якість та несуперечливість нормативних актів. Тому важливою вимогою до авторів проектів нормативних актів є вища юридична освіта, бажано – науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук за відповідною спеціалізацією.

Якість проектів нормативних актів щодо удосконалення антикорупційного законодавства України полягає в тому, щоб упередити необґрунтовану декриміналізацію або криміналізацію, щоб закон був зрозумілим та простим у правозастосуванні, економічно та юридично обґрунтованим, сприяв би реальній протидії корупції тощо. Несуперечливість проектів нормативних актів полягає у тому, щоб новий закон не створив би у майбутньому колізій між різними нормативними актами.

Для виконання завдання удосконалення антикорупційного законодавства України дуже важливою є юридична обґрунтованість останнього, коли зміни є дійсно потрібними. У такому разі відбувається органічне доповнення чинного законодавства, усуваються певні пробіли або невідповідності чинного законодавства України з положеннями міжнародних договорів, згоду на обов’язковість яких надано Верховної Радою України. Отже, створюється механізм системної та несуперечливої протидії корупції.

Доповідна записка до проекту Закону України, що пропонується до розгляду у законодавчому органі держави, повинна містити такі складові:

1) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту;

2) мету й завдання прийняття законопроекту;

3) загальну характеристику та основні положення законопроекту;

4) стан нормативно-правової бази у певній сфері правового регулювання;

5) фінансово-економічне обґрунтування;

6) прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту.

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України також відбувається дослідження антикорупційного законодавства. Нещодавно в Інституті було схвалено пропозиції щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення антикорупційного законодавства)». Зазначений законопроект містить положення щодо удосконалення змісту примітки до статті 364^1 КК України «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми». Пропозиції, зокрема, стосуються приведення у відповідність визначення неправомірної вигоди:

«Примітка. У статтях 364^1, 365^2, 368, 368^2, 368^3, 368^4, 369, 369^2 та 370 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, *що перевищують 0,5 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи* одержують без законних на те підстав)».

Інша ідея законопроекту – покращити редакцію заохочувальної норми, передбаченої приміткою до ч. 5 ст. 368^3 КК України (тим самим сприяти підвищенню активності громадян у викритті осіб, які вимагають неправомірну вигоду):

«Особа, яка пропонувала або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди, *або після* пропозиції чи надання неправомірної вигоди вона до повідомлення їй про підозру в учиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру» (запропоновані зміни виділені курсивом – Г.К.).

Так само є важливим, щоб Верховна Рада України не обмежувалася б лише реформуванням кримінального законодавства, оскільки удосконалення потребують й інші нормативні акти антикорупційної

спрямованості. Наприклад, Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» знову передбачає недостатнє фінансування медицини та Збройних Сил України, що створює суттєві корупційні ризики. До того ж штучно ускладнені процедури обрахування кількості податків та сплати податків і зборів, зазначених у Податковому кодексі України, що сприяє корупції при сплаті податків. Недосконалість бюджетного законодавства України призводить до того, що всі грошові потоки України спрямовуються з областей до Києва, а потім знову повертаються до областей України без урахування сум зароблених там коштів.

Отже, наступні пропозиції представників громадськості щодо удосконалення антикорупційного законодавства України можуть стосуватися змін до Податкового і Бюджетного кодексів України, Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» та законів про державний бюджет України на наступні роки.

Лукашевич С. Ю., доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник сектора дослідження проблем запобігання злочинності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, м. Харків

ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Основним завданням будь-якої діяльності є насамперед досягнення поставленої мети найбільш ефективними засобами. Досягнути такої ефективності неможливо без додержання базових, основних принципів формування та функціонування системи заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей і завдань. До базових принципів політики віднесені:

1) *принцип науковості.* Він передбачає об'єктивний аналіз закономірностей розвитку суспільства та динаміки соціальних явищ, які сприяють існуванню, функціонуванню й відтворенню злочинності, та розробку на цьому ґрунті стратегії і тактики впливу. Цей принцип має реалізовуватись як на стадії законотворчості, так і на стадії правозастосування;

2) *принцип системності.* Він має на увазі системну взаємодію наукових та практичних засобів і заходів на всіх стадіях розроблення, впровадження та реалізації антикорупційної політики й діяльності з її реалізації, встановлення інтегрованих зв'язків між різноманітними напрямами соціальної політики держави (кримінологічної в тому числі), об'єктами та суб'єктами реалізації державної політики, а так само системну взаємообумовленість та взаємодію різних цільових і стратегічних програм й напрямів діяльності. Принцип системності потребує, щоб заходи протидії корупції були взаємопов'язаними, мали певний субординаційний характер та порядок виконання (головні і другорядні, негайні для виконання і розраховані на перспективу, одноразові і такі, що мають здійснюватися постійно) і підпорядковувалися стратегічній меті антикорупційної діяльності;

3) *принцип законності.* Він передбачає, що всі антикорупційні заходи повинні базуватися на положеннях Конституції та законів України. Жодні міркування не можуть виправдати застосування антикорупційних заходів, які не відповідають закону. Відсутність законодавчої основи для вжиття таких заходів є підставою для розробки і прийняття відповідних нормативно-правових актів. На практиці його втілення базується на базуванні політики держави на конституційному та законному підґрунті. Реалізація практичних заходів повинна проходити виключно в рамках, установлених чинним законодавством, а стратегічні напрями і тактичні заходи й засоби повинні бути так само закріплені на законодавчому рівні;

4) *принцип реальності.* Цей принцип випливає з вимоги базування державної антикорупційної політики на всебічному аналізі реального рівня корупції та оцінки її латентної складової, а також з оцінки реальних можливостей усіх суб'єктів реалізації такої політики щодо практичної можливості втілення в життя її стратегічних напрямів та тактичних завдань;

5) *принцип утилітаризму.* Зазначений принцип полягає в тому, що така політика повинна носити стійку прагматичну орієнтованість та бути спрямованою на вирішення не лише нагальних, очевидних та

невідкладних завдань, а й мати спрямованість на перспективний розвиток як самої політики, так і практичних заходів її втілення;

6) *принцип економічної доцільності.* Він передбачає впровадження таких заходів реагування, які були б достатніми і не відволікали значних матеріальних, фінансових та людських ресурсів при максимальній їх ефективності;

7) *принцип комплексності.* Цей принцип зумовлюється природою самого явища, на яке має бути спрямована така політика. Чинники, що впливають на існування й відтворення корупції, мають комплексний характер та самі по собі випливають з багатьох негараздів суспільного буття соціально-економічного, політико-ідеологічного, морально-психологічного та побутово-дозвільного характеру. Також цей принцип полягає в широкому застосуванні не лише спеціальних методів і заходів реагування, розроблених кримінологією в межах теорії запобігання злочинності та фоновим для неї явищам, а й економічних, ідеологічних, моральних, організаційних та інших важелів, що передбачає органічне поєднання стратегічних і тактичних завдань, профілактичних (соціального, політичного, економічного, організаційно-управлінського, правового, соціально-психологічного та іншого характеру), оперативно-розшукових, процесуальних, репресивних та інших заходів, які здійснюються у різних соціальних сферах різними суб'єктами. При цьому пріоритет надається профілактичним заходам загально-соціального і спеціально-кримінологічного характеру;

8) *принцип конкретності.* Він має на увазі виявлення найбільш актуальних стратегічних напрямів політики, визначення безпосередніх суб'єктів, форм і методів реалізації антикорупційної діяльності, строків виконання та форм контролю реалізації запланованих заходів;

9) принцип гуманізму. Цей принцип нерідко використовується в сучасній науці. Водночас не лише вчені або політичні лідери, а й носії буденної свідомості вже звикли оперувати цим поняттям. Але слід констатувати відсутність чіткого розуміння принципу гуманізму. З огляду на стратегічні напрями та засоби реалізації антикорупційної політики держави слід констатувати, що змістовним наповненням цього принципу має бути визнання людини найвищою соціальною цінністю та ціллю суспільного розвитку. Тобто всі процеси та інститути (влада, наука, освіта, культура, гроші, мистецтво тощо) повинні бути підпорядковані цінності людини та мають слугувати засобами стосовно до людини як цілі;

10) принцип динамізму. Він випливає з динамічної природи суспільного буття та природи самої корупції як явища, що перебуває в постійному динамічному розвитку, інтегроване до соціального буття динамічного суспільства та його інститутів (а вони, в свою чергу, також перебувають не в статичному стані, а динамічно розвиваються, виходячи з потреб соціального розвитку). Динаміка об'єкта впливу має корелюватись із заходами і засобами такого впливу; стратегія і тактика повинні корегуватись із заходами економічного, політичного, внутрішньо та зовнішньополітичного характеру;

11) щільно пов'язаний із попереднім принципом й наступний – *принцип постійності.,* Його сутність полягає у вимозі, щоб практична реалізація стратегічних напрямів антикорупційної політики держави проводилась не кампанією (переважно із гучними назвами, як повелось в Україні) з притаманними такому підходу фазами спадів і підйомів, а постійно, системно і повсякденно;

12) принцип стратегічної цілісності. Зазначений принцип означає чітке визначення довгострокової стратегії діяльності держави, з якої випливали б як основні стратегічні її напрями, так і конкретні тактичні заходи, в тому числі й окремі цільові програми і акції;

13) принцип державності. Останній тлумачиться як спрямованість на посилення ролі держави як соціального інституту в формуванні, вдосконаленні та практичному втіленні стратегічних напрямів та заходів реалізації антикорупційної політики держави;

14) Принцип взаємодії владних структур з інститутами громадянського суспільства і територіальних громад. Він вимагає поєднання зусиль у протидії корупції владних структур і суспільних інституцій. Протидія корупції – це не лише справа держави, це справа всього суспільства. Будь-який суспільний інститут у цій справі має виконати свою функцію, в межах повноважень вжити всіх можливих антикорупційних заходів. Обмеження протидії корупції правоохоронною діяльністю відповідних державних органів виключає виконання основних завдань і досягнення мети антикорупційної діяльності.

Названі принципи мають стати підґрунтям процесу формулювання, розробки, вдосконалення та практичного втілення антикорупційної політики держави. Це не означає, що запропонована система принципів є сталою і не може розвиватись та вдосконалюватись, особливо з огляду на багатоаспектність та складність такого процесу, як розробка довготривалої та узгодженої політики держави з протидії корупції.

Пивоваров В. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1. Традиційно у вітчизняній кримінологічній науці проблема корупції та пов'язаних із нею злочинів розглядається в контексті протиправної ураженості гілок державної влади. Тобто, за образним висловом відомого українського вченого М.І. Мельника, «корупція – іржа влади». Водночас не можна не зважати на ту обставину, що публікації, виступи вчених, повідомлення засобів масової інформації із корупційної тематики, як правило, обов'язково містять посилання на грошові суми корупційних оборудок, суми неправомірної вигоди, суми, витрачені підприємствами на підтримання корупційних зв'язків, лобіювання власних бізнес-інтересів, тощо.

Відтак, пропонуємо, в порядку дискусії, відступити від емоційно забарвленого розуміння корупції як соціально-владної «хвороби» і неоригінальних заяв про ураженість корупцією «від голови до хвоста» всього соціального організму та поглянути на зазначене явище як реально існуючу економічну категорію. Адже для цього є всі передумови, оскільки в багатьох корупційних схемах (імпорт за кошти держбюджету, енергопостачання, отримання адміністративних послуг та ін.) корупційна грошова (фінансова) складова, власне, імперативно забезпечує функціонування як самої схеми, так і досягнення соціально бажаного результату.

Фінансова система держави традиційно розглядається як сполучення трьох взаємопроникаючих, умовно розмежованих ланок – державних фінансів, фінансів первинних ланок економіки (підприємств) та фінансів населення[1]. Ураховуючи викладене, а саме – реальну, діючу економічну функцію корупційних коштів та умовний характер поділу

[1] Пивоваров В.В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження : автореф. … дис. юрид. наук : 12.00.08 / В. В. Пивоваров ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – С. 7.

фінансових ланок, – є підстави вважати корупційну фінансову складову четвертою ланкою сучасної фінансової системи української держави, умовно позначивши її, наприклад, як *«фінанси корупційного обігу»*. Щодо джерел формування цих фінансових коштів, вважаємо, що протягом останніх двох десятиріч вони сформувалися шляхом цілеспрямованого виділення із коштів *корпоративного сектора економіки* (фінансів підприємств), і становлять, за деякими оцінками, близько 10% фінансів підприємств, а тому можуть розглядатись як наслідок явища *корпоративної злочинності*.

Одразу підкреслимо, що ми повністю поділяємо думку науковців і свідомих верств суспільства стосовно шкідливого характеру корупції та необхідності здійснення широкого спектра заходів із її істотного зниження та подолання. І саме в цьому контексті погляд на явище корупції як економічну категорію надає певні переваги, адже зрозуміло: будь-яка економічна категорія і складова економічного обігу (корупція в тому числі) існує лише за умови її *економічної доцільності і необхідності*. Відтак, можемо передбачити, що цілеспрямована перебудова економічних відносин у напрямі функціонування фінансової системи без необхідного залучення корупційного сегмента закономірно приведе до очікуваного суспільством результату – зникнення економічно недоцільних «фінансів корупційного обігу», відтоку грошових коштів в інші ланки легального фінансового механізму та зникнення соціальних проявів та негативних наслідків явища корупції. Без сумніву, висунута гіпотеза має міждисциплінарний характер і потребує комплексних наукових розробок та зваженого, тривалого, але принципового практичного втілення.

2. Вважаємо, що кримінологам слід звернути прискіпливу увагу на морально-психологічний аспект проблеми корупції, а саме: ставлення суспільства до цього негативного явища. Дослідження останніх років, проведені різними науковцями (В.С. Батиргареєва та ін.), переконливо свідчать про невтішні реалії: ставлення більшості українців (понад 68%) до корупції, м’яко кажучи, позитивне, якщо не схвальне. Розуміємо, що на загальносуспільному рівні детермінанти морально-психологічного характеру відіграють не останню роль у підтриманні і відтворенні всіх соціальних процесів, у тому числі й протиправних, небажаних та шкідливих. Отже, в цьому напрямі теж вбачаємо серйозне поле для науково-теоретичних розробок у межах кримінологічної профілактики та пошуку заходів виховного характеру для впровадження серед широких верств населення.

3. Заходи кримінологічного впливу неможливі без законодавчої підтримки, зокрема, забезпечення їх силою державного примусу через кримінально-правове врегулювання. Стосовно кримінально-правового реагування на корупційні (в широкому розумінні) прояви позиція сучасного українського кримінального права більше нагадує потурання корупції, ніж намагання забезпечити її заборону. Дуже швидко із термінологічного апарату кримінального права зникає інтуїтивно зрозумілий, напрацьований і, головне, соціально вагомий термін «хабар», який, по суті, замінено на три терміни: «незаконне збагачення», «неправомірна вигода», «підкуп». У термінологічних новелах вже не відчувається «кримінально-правового докору», не кажучи вже про порушення принципу термінологічної єдності в юриспруденції. Насторожує також і підхід учених та законодавця до визначення виду кримінально-правової санкції. Констатуємо, що явище хабарництва в сучасних реаліях «латентно» декриміналізоване, оскільки на перше місце виходить покарання у виді штрафу, замість позбавлення волі (див. санкції статей 368, 368^2, 368^3, 368^4, 369, 369^2 КК України). Розуміння класичного хабарництва і корупційних діянь практично переводиться у площину дивного різновиду цивільно-правового делікту: «порушив – відшкодуй збитки, і вільний». На таких прикладах бачимо, що сучасне кримінальне право, на жаль, поступово відступає від свого першочергового принципу – принципу публічності.

Певною мірою розуміючи складну соціальну зумовленість таких змін, пропонуємо шукати вихід не у площині прихованої декриміналізації, а у науково-практичному розвитку нових інститутів кримінального права, передусім інституту *корпоративної (колективної) кримінальної відповідальності* юридичної особи. Вважаємо, що ця, до речі, не нова, наукова пропозиція, раніше озвучена вітчизняними і зарубіжними науковцями-криміналістами (І.М. Даньшин, О.Ю. Антонова та ін.), зараз стає надзвичайно актуальною. Отже, розвиток цього напряму дійсно перебуває на потребі дня та дозволить органічно вирішити питання кримінально-правової охорони правовідносин, на які посягають корупційні діяння.

Лисодєд О. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАНЬ З БОКУ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Незважаючи на те, що КВК України діє вже 10 років, він все ще далекий від досконалості й відповідності як Конституції України, так і міжнародним стандартам поводження із засудженими. Ще на момент прийняття він мав низку недоліків і протиріч, які не усунуті й до цього часу. Це стосується й удосконалення правового статусу засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі як найбільш уразливої категорії останніх.

Зміни до КВК України вносилися вже 19 разів, але суттєвих законів, спрямованих на удосконалення правового статусу засуджених, на нашу думку, було прийнято лише два: це Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань» від 21 січня 2010 р. № 1828-VI та «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо порядку та умов відбування покарання» від 5 вересня 2013 р. № 435-VII. Цими законами внесені зміни і доповнення у більш ніж 50 статей КВК України, окремі статті чи частини статей викладено в новій редакції, Кодекс доповнено новими статтями, які в певній мірі розширили як засади правового статусу засуджених, так і права засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі, і які зменшили можливості зловживань з боку адміністрації установ виконання покарань

відносно засуджених. Наразі 8 квітня 2014 р. Верховна Рада України прийняла ще один Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» за № 4525, але він ще не підписаний Президентом України.

Разом із тим КВК України і на сьогоднішній день все одне містить низку ще, так би мовити, радянських режимних норм, які без суттєвих змін були перенесені до КВК України із ВТК України і на які ніхто не звертає або не хоче звертати уваги. Наведемо лише кілька прикладів.

Частина 1 ст. 110 КВК України встановлює два види побачень для засуджених до позбавлення волі та їх максимальну тривалість: короткострокові – до чотирьох годин та тривалі – до трьох діб. Мінімальні строки побачень, як і їх порядок надання та проведення, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (пункти 46-47, 50-51). Згідно з п. 47 Правил тривалість побачень установлюється адміністрацією колонії залежно від пропускної можливості приміщень, в яких вони проводяться, але в усіх випадках короткострокові побачення не можуть тривати менше двох годин, а тривалі – менше доби (що є позитивним моментом), якщо на менш коротких строках не наполягають особи, які перебувають на побаченні.

Але використання у першому реченні ч. 1 ст. 110 КВК України прийменника «до» все одне створює можливість адміністрації колонії установлювати тривалість побачення, яке надається засудженому, на власний розсуд, що може призводити і призводить до зловживань з боку адміністрації. Водночас, якщо засудженому гарантується право на зустріч із родичами та іншими особами (ч. 1 ст. 107 КВК України), то і засуджений (а не адміністрація колонії) повинен вирішувати, скільки часу йому спілкуватися з родичами чи іншими особами в межах того часу, який установлюється нормами КВК України. Тобто у КВК України має бути чітко встановлено, що засудженим надаються короткострокові побачення тривалістю чотири години, тривалі – три доби, прийменник «до» у ч. 1 ст. 110 КВК України повинен бути виключений, вказівка на «пропускну можливість» у підзаконному нормативному акті теж повинна бути виключена.

Як використання позитивного досвіду зазначимо, що такі положення містяться у ч. 1 ст. 89 КВК РФ, а Правила внутрішнього розпорядку виправних установ, що затверджені наказом Міністерства юстиції РФ від 3 листопада 2005 р. № 205, взагалі не містять вказівки на

мінімальний термін побачень, і якихось особливих нарікань щодо проблем надання засудженим до позбавлення волі побачень у РФ ми в літературі не зустрічали. В окремих випадках КВК РФ передбачає навіть надання засудженим до позбавлення волі тривалих побачень із проживанням за межами виправних установ терміном на п'ять діб.

Зазначене стосується й права засуджених до позбавлення волі на придбання продуктів харчування і предметів першої потреби за гроші, зароблені у колоніях. Чомусь й досі (як і ВТК України) у виховних колоніях та виправних колоніях мінімального рівня безпеки засудженим дозволяється витрачати до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати на місяць (ч. 1 ст. 143, ч. 1 ст. 138 КВК України); у виправних колоніях середнього рівня безпеки – до вісімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати (ч. 1 ст. 139 КВК України); у виправних колоніях максимального рівня безпеки – до сімдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати (ч. 2 ст.140 КВК України), а засудженим до довічного позбавлення волі – до п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати на місяць (ч. 5 ст. 151 КВК України). Знову «до» і знову адміністрація вирішує за засудженого, скільки коштів йому витрачати, і чомусь кількість грошей до витрачання при умові праці засуджених у різних видах колоній різна.

На нашу думку, подібна радянська практика є приниженням гідності засуджених, сума грошей на придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в усіх видах колоній принаймні на сьогоднішній день повинна бути однаковою, а у подальшому слід покращувати якість харчування та матеріально-побутове забезпечення засуджених і взагалі відмовитися від подібних «відсотків».

Незрозуміло також, чому й досі кошти, зароблені у колоніях, можна відправляти родичам без проблем, а іншим особам – тільки з дозволу адміністрації (ч. 1 ст. 114 КВК України)? Чому право засуджених на телефонні розмови без обмеження їх кількості (ч. 5 ст. 110 КВК України) у п. 46 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань обмежується положенням про те, адміністрація установи забезпечує надання засудженим телефонних розмов за наявності технічної можливості?

На нашу думку, відповідь повинна бути однозначною: це вигідно адміністрації установ виконання покарань, так як створюються можливості для зловживань щодо засуджених та маніпулювання їхньою поведінкою.

Усунути чинники таких зловживань досить легко шляхом внесення незначних змін до КВК України та підзаконних нормативних актів, що не потребують значних бюджетних витрат. Проте потрібна відповідна аргументація і воля, в першу чергу, суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, а вже потім – суб'єктів законодавчої ініціативи.

Кундеус В. Г., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ. м. Харків

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У ЗЛОВЖИВАННІ ПОВНОВАЖЕННЯМИ З МЕТОЮ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (СТАТТІ 364, 364^1, 365^2 КК УКРАЇНИ), ЯК КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальна відповідальність за злочини, що полягають у зловживанні владою, службовим становищем чи повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди, передбачена Розділом XVII Кримінального кодексу України (далі – КК) (Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг).

Так, зокрема, ч. 1 ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем» встановлює відповідальність за умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Частина 1 ст. 364^1 КК «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» встановлює відповідальність за умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права

незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Частина 1 ст. 365^2 КК «Зловживання повноваженнями особами, які надають

публічні послуги» встановлює відповідальність за зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Порівняльний аналіз указаних злочинів (статті 364, 364^1, 365^2 КК) дозволяє стверджувати, що вони мають такі загальні ознаки:

1) суспільно небезпечне діяння цих злочинів полягає у зловживанні повноваженнями, тобто використанні суб’єктом злочину своїх повноважень (влади чи службового становища) всупереч інтересам: служби (ст. 364 КК); юридичних осіб приватного права (ст. 364^1 КК); діяльності, пов’язаної із наданням публічних послуг (ст. 365^2 КК);

2) суспільно небезпечні наслідки цих злочинів полягають у спричиненні істотної шкоди охоронюваним законом правам (свободам) та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

3) суб’єкт цих злочинів спеціальний: службова особа (ст. 364 КК), службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364^1 КК), особа, яка надає публічні послуги (ст. 365^2 КК);

4) суб’єктивна сторона цих злочинів характеризується умислом та метою – одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Таким чином, злочини, відповідальність за які встановлюється статтями 364, 364^1, 365^2 КК, є суміжними умисними діяннями, що полягають у зловживанні повноваженнями, тобто використанні особою наданих їй повноважень (влади чи службового становища) з метою одержання неправомірної вигоди, якщо такі дії завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам (свободам) та інтересам окремих

громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Чинний КК України не містить вказівки на перелік злочинів, що вважаються корупційними. Отже, ознаки корупційного злочину слід установлювати на підставі національного законодавства України в сфері протидії корупції.

По-перше, слід зазначити, що ст. 19 «Зловживання службовим становищем» Конвенції ООН проти корупції від 3 жовтня 2003 р. зазначає, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисного зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи[1]. Отже, умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем з метою одержання неправомірної вигоди відповідно до міжнародних угод є складовою корупції.

По-друге, відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. (далі – Закон) корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Корупційним правопорушенням є умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом установлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність[2].

---

[1] Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 49.

[2] Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17. - Заголовок з екрана.

Таким чином, виходячи з ознак корупції та корупційного правопорушення, злочини, які полягають у використанні особою, зазначеною у ч. 1 ст. 4 Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, слід вважати корупційними правопорушеннями (корупційними злочинами).

Частина 1 ст. 4 Закону встановлює доволі широкий перелік осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. Зокрема, до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення можливо віднести як спеціальних суб’єктів (особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; посадові особи юридичних осіб; особи, які надають публічні послуги, тощо), так і загальних суб’єктів (фізичні особи).

Як було вже з’ясовано, злочини, відповідальність за які встановлена статтями 364, 364^1, 365^2 КК, полягають у зловживанні повноваженнями службовою особою (ст. 364 КК), службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364^1 КК) та особою, яка надає публічні послуги (ст. 365^2 КК) з метою одержання неправомірної вигоди. Отже, відповідно до положень Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» указані злочини є корупційними правопорушеннями (корупційними злочинами).

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід зробити висновок, що відповідно до національного законодавства в сфері протидії корупції зловживання службовими повноваженнями, владою або службовим становищем з метою одержання неправомірної вигоди є складовою корупції. Злочини, що полягають у зловживанні повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди (статті 364, 364^1, 365^2 КК), мають усі ознаки корупційного правопорушення, тобто є корупційними злочинами.

Федчишин С. А., кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. посадові та службові особи органів дипломатичної служби України віднесені до переліку суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Заходи щодо запобігання та протидії корупції у дипломатичній службі України уповноважена здійснювати низка суб'єктів, серед яких громадяни та їх об'єднання. Окремою складовою системи боротьби з корупцією в дипломатичній службі є Громадська рада при МЗС України.

Громадська рада при МЗС України є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю МЗС України, налагодження ефективної взаємодії МЗС України з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики[1]. На виконання покладених завдань Громадська рада при МЗС України відповідно до п. 4 Положення про неї здійснює низку функцій, окремі з яких мають безпосереднє антикорупційне спрямування. Зокрема, ця Громадська рада: (1) проводить громадську експертизу та громадську антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів; (2) здійснює громадський контроль за врахуванням МЗС України пропозицій та зауважень громадськості, дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію корупції. Від імені Громадської ради при МЗС

[1] Положення про Громадську раду при Міністерстві закордонних справ України від 5 березня 2013 р.: Рішення Громадської ради при Міністерстві закордонних справ України (погоджено Міністром закордонних справ України 24.04.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://council.mfa.gov.ua/ua/about/principle. - Заголовок з екрана.

України ці функції реалізує переважно Комітет з питань громадської експертизи і громадських рекомендацій.

Так, заходи Громадської ради при МЗС України стосовно громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів базуються на положеннях ч. 7 ст. 15 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», де закріплено, що за ініціативою фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб може проводитись громадська антикорупційна експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів[1]. Таким чином, крім антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, що закріплено п. 4 Положення про Громадську раду при МЗС України, вона наділена правом проводити експертизу також вже прийнятих (чинних) актів. Зміст антикорупційної експертизи полягає у діяльності щодо виявлення в нормативно-правових актах та їх проектах корупціогенних факторів – здатності цих актів або окремих їх приписів самостійно чи у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню корупційних правопорушень, а також розробки рекомендацій із усунення таких факторів[2].

Контроль Громадської ради за дотриманням МЗС України нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, є видом громадського контролю. Нормативного визначення поняття «громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції» сьогодні не існує. У літературі його розкривають як інструмент впливу громадськості на суб'єктів владних повноважень при здійсненні ними владних управлінських функцій (наприклад, зіставлення дій підконтрольних суб'єктів із нормами антикорупційного законодавства) з метою забезпечення законності прийнятих рішень, запобігання й усунення причин корупції та ін.[3]

Не дивлячись на те, що органи дипломатичної служби України традиційно не відзначаються високим рівнем корупції, про що свідчить

---

[1] Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р., № 3206-VI зі змін. та доп. // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 44. – Ст. 1764.

[2] Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 року, № 1380/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10/print1389964512698956. - Заголовок з екрана.

[3] Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» : наук.-практ. коментар / від. ред. : С.В. Ківалов і Є.Л. Стрєльцов. – Х. : Одіссей, 2011. – С.169.

аналіз досліджень та соціологічних опитувань[1], у засобах масової інформації періодично з'являються матеріали, в яких викриваються корупційні схеми в МЗС України[2]. У свою чергу, в звітах про роботу Громадської ради при МЗС України за 2012 та 2013 роки, що оприлюднені на її офіційному веб-сайті (http://council.mfa.gov.ua/ua), відсутні відомості про конкретні антикорупційні заходи, вжиті нею у цей період (акти, їх проекти, що піддані антикорупційній громадській експертизі, висновки щодо них, заходи із перевірки дотримання МЗС України антикорупційного законодавства тощо). Аналіз звітів Громадської ради при МЗС України свідчить, що запобігання та протидія корупції у 2012-2013 рр. не було для неї пріоритетним напрямом роботи. Проте вже у плані діяльності цієї Громадської ради на 2014 рік передбачено проведення громадської антикорупційної експертизи роботи МЗС України, громадської експертизи використання ним бюджетних коштів у 2013 р. та ін.

Ефективній діяльності Громадської ради при МЗС України у боротьбі з корупцією перешкоджають багато факторів. Розкриємо лише деякі з них. Насамперед це недосконалість організаційно-правових засад громадського контролю в Україні взагалі, що, безумовно, є перешкодою на шляху громадського запобігання та протидії корупції. Як слушно зазначає В.М. Гаращук, необхідно на законодавчому рівні закріпити напрями контрольної діяльності громадських контролюючих утворень, принципи та правила здійснення такого контролю, його юридичного оформлення, взаємодії громадськості з правоохоронними та спеціалізованими контролюючими структурами, механізм відповідальності державних органів за невиконання або неякісне чи несвоєчасне виконання законних вимог громадськості та ін. [3] При цьому слід мати на увазі, що багато залежить й від активності самої Громадської ради при МЗС України – як у проведенні практичних заходів, так і виробленні пропозицій щодо вдосконалення громадського контролю. Адже, наприклад, громадська антикорупційна експертиза нормативних актів може здійснюватись в ініціативному порядку і цілком автономно від МЗС України.

---

[1] Див.: Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007-2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень / UNITER. – К., 2011. – 47 с.

[2] Див.: Уроки корупції по-кожарівськи // Українська правда. – 14 лютого 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/columns/2014/02/14/7013927. - Заголовок з екрана.

3 Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні / В.М. Гаращук. – Х. : Фоліо, 2002. – С. 119.

Функції Громадської ради при МЗС України щодо боротьби з корупцією відповідно до Положення охоплюють переважно МЗС України. Проте згідно із Законом суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є посадові та службові особи всіх органів дипломатичної служби України, до системи яких, крім МЗС України, сьогодні належать 3 представництва МЗС України на території України, 84 посольства України в іноземних державах, консульські установи України в 25 іноземних державах, а також 8 представництв України при міжнародних організаціях. МЗС України, його територіальні органи та закордонні дипломатичні установи тісно пов'язані, складають єдину систему, а тому боротьба з корупцією, хоча і засобами громадського контролю, лише у МЗС України без взаємозв'язку з іншими органами дипломатичної служби не може дати максимальні результати у зниженні корупції серед працівників дипломатичної служби. Враховуючи це, а також той факт, що діяльність представництв МЗС на території України та закордонних дипломатичних установ не забезпечена постійним громадським контролем, до компетенції Громадської ради при МЗС України доцільно було б включити завдання щодо запобігання та протидії корупції в усіх органах дипломатичної служби. Повною мірою усвідомлюючи складність практичної реалізації функцій у боротьбі з корупцією у закордонних дипломатичних установах, відповідне розширення компетенції ради за певних умов (при оптимальному поєднанні форм та методів діяльності) сприяло б вирішенню антикорупційних завдань.

Підсумовуючи, слід підкреслити важливість Громадської ради при МЗС України як недержавного інституту, діяльність якого сприяє реалізації передбаченого законом принципу участі громадськості в антикорупційних заходах. Водночас ефективність реалізації антикорупційних заходів цієї Ради залежить від вирішення низки різного роду проблем, а також усунення низки корупціогенних чинників.

Кохан В. П., кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектора дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ЩОДО ШЛЯХІВ ЗАЛУЧЕННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО УЧАСТІ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В останні роки в Україні було докладено значних зусиль із протидії такому негативному явищу, як корупція. Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки, схвалена Указом Президента України, відповідні законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти створили правову основу для системного наступу на корупцію, що підриває довіру громадян до державної влади, руйнує легітимність державних інститутів, підвищує соціальну напруженість і погіршує зовнішньополітичні позиції держави[1].

До діяльності із запобігання і протидії корупції все активніше долучається громадськість. Пошук, вибір або визначення інститутів громадянського суспільства, зацікавлених у продуктивній співпраці з державою у протидії корупції, складають один із найважчих аспектів належного забезпечення антикорупційної політики. Законодавству бракує спеціального критерію, що дозволив би визначити антикорупційне призначення того чи іншого громадського інституту. Винятком є окремі напрями профілактики корупції, на які законом

[1] Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011 // Офіц. вісник. – 2011. – № 83. – Ст. 33.
Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня. 2011 р. № 3206-VI // Офіц. вісник України. – 2011. – № 44. – Ст. 9.
Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI // Офіц. вісник України. – 2011. – № 44. – Ст. 30.

уповноважені громадські об’єднання. Мова йде про проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів.

Якщо ще кілька років тому антикорупційна діяльність громадських інститутів сприймалася більше як приватна справа і не дуже ефективна, то тепер законодавчі і виконавчі органи влади починають підтримувати таку діяльність. У суспільстві відбувається своєрідна спеціалізація, коли основною метою діяльності окремих громадських об’єднань стає саме протидія корупції. Набувають поширення такі форми участі громадськості у цій справі, як:

1) телефони довіри («гарячі лінії») та відкриття громадських приймалень, в яких реєструється велика кількість заяв та звернень;

2) збір і надання правоохоронним органам інформації про корупційні діяння з метою захисту прав громадян, у тому числі моніторинг інформації у ЗМІ;

3) проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів;

4) розробка пропозицій, рекомендацій до антикорупційного законодавства;

5) оприлюднення звітів громадських об’єднань про результати своєї діяльності тощо.

Водночас виникли проблеми, що зменшують рівень участі громадськості у протидії корупції. Так, нерозуміння деякими державними органами й органами місцевого самоврядування значення взаємодії із громадськістю у сфері запобігання і протидії корупції, а інколи і їх самоусунення або перешкоджання такій участі призводить до збільшення недовіри до державної влади. Спостерігається пасивна позиція виконавчих органів влади по відношенню до інформації антикорупційного характеру, яка надходить від громадських об’єднань, небажання враховувати пропозиції цих інститутів. Так само декларативний характер діяльності певних громадських організацій та відсутність у них необхідних матеріально-технічних і організаційних ресурсів для системного вирішення питань протидії корупції позначається на якості розроблених ними пропозицій і рекомендацій, а відтак, вони не можуть стати належним «внеском» у діяльність із протидії корупції.

У зв’язку з цим необхідно визначити прийнятні і реальні механізми громадсько-державної взаємодії, які розкриваються шляхом залучення найрізноманітніших інститутів громадянського суспільства до

антикорупційної політики держави. Критеріями такого залучення можуть бути:

1) зацікавленість у взаємодії, яка базується на використанні органом державної влади компетентності і можливостей (експертних, моніторингових, методичних) інститутів громадянського суспільства. Ефективність такої взаємодії буде визначатися здатністю інституту громадянського суспільства здійснювати моніторинг законодавства і правозастосування у відповідній сфері правовідносин, а органу державної влади – сприймати і враховувати результати такого моніторингу;

2) необхідність у взаємодії, зумовлена метою відновлення порушених прав та інтересів представників громадянського суспільства.

Методологічну базу взаємодії громадськості з органами державної влади у сфері запобігання і протидії корупції можна розглянути через організацію проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів, громадські слухання з різних проблем. Такі заходи можуть реалізовувати будь-які громадські інститути незалежно від їх сфери діяльності, вони спрямовані не лише на досягнення ефективного громадського контролю за діяльністю державних органів, а й на взаємодію з ними.

Варто відзначити, що останнім часом відбувається формування інституту громадських експертів із питань вивчення корупційних ризиків, запобігання та протидії корупції, подолання причин та наслідків, пов'язаних із корупційними практиками. Певною передумовою цього є те, що заходів державної влади, які застосовуються для протидії корупції, недостатньо, а громадськість залучається до цієї діяльності за залишковим принципом, хоча результати проведених соціологічних досліджень свідчать про важливість внеску громадськості у сферу протидії корупції. Так, участь у громадських організаціях сприймається як одна з найбільш ефективних форм участі громадян у прийнятті рішень та управлінні на державному і місцевому рівнях[1].

На наше переконання, докорінні зміни в суспільній свідомості належать до важливіших завдань державної антикорупційної політики. Значення участі суспільства, неурядових організацій для реалізації завдань запобігання і протидії корупції підкреслюється у Конвенції ООН

[1] Українське суспільство 1992-2010: Соціологічний моніторинг / НАН України, Ін-т. соціології ; за ред. В.М. Ворони, М.О. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАНУ : ТОВ «Фоліант», 2010. – С. 621.

проти корупції[1]. У суспільстві повинна сформуватися атмосфера жорсткого неприйняття корупції. Досягти цього можна шляхом поступового вдосконалення антикорупційного законодавства, досягнення максимальної прозорості надання адміністративних послуг державою, постійною профілактичною роботою всіх державних органів та інститутів громадянського суспільства.

Для цього необхідно використовувати методологічний інструментарій для отримання оцінок ефективності взаємодії громадськості і держави у протидії корупції. Його основою має бути опора на проведення конкретно-соціологічних досліджень у формі опитувань і анкетування громадян, представників громадських об'єднань. Перспективним є обговорення і вирішення участі інститутів громадянського суспільства у науково-практичному обґрунтуванні антикорупційної діяльності державних органів, деталізації організаційних аспектів громадської протидії корупції.

Політова А. С., кандидат юридичних наук, начальник відділу міжнародних зв'язків Донецького юридичного інституту МВС України, м. Донецьк

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ І ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В умовах, коли корупція набуває все більшого поширення на території України, посилюється роль упровадження ефективного механізму протидії їй. Одним із таких впливових чинників та фундаментом цього механізму є взаємодія державних органів і громадськості у протидії корупції.

О. М. Литвак стверджує, що держава у своїй діяльності не лише здійснює заходи боротьби зі злочинністю, а й у деяких випадках може створювати негативні криміногенні чинники і тим чи іншим чином сприяти виникненню окремих (нових) видів злочинів[2]. Так само учений

---

[1] Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 49. – Ст. 2048.

[2] Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – С. 3.

наголошує: «Неможливо також заперечувати і безпосереднє створення державою криміногенної ситуації. Достатньо пригадати про не зовсім вдалу приватизацію державного та комунального майна, втрату громадянами своїх коштів у Ощадному банку, численні прорахунки в управлінні економікою, які зумовили хронічні затримки виплати заробітної плати та соціальних платежів, безробіття тощо. І, нарешті, державу репрезентують державні службовці всіх рангів. Їхній професіоналізм, моральність та сумління в очах співвітчизників характеризують державну владу. А тому корупція державного апарату є значним чинником злочинності, насамперед економічної»[1].

У Розділі III (Участь громадськості в заходах щодо запобігання і протидії корупції) Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. у ст. 18 визначено права об'єднань громадян, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян в діяльності щодо запобігання, виявлення і протидії корупційним правопорушенням. Згідно з цією статтею громадяни у сфері щодо запобігання, виявлення та протидії корупційним правопорушенням мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, іншим органам, зазначеним у статті 5 цього Закону, керівництву та колективу підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування в обсягах та порядку, не заборонених законом, інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання і протидії корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції;

[1] Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – С. 4-5.

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання і протидії корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання і протидії корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству[1].

Але як відзначено в інформації І. Валюшка, реальна участь громадянського суспільства у заходах протидії корупції відповідно до нормативних приписів сьогодні повною мірою не реалізується. Дослідник указує, що в Україні зареєстровано понад 40 громадських організацій, які так чи інакше задекларували свої наміри боротися з корупцією. Ще у лютому 2007 р. низка таких громадських організацій створила Антикорупційний фронт України. Проте цей пункт діяльності так і залишився невиконаним[2].

Як свідчать результати загальнонаціонального опитування громадської думки «Стан корупції в Україні», яке було проведене у 2007 р. Київським міжнародним інститутом соціології, понад дві третини (67,6%) респондентів переконані, що органи виконавчої влади не докладають значимих зусиль до боротьби з корупцією; 77% опитаних вважають, що з 2004 р. рівень корупції залишився незмінним або збільшився. Поширення корупції як явища зумовлюють економічна нестабільність, висока вартість життя та медичного обслуговування, низький рівень правової та політичної культури[3]. Також, як показують результати цього дослідження, 17,4% респондентів переконані, що однією з головних причин виникнення корупції є зловживання державними посадовцями своїм службовим становищем. Серед інших причин – *недосконала система контролю за корупцією та запобігання їй, недосконалі методи відстеження та покарання* (14,7%) (курсив – наш); прогалини у законодавстві, чим користуються корумповані

---

[1] Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 40.

[2] Валюшко І. Розвиток механізмів залучення громадськості до заходів протидії корупції в Україні / І. Валюшко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/monitor/April2010/3.htm. - Заголовок з екрана.

[3] Стан корупції в Україні: результати загальнонаціонального дослідження 2007 року. – С. 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/document/69743/pace_ukr_katalog_small.pdf. - Заголовок з екрана.

посадові особи (10,9%); низька політична воля державного керівництва (10,5%)[1].

Отже, в Україні створюються належні умови для участі інститутів громадянського суспільства у реалізації громадського моніторингу за діяльністю органів державної влади у сфері запобігання і протидії корупції, що дозволяло б посилити можливості суспільства в сприянні зниженню рівня корупції у державі. Але реально відсутня спільна діяльність громадських організацій і державних органів щодо протидії корупції. Це підтверджується результатами Громадського моніторингу виконання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки, який проведено у 2013 р. Transparency International Україна (Творче об'єднання «ТОРО») в партнерстві з Антикорупційною радою України, Українським інститутом публічної політики, Фундацією «Відкрите суспільство», Центром політико-правових реформ, ГО «Філософія Серця» та Інформаційно-правовим центром «Наше право». У звіті відзначено, що «Широка громадськість нічого не знає про плани влади щодо зміни програми – Мінюстом ще у грудні було напрацьовано пакет змін до державної антикорупційної програми. Проте вони не доступні для широкої громадськості. Напрацювання громадських експертів органами влади до уваги не беруться, останні фактично уникають будь-яких публічних консультацій із громадськістю»[2].

[1] Стан корупції в Україні: результати загальнонаціонального дослідження 2007 року. – С. 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/document/69743/pace_ukr_katalog_small.pdf. - Заголовок з екрана.

[2] Незалежна оцінка результативності Державної антикорупційної програми на 2011-2015 роки: попередні результати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ti-ukraine.org/anticorruption-monitoring. - Заголовок з екрана.

Автухов К. А. кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектора дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ПРОБЛЕМА КОРУПЦІОГЕННИХ НОРМ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У вітчизняному законодавстві та наукових публікаціях зазвичай виокремлюють кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність за корупційні правопорушення. Беручи до уваги означену різноманітність імовірних видів відповідальності, можна зауважити, що й перелік джерел, у яких закріплюються порядок та підстави притягнення до неї винних, є доволі широким. Варто умовно поділити ці джерела на загальні для всієї правової системи нормативні приписи та спеціальні нормативно-правові акти щодо запобігання корупції у Державній кримінально-виконавчій системі України. Такий поділ уможливлює аналіз саме спеціальних норм права та розгляд стану їхнього впровадження в практичну діяльність органів та установ виконання покарань.

До загальних джерел слід віднести Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю, а також, безумовно, Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» та ін. Зазначені документи складають правовий фундамент боротьби з деструктивним феноменом корупції і здійснюють нейтралізуючий вплив на окремі аспекти її детермінації. Однак законодавцем розроблено й цілу низку документів, що здійснюють антикорупційний вплив на специфічні, відокремлені сфери суспільного життя, до яких можна віднести й процес виконання кримінальних покарань. Розглядаючи цей аспект державної діяльності, насамперед слід указати на Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України), який є стрижневим та базисним регулятором відповідних суспільних відносин. Означений акт не виділяє окремо інститути, спрямовані на боротьбу зі злочинністю, як це, наприклад,

здійснено в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення. Проте, на нашу думку, поряд із розкриттям основних аспектів процесу виконання всіх видів кримінальних покарань, КВК України має ефективно нейтралізувати корупціогенні механізми. На жаль, він не завжди розв'язує таку проблему, хоча це й не дивно, адже сьогодні не існує універсальних антикорупційних законів. Подив викликає інше: чому нещодавні зміни до тексту КВК України, замість вилучення корупціогенних факторів, поширюють їхній перелік.

Зокрема, необґрунтованою та недоцільною видається норма ухваленого 5 вересня 2013 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо порядку та умов відбування покарання», яким внесено зміни стосовно надання засудженим, які відбувають стягнення у виді поміщення у дисциплінарний ізолятор, карцер або переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери), телефонних розмов у порядку виключення з метою виховного впливу або у зв'язку з винятковими особистими обставинами. Через такий підхід, у разі необґрунтованих дій адміністрації колонії, засуджений фактично позбавляється можливості повідомити про це сторонніх осіб та реалізувати право на правову допомогу. Окрім того, у низці випадків він навіть не може попередити родичів про перебування в умовах жорсткої ізоляції та, наприклад, причини неявки на побачення. Така ситуація створює зайві ускладнення для родичів засудженого, які у жодному разі не можуть зазнавати будь-яких обмежень за вчинене порушником діяння. Водночас надання адміністрації колонії права вирішувати, чи надати засудженому телефонну розмову або ні, створює міцне підґрунтя для маніпуляцій персоналу і простір для корупційних діянь з боку адміністрації. Таким чином, указані зміни сприяли виникненню іще однієї низки корупційних важелів впливу на засуджених. Однак, ураховуючи загальний репресивний характер змін, внесених вищезазначеним Законом, із подібними недоліками можна було б «примиритися». Проте і нещодавно ухвалений Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р., замість максимального обмеження можливостей незаконного заробітку адміністрації на засуджених, відкриває для цього нові горизонти. Так, ст. 93 КВК України в оновленій редакції передбачає: «Засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній чи

виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого». Однак із цього тексту не зрозуміло, хто саме має обирати, де відбуватиме засуджений покарання, – за місцем свого проживання чи місцем мешкання родичів. І у випадку привласнення таких дискреційних повноважень Регіональною комісією з питань розподілу, направлення та переведення ця здебільшого позитивна норма сприятиме корупційним правопорушенням у ДКВС України.

Ще однією суперечливою зміною, з нашої точки зору, є нова редакція ст. 116: «Примусове годування може бути здійснене лише в тих випадках, коли, на думку лікаря, внаслідок відмови від прийняття їжі стан засудженого значно погіршується». Використання в цій нормі категорії «на думку», вочевидь, слід визнати неприпустимими, адже питання щодо можливості застосування такого екстремального засобу реагування, як примусове годування, має відбуватися з урахуванням та відповідною фіксацією конкретних фактів, що мають відповідати законодавчо визначеним підставам. За чинним законодавством на обрання рішення може вплинути не лише отримання певних матеріальних благ, а й упереджене ставлення до засудженого з боку лікаря. Безумовно, з проведенням подальшого детального аналізу останніх змін до КВК України перелік корупціогенних чинників лише пошириться.

Сьогодні загальновідомим є той факт, що розширення можливостей прийняття представниками органів державної влади рішень без чітких обмежень та переліку підстав сприяє розквіту корупції у нашій країні. Принцип прозорості правових приписів, що регулюють процес виконання-відбування кримінальних покарань, є особливо актуальним, коли особа ізольована від суспільства, а можливість повідомлення про зловживання з боку адміністрації значно обмежена. Підсумовуючи, зазначимо, що текст КВК України важко визнати досконалим із точки зору запобігання корупційним проявам. Подальші позитивні зрушення в цій сфері можливі, зокрема, за рахунок розширення участі громадськості в розробці нових та проектів змін до чинних нормативно-правових актів.

Овчаренко О. М., кандидат юридичних наук, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Протидія корупція сьогодні є пріоритетним завданням у всьому світі. Так, у відповідності зі ст. 5 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. кожна Держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості та відповідальності. Згідно зі ст. 11 зазначеної Конвенції, враховуючи незалежність судової влади та її вирішальну роль в боротьбі з корупцією, кожна Держава-учасниця, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи й без шкоди для незалежності судових органів повинна вживати заходи стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них. Такі заходи можуть включати правила, що стосуються поведінки представників судової влади.

На сьогодні нормативне регулювання, спрямоване на запобігання та протидію корупції, є досить значним за обсягом. Окрім базового Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», діють норми КК України та КУпАП, які передбачають формулювання об’єктивної сторони корупційних правопорушень та санкції за їх вчинення. Спеціальні вимоги й обмеження передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Посада судді вимагає багатьох обмежень, у тому числі й у майнових та фінансових питаннях. У відповідності з Бангалорськими принципами поведінки суддів 2006 р. чесність та непідкупність є необхідними умовами для належного виконання суддею своїх обов'язків. Він повинен демонструвати поведінку, бездоганну навіть з точки зору стороннього спостерігача. Спосіб дій та поведінка судді, його вчинки та матеріальне становище мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та

непідкупності судових органів. Як зазначено в Міжнародному Кодексі поведінки державних посадових осіб, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 12 грудня 1996 р., державна посада передбачає наділення довірою, що поєднана із зобов'язанням діяти в інтересах держави. Тому державні посадові особи виявляють абсолютну відданість державним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади. Це визначення охоплює й суддів як посадових осіб органів державної влади.

Узагальнення положень чинного законодавства дозволяє виділити такі напрями запобігання корупційним правопорушенням у суддівському корпусі: (1) встановлення заборон і обмежень, пов'язаних із перебуванням на посаді судді; (2) удосконалення норм Кодексу професійної етики суддів, зокрема, щодо недопущення конфлікту інтересів в органах судової влади; (3) фінансовий контроль, зокрема, декларування доходів і видатків суддів; (4) оптимізація санкцій за порушення вимог антикорупційного законодавства, зокрема, кримінальної відповідальності за отримання неправомірної вигоди; (5) заборона отримання будь-якої благодійної допомоги від підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності на потреби утримання судів та забезпечення здійснення правосуддя; (6) удосконалення норм процесуального законодавства, зокрема, підвищення вимог щодо мотивування та обґрунтування судових актів (як підсумкових рішень у справі, так й ухвал суду, які мають проміжний характер) з одночасним установленням негативних наслідків у разі недотримання процесуальної форми (можливість відміни або скасування рішення суду). У цьому контексті актуальним також є звуження меж суддівського розсуду в нормах матеріального та процесуального права шляхом чіткого формулювання підстав і передумов для ухвалення того чи іншого процесуального рішення.

Варто звернути увагу на низку недоліків чинного антикорупційного законодавства. Так, серед підстав для дисциплінарної відповідальності суддів можна знайти таку, як несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей (пп. 5, 6 ч. 1 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Водночас за ст. 172^{-6} КУпАП неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, передбаченої Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», тягне за собою накладення штрафу від 10 до 25 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Частиною 2 цієї ж статті передбачений аналогічного розміру штраф за неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі

банку-нерезидента. Очевидно, що вказані формулювання повністю дублюються, і відповідно має бути вирішене питання про усунення цієї недоречності. Вважаємо, що доречною буде адміністративна відповідальність за вказане правопорушення, оскільки воно входить до сфери регулювання антикорупційного законодавства, а санкції за нього накладає суд (ст. 221 КУпАП). Окрім того, у практиці органів дисциплінарної влади протягом останніх 3 років не було випадків притягнення суддів до відповідальності за цей вид порушень.

Зауваження викликає питання нагородження суддів державними та іншими нагородами. Згідно з п. 7 ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя до виходу у відставку або на пенсію може бути нагороджений державними, а також іншими нагородами, відзнаками, грамотами органів державної влади й органів місцевого самоврядування, окрім тих державних, або будь-яких інших нагород, відзнак, грамот, пов'язаних зі здійсненням ним правосуддя. Ця норма уперше з'явилася у законодавстві про статус суддів у 2010 р. Раніше скасувати подібні нагороди пропонували автори Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів у 2006 р. Ця ідея зустріла несхвалення з боку суддівського корпусу аж до посилань на ст. 24 Конституції України про рівні конституційні права громадян перед законом і судом. Дискусія щодо нагородження суддів державними нагородами точиться навколо наявності в цих діях ознак корупції. З першого погляду може здатися, що держава має стимулювати суддів за працю лише заробітною платою. Але тоді подібні обмеження мають бути встановлені не лише для суддів, а й інших державних службовців, урядовців, народних депутатів. Цього ж не існує, а тому це несправедливо, оскільки судді – теж представники держави, носії її влади, що виконують важливі державні функції. До того ж нагородження судді званням «Заслужений юрист України» або іншою відзнакою не тягне за собою значного його матеріального збагачення. Надбавка за почесне звання «Заслужений юрист України» встановлювалася у розмірі 15 % від посадового окладу – п. 2.1. постанови Кабінету Міністрів України «Про оплату праці судді» № 865 від 3 вересня 2005 р. Водночас такі нагороди, на думку багатьох суддів, мали б значення морального стимулу, надавали б почуття задоволення від проведеної роботи, чим заохочували б їх до нових досягнень.

Обов'язок судді звітувати про свої доходи спрямовано на запобігання корупції у суддівському середовищі й повністю узгоджується з практикою розвинених країн. Міністерство фінансів України розробило форму

декларації про майнове становище судді, членів його сім'ї й осіб, з якими він спільно проживає або об'єднаний загальним побутом (затв. наказом Міністра фінансів України від 29 жовтня 2010 р. № 1289). Відповідно до декларації суддя зобов'язаний вказати: а) місце свого проживання, тобто поштовий індекс, область, регіон, населений пункт, вулицю, будинок, корпус і номер квартири (п. 2 розд. І форми); б) місце розташування й адреси об'єктів нерухомого майна (земельних ділянок, житлового будинку, квартири, садового (дачного) будинку, гаража та інших об'єктів, які належать йому і членам його сім'ї). З метою забезпечення безпеки суддів 11 березня 2011 р. було внесено зміни до Порядку заповнення вказаної форми, відповідно до яких реєстрація судді, а також місцезнаходження нерухомого майна, що належить йому і членам його сім'ї, вказується суддею за власним бажанням. Указані зміни були ініційовані Радою суддів України з метою недопущення оприлюднення інформації про їх місце проживання, оскільки вона може бути використана для неправомірного тиску на суддів під час розгляду ними справ.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що проблему запобігання корупції у суддівському корпусі необхідно вирішувати не через посилення кримінально-правових санкцій, а шляхом забезпечення транспарентності судової влади, впровадження автоматизованих засобів на всіх рівнях руху справи, удосконалення процесуального законодавства та підвищення матеріально-правового забезпечення суддів.

Сметаніна Н. В., асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЗЛОЧИНИ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЯК ПРОЯВ І ВІДОБРАЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ

У сучасному суспільстві проблема дослідження зв’язку злочинності і корупції є однією з найактуальніших, а тому виявляється важливим об’єктом вивчення у кримінологічній науці та предметом обговорення під час дискусій у практиці боротьби зі злочинністю. Багатогранність,

складна структура злочинності зумовлює значне коло пов'язаних із нею кримінологічних питань. Одним із таких питань є визначення та аналіз взаємозв'язку злочинності і злочинів корупційної спрямованості, можливості ефективної протидії та запобігання таким злочинам.

У кримінологічній науці досліджувані питання у тій або іншій мірі стали предметом наукових пошуків і дискусій для таких учених, як: Г.А. Аванесов, Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, С.М. Іншаков, В.Ю. Квашис, Л.В. Кондратюк, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, В.В. Лунєєв, В.І. Шакун, О.Ю. Шостко та ін.

До глобальних проблем сучасності у наш час учені відносять такі групи зв'язків: злочинність і наркоманія; вибух насильства і жорстокість поліцейської влади, тортури і терор; зневага законом і порядком; політична корупція; бюрократизм; деградація навколишнього середовища; знецінення моральних цінностей; відчуття нестабільності; нерівність і неоднорідність суспільства; соціальна несправедливість; широке розповсюдження бідності; безробіття; інфляція; енергетична криза; застаріла система освіти; протести серед молоді; відчуження; занепад міст і багато інших[1].

У 2011 р. українські правозахисники (близько 30 правозахисних організацій) у щорічній доповіді про права людини заявили про погіршення ситуації із правами людини та назвали бідність і залежний суд ключовими тенденціями останніх років[2].

Визначень поняття «корупція» у кримінологічній літературі безліч. Але існує таке, що використовується у документах ООН і Ради Європи: «Корупція – це зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях, у цілях третіх осіб або груп»[3]. Як бачимо із цього визначення, корупція виходить за межі лише отримання неправомірної вигоди або іншого спрощеного корупційного діяння.

Сьогодні корупцію вчені відносять до однієї з ознак сучасності, яка характерна для всіх країн світу, у тому числі й для України. За рівнем корупції Україна знаходиться серед найбільш корумпованих держав

---

[1] Сорокин В. В. Юридическая глобалистика : учебник / В. В. Сорокин ; Новосиб. гос. техн. ун-т. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2010. – С. 229.

[2] Правозащитники об Украине: бедность и зависимый суд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://korrespondent.net/ukraine/politics/1328894-pravozashchitniki-ob-ukraine-bednost-i-zavisimyj-sud. – Заголовок з екрана.

[3] Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник. В 2 т. Т. II. Особенная часть / В. В. Лунеев. – М. : Юрайт, 2011. – С. 470.

світу. Так, за відомостями Transparency International, у 2012 р. Україна займала 144 місце із 174 країн і за рівнем корупції знаходиться поряд із такими державами, як Бангладеш, Камерун, Центральна Африканська Республіка, Конго, Сирія[1].

Значного поширення в Україні набули корупційні злочини (злочини корупційної спрямованості), які є збиральним поняттям, що включає в себе такі діяння: привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364^1 КК); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК); перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365^1 КК); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365^2 КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службову недбалість (ст. 367 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконне збагачення (ст. 368^2 КК); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368^3 КК); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368^4 КК); пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК); зловживання впливом (ст. 369^2 КК); провокація підкупу (ст. 370 КК); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК) та ін.[2] Кримінологічні дослідження за результатами узагальнення кримінальних проваджень про злочини корупційної спрямованості, що були розглянуті судами м. Харкова та Харківської області у 2011-2013 рр., доводять перевагу злочинів, передбачених статтями 191, 366, 367, 368^2, 369, 364, 368, 369^2, 370, 365 Кримінального кодексу України, в усій структурі злочинів корупційної спрямованості. Таким чином, злочинність проявляє себе у злочинах корупційної спрямованості, змінюючи через ці злочини закони розвитку економічних відносин. Адже, як відомо, саме

---

[1] Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Х. : Харків юрид., 2013. – С. 6-7.

[2] Шепітько, В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб./ В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Х. : Харків юрид., 2013. – С. 11 – 12.

корупційні злочини детермінують економічну та організовану злочинність. Тому їх детальний аналіз допоможе у практиці боротьби із зазначеними видами злочинності.

Сьогодні в українському суспільстві, органах державної влади має формуватися і розвиватися негативне ставлення до корупційних діянь як у внутрішніх відносинах у державі, так й у відносинах із міжнародними організаціями і закордонними державами. Розумне запозичення міжнародного досвіду у боротьбі з корупцією сприятиме зменшенню цього деструктивного явища й в українському суспільстві. Як приклад, можна запропонувати повернення визначення «хабарництво» в українське законодавство і прийняття в Україні Закону «Про хабарництво», аналогічного вже існуючому у Великій Британії (UK Bribery Act), який набрав чинності у квітні 2011 року і визнається одним із найбільш жорстких антикорупційних законів у світі. Запропонований англійський закон спрямований на протидію корупції як у державному масштабі, так і на рівні приватних компаній. Цим законом визначаються чотири основні види злочинів: давання хабара, обіцянка і пропозиція хабара; вимагання, згода, отримання або прийняття хабара; підкуп іноземних посадових осіб; корпоративний злочин[1].

Дієвим механізмом протидії корупції має стати і створення Національного агентства по боротьбі з корупцією, а також запровадження проведення цим незалежним органом (спільно із комітетами Верховної Ради України) антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів. Зазначене питання у майбутньому вимагатиме вирішення низки таких завдань: 1) правового регулювання проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проектів; 2) визначення суб’єктів такої антикорупційної експертизи, їх компетенції; 3) методичного забезпечення проведення антикорупційної експертизи та правового регулювання висновку експерта за результатами проведення антикорупційної експертизи. Широке залучення до вирішення цих завдань кримінологів, прийняття Закону України «Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів та їх проектів» сприятиме вирішенню зазначених завдань і зменшенню рівня корупції в українському суспільстві.

[1] Карпович О. Г. Серьёзные экономические преступления XXI века. Опыт противодействия им в Великобритании, России и США : монография / О. Г. Карпович, Ю. В. Трунцевский ; вступ. слово Н. Д. Ковалёва. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2013. – С. 143-144.

Шрамко С. С., молодший науковий співробітник сектора дослідження проблем запобігання злочинності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ГРОМАДСЬКА СВІДОМІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

За результатами дослідження Барометр світової корупції (Global Corruption Barometer) від Transparency International і Gallup International Association, кожен четвертий мешканець планети ставав учасником корупційних правопорушень. Дійсно, корупція як явище притаманна ледве не всім країнам світу, а в Україні воно настільки розповсюджене, що стало вже не девіантним явищем, а частиною соціальної норми.

Ученими зазначається, що система запобіжних заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції, вимагає, у тому числі, активної діяльності щодо формування антикорупційної свідомості населення із залученням усіх важелів громадянського суспільства. Зокрема, окремим напрямом такої політики має стати створення атмосфери несприйняття корупції та сприяння усвідомленню кожним громадянином, що його особиста участь в антикорупційному русі є вагомим внеском у наведенні ладу в нашій державі[1].

Щодо оцінки корупції самим суспільством, то понад половини населення України (51,1 % опитаних) ставляться до корупції як до ринкового механізму прискорення вирішення власних проблем і вважають таку поведінку виправданою. Тому корупція в Україні стала «соціальною звичкою», ставлення до неї не є однозначно негативним. Дослідженням встановлено, що лише близько 36 % населення України готове протистояти корупції, а понад 60 % – бере активну участь у корупційних правопорушеннях. Цей досвід формує толерантне

[1] Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю // Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням : матеріали наук.-практ. семінару, 20 квіт. 2012 р. // НАПрН України, НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В.В. Сташиса та ін.; редкол. : В.І. Борисов (голов. ред.). – К. : Ред журн. «Право України»; Х. : Право, 2013. – С. 14.

ставлення українців до корупції, що зумовлює несприятливе середовище для боротьби з нею[1].

Однією з категорій, яка характеризує життя суспільства, є категорія громадської свідомості. На думку А.М. Бойка, рівень громадської свідомості є основою збереження сталості життєво важливих для людини і соціуму відносин при всіх зовнішніх і внутрішніх трансформаціях. Збереження й адекватне соціальним потребам перетворення громадської свідомості – домінуючий чинник виживання соціуму в умовах найскладніших соціальних змін і гарантія виходу суспільства з кризи та забезпечення його подальшого розвитку[2].

Громадська свідомість активно впливає на все життя суспільства. Але цей вплив здійснюється не сам по собі, а через діяльність людей. Так, якщо майже кожен день особа стикається з проявами корупції у різних сферах життєдіяльності та мовчки сприяє їй, в суспільстві виникає повне прийняття механізму вирішення будь-яких проблем шляхом надання неправомірної вигоди. Таке умисне порушення чинних антикорупційних законів є яскравим проявом правового нігілізму, який панує у нашому суспільстві.

Отже, завданням держави має стати систематичне формування та виховання правосвідомості громадян. Правосвідомість є однією з форм громадської свідомості та являє собою сукупність ідей і поглядів відносно правомірності чи неправомірності дій, прав, обов’язків членів суспільства. Загальновідомо, що право є системою загальнообов’язкових норм і правил поведінки людей у суспільстві. Ці норми і правила зазвичай відображають політичні відносини, які залежать від інтересів різних груп суспільства. Оскільки інтереси, як правило, в сучасному суспільстві протилежні, то і правова свідомість має суперечливий характер. Важливим у зв’язку з цим є прагнення до побудови демократичного, по-справжньому справедливого суспільства, в якому панівною правосвідомістю буде відповідність уявлень людей про законність, порядок, справедливість існуючим державним правовим нормам та законам[3].

---

[1] Доброчесности в Украине всего 24 % // Еженедельник 2000. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 2000.net.ua/2000/derzhava/ekspertiza/70867. – Заглавие с экрана.

[2] Бойко А.М. Соціально-психологічні чинники корупції в Україні // Шлях до кримінології. Пам’яті Анатолія Петровича Закалюка : зб. матеріалів / Нац. акад. прав. наук України. Корд. бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. – К. : Запоріжжя : КПУ, 2010. – С. 81.

[3] Касьян В.І. Філософія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18340719/filosofiya/formi_suspilnoyi_svidomosti. – Заголовок з екрана.

Одним із наглядних прикладів виховання негативного ставлення до корупції й будь-яких її проявів, подолання схильності до корупційної поведінки, формування обізнаності у засобах протидії корупції є впровадження навчальної програми курсу «Моя громадянська свідомість. Запобігання корупції» у загальноосвітні заклади[1]. Метою навчання цього курсу є надання учням основ знань щодо причин, видів, проявів, наслідків корупції як негативного соціально-правового явища, формування вмінь й навичок протидії корупції, забезпечення умов для розвитку правосвідомості учнів, формування елементів їхньої правової культури, антикорупційних моделей поведінки, власного ставлення учнів до ролі держави, суспільства й громадян у протидії корупції, виховання нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища.

Підсумовуючи викладене, відмітимо, що першим кроком до успіху у протидії корупційним проявам повинно стати виховання громадської й правової свідомості в суспільстві, що передбачає насамперед знання громадянами своїх прав й уміння їх захищати і відстоювати, а також формування в суспільстві негативного ставлення до корупції. Треба пам'ятати: немає корупції у тій країні, де суспільство не допускає підношень чиновникам.

Калініна А. В., аспірантка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОРУПЦІЇ ТА ІММІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Із виникненням держави як політичної організації суспільства явище корупції неухильно супроводжує історію людства. Незважаючи на тривалий час боротьби з цією проблемою, знищити корупційні процеси у суспільстві не вдалося: на початку XXI ст. корупція охопила всі держави

1 Навчальна програма курсу за вибором учнів «Моя громадська свідомість. Запобігання корупції». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/img/zstored/files/програма МГС.doc. – Заголовок з екрана.

світу і майже всі основні сфери людського життя (економіку, політику, культуру та ін.).

Сучасна міграція (як і окремий її прояв – імміграція) за глобальністю не поступається корупції, хоча, на відміну від останньої та враховуючи власні недоліки, і не є суто негативним явищем. Серед небажаних наслідків міграційних процесів варто звернути увагу на нелегальній міграції осіб, що з кожним роком зростає в Україні. Так, за приблизними розрахунками (оскільки офіційні статистичні дані про кількість нелегальних мігрантів в Україні відсутні), у 2011 р. кількість нелегалів в Україні становила понад 55 тис. осіб, а, наприклад, за перші дев'ять місяців 2013 р. в Україні було виявлено близько 11 тис. представників зазначеної категорії мігрантів[1]. За даними МВС України, щороку на території України затримують близько 14-17 тис. нелегалів[2].

Однією з причин не лише існування, а й величезних масштабів нелегальної міграції є корупція. Поширення корупції та зловживань у сфері контролю та запобігання нелегальній міграції, корупційні дії посадовців щодо приховування нелегальних мігрантів, їх легалізації та безпосереднє прикриття злочинних угруповань, які займаються контрабандою людей[3], створюють сприятливе середовище для проникнення на територію України незаконним шляхом іноземців та осіб без громадянства як з метою транзиту до інших, переважно європейських, держав, так і проживання в Україні. Іммігрант із нелегальним статусом може навіть облаштувати своє життя і знаходитись на незаконних підставах в Україні роками. Поведінка такої особи внаслідок різних причин нерідко виходить за межі законної, що сприяє підвищенню рівня злочинності в державі.

Корупційні діяння, пов’язані з іммігрантами, на нашу думку, можна поділити на дві великі групи: 1) корупційні діяння, пов’язані із переправленням іноземця чи особи без громадянства через державний кордон України, і 2) корупційні діяння, пов’язані із життєдіяльністю іноземця чи особи без громадянства на території України.

Явище корупції «живлять» не лише правоохоронні органи держави, а й самі іммігранти, причому не лише в Україні, а й у сусідніх державах.

---

[1] Боровец В. Понаехали тут [Электронный ресурс] / В. Боровец // Inpress.ua. – 2013. – 5 ноября. - Режим доступа : http://inpress.ua/ru/politics/19395-vitaliy-borovets-ponaekhali-tut. - Загл. с экрана.

[2] Ремський В. В. Вплив етнічної злочинності на криміногенну ситуацію в Україні / В. В. Ремський // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 84.

[3] Профілактика злочинів : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Атіка, 2011. – С. 543.

Наприклад, у РФ, нелегальні мігранти при їх виявленні органами поліції, щоб уникнути відповідальності за порушення міграційного законодавства, надають перевагу неправомірному вирішенню проблеми (як правило, це надання певної грошової суми співробітникам поліції). Ті з них, хто мають якийсь бізнес (це може бути як легальний, так і нелегальний іммігрант), надають неправомірну вигоду органам державної влади, щоб уникнути перевірок з їх боку, а організована, в тому числі й етнічна, злочинність впливає на державні та правоохоронні органи шляхом їх підкупу з метою створення умов для безперешкодного здійснення своєї злочинної діяльності і т. п.[1] На жаль, незважаючи на низку заходів державної влади щодо боротьби з поширенням корупції, схожі проблеми і схоже становище нелегальних іммігрантів є актуальними в повній мірі й для України.

Також необхідно зазначити, що, знову ж таки, самими іммігрантами явище корупції трактується неоднаково. Як зазначають Л. С. Арутюнов та М. О. Касьяненко, однією з характерних рис девіантної поведінки іммігрантів є культурний релятивізм. У сфері корупції це знайшло поширення у різному ставленні до такого корупційного діяння, як надання неправомірної вигоди. Для європейців будь-яке надання посадовій особі такої вигоди, навіть у невеликих розмірах, може трактуватися як підкуп. І навпаки, для східного менталітету властиве бажання віддячити особу за надання якоїсь послуги або вирішення справи навіть законним шляхом[2].

Таким чином, заходи, які здійснюються державними органами та громадськістю у напряму подолання або зменшення впливу на суспільство корупційних процесів, є важливими кроками й у боротьбі з нелегальною імміграцією (яка є потенційною загрозою національній безпеці України), й у запобіганні злочинності іммігрантів (як легальних, так і нелегальних).

---

[1] Guillory S. Corruption, Not Migrants, Is Russia's Problem [Електронний ресурс] / S. Guillory // The Nation - 2013. – August 20. – Режим доступу : http://www.thenation.com/article/175815/corruption-not-migrants-russias-problem#. – Заголовок з екрана.

[2] Арутюнов Л. С. Мотивация противоправного поведения среди представителей национальных общин (на примере иммигрантов) / Л. С. Арутюнов, М. А. Касьяненко // Миграционное право. – 2007. – № 5. – С. 20.

Клок О. В., аспірант кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ШЛЯХОМ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ураховуючи той факт, що ефективність запобігання та боротьби з корупцією безпосередньо залежить від такої складової, як розвиток системи громадського контролю та формування антикорупційної громадської свідомості, ретельного дослідження потребує питання безпосередньої взаємодії державних органів та громадськості щодо запобігання та протидії корупції. Адже наполегливе небажання влади використовувати громадський потенціал для протидії корупції може говорити або про відсутність розуміння того, як функціонує інформаційне суспільство, або про елементарний «страх» перед змінами[1].

Погоджуємось із твердженням І. О. Христич, що зменшення ступеня корупційних діянь в Україні можливе лише за умови координації зусиль та засобів різних державних структур, суспільства, міжнародних організацій, а також шляхом формування у суспільстві негативного ставлення громадськості до цього явища як до суспільно негативного[2].

Отже, без сумніву, активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, є головною передумовою виявлення корупційних правопорушень й ефективності антикорупційних заходів[3].

---

[1] Настюк В. Я. / Функціонування офіційних відкритих джерел інформації як інструмент протидії корупції в Україні / В. Я. Настюк // Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діюч. наук.-практ. семінару, 24 трав. 2013 р. м. Харків. – Х. : Оберіг, 2013. – С. 121–124.

[2] Христич І. О. // Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням : матеріали наук.-практ. семінару, 20 квіт. 2012 р. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – С. 61–64.

[3] Борисов В., Кальман О. Громадянське суспільство та питання подолання корупції // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005 – № 2 (41). – С. 168-173.

До сьогодні відмічалося зниження антикорупційного потенціалу громадськості в Україні у зв'язку з ураженням інститутів громадянського суспільства, що традиційно вважалися спроможними контролювати та здійснювати вплив на всі її рівні – громадські організації та засоби масової інформації. Неодноразово науковцями та дослідниками в цій сфері відмічалось про повальну непрозорість та заангажованість засобів масової інформації, публікування замовних матеріалів. Зазначалось, що громадські організації також піддаються певним корупційним ризикам – створюються з певною метою або під конкретний проект, є залежними від певних політичних партій, здійснюють діяльність, яка не передбачена їх статутними документами.

Загальні принципи та форми участі громадськості в попередженні корупції і протидії їй визначені у ст. 13 Конвенції ООН проти корупції та охоплюють, зокрема: посилення прозорості і сприяння залученню громадян до процесів прийняття рішень; забезпечення для громадськості ефективного доступу до інформації; здійснення заходів з інформування громадськості, які б сприяли створенню атмосфери нетерпимості до корупції; повагу, заохочення і захист свободи пошуку, отримання і поширення інформації про корупцію. Відповідно до ст. 3 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" одним з основних принципів діяльності із запобігання і протидії корупції є участь громадськості у заходах, спрямованих на реалізацію цих завдань.

Ретельне вивчення нами цього питання дає підстави стверджувати про необхідність взаємодії державних органів та громадськості в процесі боротьбі із корупцією у таких формах: 1) допоміжна, яка здебільшого спрямована на допомогу та критичний огляд у процесі формування антикорупційної політики; 2) контролююча, яка полягає в реалізації контролю над діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування.

Неодмінно, антикорупційна взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадського суспільства повинна охоплювати усі стадії антикорупційної діяльності, починаючи від висування антикорупційних ініціатив до контролю за результативністю державної політики у сфері протидії корупції.

На нашу думку, стадія висування антикорупційних ініціатив має охоплювати взаємодію інститутів громадянського суспільства з органами державної влади та органами місцевого с самоврядування у такий спосіб: спільне обговорення антикорупційних ініціатив, що виходять від органів

державної влади або органів місцевого самоврядування із зацікавленими інститутами громадянського суспільства; внесення громадських антикорупційних ініціатив до органів державної влади або місцевого самоврядування, їх посадових осіб та їх спільне обговорення із зацікавленими державними органами; спільне висунення антикорупційних ініціатив інститутами громадянського суспільства, державними органами або органами місцевого самоврядування. Громадське обговорення проектів нормативних актів повинно бути обов'язковим етапом нормотворчого процесу в системі органів виконавчої влади. Консультації із громадськістю в нормотворчому процесі повинні проводитися з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості в діяльності цих органів. Так, на стадії формування антикорупційної політики формою взаємодії може слугувати проведення спільних конференцій, «круглих столів». Ефективність такої взаємодії повинна вимірюватися якістю реалізованих антикорупційних ініціатив.

Взаємодія громадськості з державними органами в сфері протидії корупції може існувати не лише у виді теоретичної або практичної допомоги для створення єдиної антикорупційної політики, а й у виді контролю (моніторингу). На нашу думку, проведення такого моніторингу є доцільним у рамках підзвітності органів державної влади та органів місцевого самоврядування перед громадськістю щодо належної реалізації покладених на них функцій держави, використання державних коштів, виконання поставлених ними цілей та завдань. Серед таких заходів можна визначити проведення громадської експертизи та контролю бюджетного процесу як на стадії його формування, так і на стадії виконання. Можливе існування громадського контролю за конкурсним розподілом бюджетних коштів. Так, громадські організації можуть здійснювати контроль за дотриманням закону в процедурі проведення тендерів і в разі виявлення порушень вимагати від органів влади їх усунення.

До механізмів взаємодії можна віднести проведення органами державної влади моніторингу й аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості; ознайомлення широких верств населення з формами його участі у формуванні та реалізації державної політики, виконання

спільних проектів інформаційного, аналітико-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо.

Григор'єв Р. Г., здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

За своєю природою розглядуваний механізм має соціальний характер, оскільки спрямований на негативні явища і процеси, що породжують та зумовлюють корупцію. Це пов'язується з тим, що корупція, комплекс чинників, що детермінує її, є складовими соціальної реальності та існують лише в людському суспільстві. Шкода від корупції заподіюється суспільним відносинам і соціальним цінностям.

Правове в цьому механізмі є особливим проявом соціальності, виступаючи одним із різноманітних способів її існування і здійснення, специфічним засобом освоєння соціальної дійсності[1]. Цілком доречним є визначення К.В. Шундіковим правового механізму як необхідного та достатнього для досягнення конкретної юридичної цілі системного комплексу юридичних засобів, організованих послідовно і діючих поетапно, відповідно до нормативно заданої схеми (процедури)[2]. За допомогою правових норм установлюється компетенція, структура, функції суб'єктів запобігання і протидії корупції, перелік цих суб'єктів, а також принципи, основні напрями та засади запобігання і протидії корупції, юридична відповідальність осіб, винних у порушенні правових приписів. Єдність соціального і правового у діяльності із запобігання і протидії корупції забезпечується наявністю певного механізму, здатного переводити правові установки в реальну поведінку людей.

---

[1] Спиридонов Л.И. Социология уголовного права / Л.И. Спиридонов. – М. : Юрид. лит., 1986. – С. 80-82.

[2] Шундиков К.В. Механизм правового регулирования : учеб. пособ. / К.В. Шундиков / под ред. А.В. Малько. – Саратов : СГАП, 2001. – С. 42.

Таким механізмом і є соціально-правовий механізм запобігання та протидії корупції, який формується з моменту постановки цілей і формулювання завдань цієї діяльності, виділення групи спеціальних суб'єктів, а також покладання на них реалізації певних функцій у межах установлених повноважень у конкретних сферах життєдіяльності суспільства[1]. Його невід'ємною рисою є наявність механізмів управління та регулювання, які мають спільну сферу застосування, передбачають різний за характером вплив на об'єкти управління з метою досягнення певних результатів, тобто реалізації установлених цілей та завдань кримінологічного впливу. З наукової точки зору цікавим є визначення соціально-правового механізму протидії злочинності, наведене О.М. Литвиновим. Під цим механізмом учений розуміє інтегровану цілісну сукупність необхідних і достатніх функціональних та правових елементів, за допомогою яких суб'єкт формує раціональну систему впливу на фактори злочинності, забезпечує ефективне здійснення кримінологічного процесу, досягаючи тим самим результативного виконання завдань і функцій, покладених на систему протидії злочинності[2].

В ієрархічній і складній структурі механізму зазвичай виділяють головну ланку, чи серце механізму[3]. Сутність подібного підходу полягає в тому, що виділення основних елементів дозволяє з'ясувати головні специфічні функції, що виконуються за допомогою кримінологічного впливу. Вважаємо, що головними елементами структури соціально-правового механізму запобігання і протидії корупції є суб'єкти та мета (цілі) запобігання і протидії корупції. Суб'єкти є рушійною силою цього механізму, оскільки здійснюючи вплив на об'єкт (корупцію як соціальне явище, її прояви, корупційні відносини, соціальні передумови корупції, причини й умови корупційних діянь), безпосередньо приводять в дію зазначений механізм. Слід підкреслити, що цей вплив не є однобічним, хаотичним, ситуативним. В основі цього впливу лежить цілеспрямована діяльність суб'єктів запобігання і протидії корупції, які шляхом реалізації поставлених перед ними завдань на різних кримінологічних рівнях запобігання і протидії корупції, з урахуванням правових приписів,

[1] Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2008. – С. 113.
[2] Там само. – С. 113.
[3] Рудницький С.В. Категорія «механізм» та її гносеологічні можливості для опису явищ і процесів суспільно-політичнго життя / С.В. Рудницький // Держава і право: зб. наук. праць. Юрид. та політ. науки. – Вип. 53. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 682.

принципів, досягають поставленої перед ними мети. У свою чергу, корупція, набуваючи з кожним роком нових форм прояву, змушує удосконалювати як нормативну базу, так і діяльність суб'єктів протидії їй. У цьому і знаходить прояв взаємний вплив суб'єктів та об'єктів один на одного. Має рацію Г.А. Аванесов, який із цього приводу вказує на те, що об'єкт, випробовуючи вплив суб'єкта, перетворює його в реально існуючу силу. Це є така взаємодія, взаємовідношення суб'єкта профілактики (системи суб'єктів) і об'єкта профілактики (системи об'єктів), механізм якого можна представити в найзагальнішому плані як процес профілактичної дії[1]. Єдність та функціонування зазначеного механізму забезпечується наявністю інтеграційних зв'язків між його складовими елементами.

Окрім названих елементів, до структури соціально-правового механізму запобігання і протидії корупції можна віднести завдання та рівні запобігання і протидії корупції, принципи функціонування системи протидії корупції; правові засоби (правові норми, антикорупційне законодавство, практику).

Варто зазначити, що, власне, мета формує та визначає цей механізм. З урахуванням поставленої мети (цілей) відбувається відповідний вибір засобів її досягнення. Тому кожен з елементів механізму може стати таким, що спрямовує, тобто системоутворюючим чинником.

Характеризуючи соціально-правовий механізм запобігання і протидії корупції, можна дійти висновку, що йому притаманні такі системні властивості: цілісність, якісна визначеність, відмежованість відносно середовища, гетерогенність і структурованість, взаємодія елементів між собою, взаємодія і зв'язок із навколишнім середовищем, наявність інтегральних характеристик, емерджентність, цілеспрямованість[2].

З урахуванням наведених теоретичних положень вважаємо за доцільне надати власне визначення соціально-правового механізму запобігання і протидії корупції, під яким розуміється складне системне утворення його елементів, за допомогою яких суб'єкт запобігання і протидії корупції забезпечує кримінологічний вплив на об'єкти запобігання і протидії корупції з метою досягнення поставленої мети.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що ефективність системи протидії корупції напряму залежить від успішно діючого соціально-

---

[1] Аванесов Г.А. Кримінологія / Г.А. Аванесов. – М. : Акад. МВД СССР, 1984. – С. 385.

[2] Основи теорії системи і системного аналізу: навч. посіб. / К.О. Сорока. – Х. : ХНАМГ, 2004. – С. 17.

правового механізму запобігання і протидії корупції, який є інструментом підвищення результативності її функціонування.

Новіков О. В., аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

КОРУПЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Корумпованість органів державної влади та місцевого самоврядування руйнує систему нормального функціонування українського суспільства, базові засади ринкової економіки та в цілому загрожує економічній безпеці України. Слід констатувати доволі тісний взаємозв'язок між корупцією та економічною злочинністю: корупція визначає і підтримує зростання тіньової економіки та економічної злочинності, а тіньова економіка й економічна злочинність живлять корупцію. Чим вищий рівень корупції, тим вищий рівень тіньової економіки та економічної злочинності[1]. У зв'язку з цим можна констатувати важливий детермінуючий вплив корупції на злочинність у сфері інтелектуальної власності як різновид економічної злочинності.

Масштабна корупція сприяє існуванню та розвитку тіньового ринку інтелектуальної продукції. Цей вплив простежується на всіх ланках організованого кримінального бізнесу у сфері інтелектуальної власності, починаючи з етапу виробництва чи незаконного ввезення контрафакту та закінчуючи забезпеченням функціонування мереж розповсюдження такої продукції. Так, підкуп службових осіб митних органів дозволяє безперешкодно ввозити підроблену продукцію на територію України. За даними асоціації «Укрлегпром», 60% одягу і 85% взуття, що продається в Україні, нелегально завозиться з Китаю. Щорічний прибуток від продажу контрафактного товару оцінюється більш ніж у 6 млрд.

[1] Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія / А. М. Бойко. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 278.

доларів[1]. Враховуючи такі обсяги контрабандної контрафактної продукції, можна уявити рівень поширення корупції в органах митної служби України.

Що ж стосується виробництва контрафактної продукції на території України, то мінімізація трансакційних витрат потребує наявності значних потужностей виробництва. Функціонування такого виробництва не можливе без корумпованості службових осіб контролюючих і правоохоронних органів. Така ж ситуація виникає й на стадії розповсюдження контрафактної продукції. Підроблена продукція відкрито збувається на торгівельних ринках та у невеликих торгових точках. У своєму щорічному звіті за 2014 рік Торгівельне представництво США (United States Trade Representative) до переліку найбільших порушників авторського права в світі внесло два українських ринка: «Петрівка» (м. Київ) та «Сьомий кілометр» (м. Одеса)[2].

Бездіяльність правоохоронних органів та суду у боротьбі з неліцензійною та контрафактної продукцією зайвий раз підкреслює певну зацікавленість деяких службових осіб в існуванні тіньового ринку інтелектуальної власності. Враховуючи значну прибутковість реалізації контрафактної продукції, організовані злочинні угруповання сплачують значні кошти співробітникам та керівництву правоохоронних органів для забезпечення захисту свого кримінального бізнесу. Не заперечуємо також факту наявності у деяких службових осіб частки в цій незаконній діяльності.

Не оминуло явище корупції і галузь управління та захисту інтелектуальної власності. Про наявність неприхованих в державі корупційних схем у сфері інтелектуальної власності заявляв Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України. Так, у своєму листі від 19 вересня 2008 р. №04-22/13-1140 Комітет звернув увагу на численні зловживання у цій сфері та відсутність реагування Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України та інших правоохоронних органів на звернення громадян та публікації у засобах масової інформації[3]. Таким чином, високий рівень корупції сприяє

---

[1] Больше половины одежды в Украине - китайский ширпотреб [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://podrobnosti.ua/economy/2013/08/30/926953.html. - Загл. с экрана.

[2] США внесли Ex.ua и киевский рынок "Петровка" в список мировых пиратов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://focus.ua/economy/297289/. – Загл. с экрана.

[3] Біла книга-2 Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України / Дем'яненко О.В., Доровських А.В., Кулаков С.А., Лі А. – К. : Парламентське вид-во, 2008. – С. 116.

погіршенню, а в деяких випадках і нівелює всю систему захисту прав інтелектуальної власності, призводить до безкоштовної передачі провідних вітчизняних технологій та секретів виробництва за кордон, спричиняє численні збитки науково-дослідним установам і державі в результаті таких порушень.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати суттєвий детермінуючий вплив корупції на функціонування та розвиток злочинності у сфері інтелектуальної власності. Боротьба з цим негативним соціальним явищем є необхідною умовою зменшення обсягів тіньового ринку контрафактної продукції в Україні. В контексті цього для повного уявлення стану та негативних соціальних наслідків корупції підкреслимо важливість дослідження її проявів у різноманітних сферах суспільного життя.

Новікова К. А., аспірантка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОПОЗИЦІЮ АБО НАДАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВІЙ ОСОБІ

Кримінально-правове забезпечення боротьби з корупцією є важливим напрямом діяльності держави у сфері протидії цьому негативному соціальному явищу. Недоцільна чи невдала криміналізація може створити серйозні перепони у діяльності правоохоронних органів у напряму боротьби з корупційними правопорушеннями, призвести до численних зловживань з боку службових осіб. Враховуючи це, актуалізується проблема удосконалення норм закону про кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової діяльності.

У чинному КК України з урахуванням останніх змін, внесених до статей, що передбачають відповідальність за корупційні правопорушення, криміналізовані не тільки надання службовій особі неправомірної вигоди (частини 2-5 ст. 369 КК України), а й сама пропозиція її надання (ч. 1 ст. 369 КК України). Таким чином, порівняно

з традиційними для нашого законодавства положеннями, нині межі криміналізації істотно розширені. Разом із тим виникає запитання про доцільність та обґрунтованість криміналізації не тільки пропозиції надання неправомірної вигоди, а й самого її надання. На користь необґрунтованості їх криміналізації можуть свідчити принаймні такі аргументи.

Перш за все корупційні відносини мають таку саму структуру, як й інші суспільні відносини. Їх суб'єктами є: з одного боку, службова особа, а з другого – особа, що намагається отримати від неї певну послугу, яка стає об'єктом цих відносин. Взаємовигідність корупційних відносин та страх перед покаранням за вчинювані обома сторонами діяння фактично породжують спільну зацікавленість у забезпеченні латентності фактів корупції. Кримінальна відповідальність за пропозицію або надання неправомірної вигоди може сприяти небажанню службових осіб ставати учасниками корупційних відносин у зв'язку з усвідомленням можливості звернення до правоохоронних органів особою, що надає таку вигоду. Таким чином, буде створено обстановку, за якої службові особи боятимуться вступати у такі відносини, що призведе до зниження кількості останніх.

Інколи стверджують, що подібної мети можна досягнути через механізм спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за ці діяння. Так, відповідно до ч. 6 ст. 369 КК України особа, яка пропонувала, обіцяла чи надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди і після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру. Таким чином, обов'язковою підставою цього звільнення є наявність факту вимагання службовою особою неправомірної вигоди, а особи, відносно яких не було таких дій, підлягають кримінальній відповідальності у будь-якому разі. Враховуючи розмитість поняття «вимагання» та взагалі важкість доказування фактів вимагання, можна уявити, наскільки обмежена підстава спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі сприяє латентності цих корупційних правопорушень.

Крім того, скасування кримінальної відповідальності за пропозицію або надання службовій особі неправомірної вигоди перетворить так званого «хабародавця» зі злочинця, який намагається приховати злочин і

уникнути кримінальної відповідальності, на цінного для слідства та суду свідка. Відомо, що однією з найвагоміших проблем у протидії корупційним злочинам є складність віднайдення та встановлення доказової бази. Водночас показання особи, яка безпосередньо була присутня під час отримання службовою особою неправомірної вигоди, можуть стати фундаментом для доказування вчинення злочину. При цьому, безумовно, має бути збережена кримінальна відповідальність за провокацію підкупу, вчинену службовою особою (ст. 370 КК України).

Нарешті, криміналізація пропозиції надання неправомірної вигоди порушила одне з фундаментальних правил чинного кримінального законодавства про недопустимість установлення кримінальної відповідальності за виявлення наміру. Фахівці Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України у своєму висновку на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» виступали проти такої криміналізації саме з міркувань того, що вчинення подібних дій може свідчити лише про наявність наміру, думки надати неправомірну вигоду, що саме по собі не утворює складу злочину (ст. 11 КК України). І лише у випадку, якщо той, хто пропонує неправомірну вигоду, та той, кому її пропонують, доходять певної домовленості про умови та способи реалізації їх «спільного плану», такі дії можна розглядати як готування до отримання неправомірної вигоди. Але довести або спростувати таку домовленість на практиці майже неможливо.

Підсумовуючи вищевикладене, можна поставити на розсуд наукової громадськості вирішення питання про обґрунтованість збереження кримінальної відповідальності, як мінімум, за пропозицію надання службовій особі неправомірної вигоди, хоча наведені вище аргументи свідчать про те, що під сумнівом є й установлення кримінальної відповідальності за самий факт надання такої вигоди.

Смоляр Є. А., здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса НАПрН України, м. Харків

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

У науці та практиці поширеною є думка, що правильна організація процесу виконання покарання, зокрема, у виді позбавлення волі, є однією з умов досягнення цілей останнього. З огляду на те, що за час відбування покарання у засуджених можливі різноманітні зміни поглядів і поведінки, це неодмінно тягне за собою поліпшення або погіршення умов утримання засуджених як у межах однієї установи, так і шляхом переведення до інших виправних закладів; якщо йдеться про засуджених із позитивними настановами, то подальше залишення їх у загальному асоціальному середовищі може заподіяти тільки шкоду[1]. Виходячи із принципу диференціації й індивідуалізації процесу виконання–відбування покарання, закріпленого у ст. 5 КВК України, практична діяльність установ виконання покарань спрямовується на запровадження прогресивної системи виконання позбавлення волі[2].

Головною метою прогресивної (ступінчастої) системи є прагнення спонукати засудженого самого впливати на власну долю, власними зусиллями добиватися поліпшення свого становища шляхом переведення на вищий щабель прогресивної системи. Й у теперішній час прогресивна система відбування покарання визнається фахівцями одним із принципів політики держави у сфері виконання кримінальних покарань[3]. При цьому основною ознакою прогресивної системи називається створення умов, за яких засуджені в процесі виконання-відбування позбавлення волі

---

[1] Стоматов Е.Г. Передумови створення злочинних угрупувань у місцях позбавлення волі [Електронний ресурс] / Е.Г. Стоматов. – Режим доступу : http://www.inter.criminology.org.ua/materials/ seminar24_12/stomatov.htm. – Заголовок з екрана.

[2] Яковець І. Прогресивна система відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими неповнолітніми / І. Яковець // Девіантна поведінка неповнолітніх : проблеми, пошуки, рішення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 листоп. 2005 р. – Х. : ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2006. – С. 229.

[3] Трубников В.М. Прогресивна система відбування покарання як принцип кримінально-виконавчої політики України / В.М. Трубников // Вісн. Харк. нац. ун-ту. ім. В.Н. Каразіна. Сер. “Право”. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – Вип. 1 (2). – С. 15.

просуваються «щаблями» угору чи униз, від більш суворих форм карально-виховного впливу до більш м'яких.[1]. У свою чергу, мета прогресивної системи виконання-відбування позбавлення волі полягає в стимулюванні процесу виправлення засуджених, диференціації карального впливу на них з урахуванням їх реальної поведінки[2]. На думку вчених, прогресивна система зазвичай проявляється у таких етапах: а) зміна умов тримання засуджених у межах однієї УВП; б) зміна умов тримання засуджених шляхом переводу з однієї УВП до іншої; в) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини більш м'яким покаранням[3].

Чинне законодавство веде мову про три основні ступені виправлення засуджених: ст. 100 КВК передбачає можливість переведення до іншої установи засуджених, які *стають на шлях виправлення;* у ст. 82 КК передбачається, що заміна невідбутої частини строку покарання більш м'яким покаранням може бути застосована, якщо засуджений *став на шлях виправлення;* відповідно до ст. 81 КК умовно-дострокове звільнення може бути застосоване, якщо засуджений *довів своє виправлення.* Кожному з наведених ступенів має відповідати той чи інший етап прогресивної системи виконання-відбування покарань: першому етапу – можливість зміни умов тримання або у межах однієї установи, або шляхом переведення до іншої; другому – заміна невідбутої частини покарання більш м'яким його видом; третьому – умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. У цьому і полягатиме поступовість змін умов тримання засуджених та застосовування правообмежень аж до повного звільнення від відбування призначеного покарання.

Однією з головних проблем при впровадженні прогресивної системи відбування покарання є нормативна невизначеність критеріїв, за якими має проводитись оцінка виправлення засуджених. Виправлення особи є міжгалузевою категорією як кримінального, так і кримінально-виконавчого права. Проте єдине його визначення надане у ст. 6 КВК України: під виправленням засудженого розуміється процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього

[1] Ткачевский Ю.М. Прогрессивная система исполнения уголовных наказаний / Ю. М. Ткачевский. – М. : Зерцало, 1997. – С. 23.

[2] Игнатов А.Н. О совершенствовании прогрессивной системы исполения наказания в виде лишения свободы / А. Н. Игнатов // Исправительно-трудовые учреждения : Бюл. ВНИИ МВД СССР. – 1979. – № 9. – С. 8.

[3] Трубников В.М. Уголовно-исполнительное право Украины : учебник / В. М. Трубников, В. П. Филонов, А. И. Фролов. – Донецк : ДИВД МВД Украины, 1999. – С. 384.

готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Термін процес (від лат. *processus* - просування) означає рух уперед, послідовну зміну станів, стадій розвитку; сукупність послідовних дій з метою досягнення якогось результату. Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що психологи знайомі з багатьма концепціями становлення особистості і звикли до того, що позитивні зміни в особистості полягають лише в деякому покращанні, коли недоліки все одне лишаються. Майже ніхто не прагне психологічними засобами переробити людину на ідеал, досконалість[1]. Необхідно відзначити, що й кримінально-виконавче законодавство, визначаючи виправлення як процес, а не як результат, у такий спосіб орієнтує персонал органів та установ виконання покарань на необхідність роботи у напряму виправлення, а не на безумовне його досягнення. Що стосується закону кримінального, то в ньому міститься лише загальне посилання на критерії оцінки виправлення – ставлення до праці (навчання) та добра поведінка (ст. 81 КК України). Як саме мають вони встановлюватись, жоден нормативний акт не вказує, хоча певні спроби формалізації даних питань запроваджувались[2].

У наслідок цього можливість зловживання повноваженнями адміністрацією установи виконання покарань при вирішенні питань, пов'язаних з оцінкою ступеня виправлення та застосування до засуджених елементів прогресивної системи виконання-відбування кримінальних покарань, й досі є максимальною. Для уникнення подібних негативних проявів, як видається, доцільно запровадити чітке визначення усіх можливих критеріїв виправлення засуджених, щоб вони не могли тлумачитись довільно або недвозначно. Натомість низка вчених стверджують, що об`єктивно оцінити ступінь виправлення особи, а тим більше чітко визначити критерії такої оцінки неможливо[3]. Тому перевага має надаватися іншому шляху розв'язання проблеми: наприклад, міжнародні стандарти орієнтують на «презумпцію виправлення», вказуючи на необхідність створення максимально сприятливих умов для застосування умовно-дострокового звільнення. Саме тому слід підтримати думку І.С. Яковець, що у національне законодавство та

---

[1] Білецький В. Виправлення девіантної особистості : філософський погляд : монографія / В. Білецький. – Д. : «Східн. Видавнич. дім», 2003. – С. 153.

[2] Критерії дострокової свободи доручать оцінювати громадськості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/1327-udz_formalizuyut_do_avtomatizmu.html. - Заголовок з екрана.

[3] Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія / І. С. Яковець. – М. : Вид-во PRI, 2012. – С. 174.

практику умовно-дострокового звільнення й заміни невідбутої частини позбавлення волі більш м'яким покаранням має бути впроваджений «принцип виправлення засуджених», унаслідок чого слід змінити загальний підхід до цієї діяльності: не засуджений має доводити, що він виправився та заслуговує застосування даних інститутів, а адміністрація установи повинна надати докази, що засуджений представляє небезпеку для суспільства і не може бути звільнений[1]. Подібний підхід, з одному боку, дозволить знизити рівень корупції, із другого – вимагатиме доведення адміністрацією установи реального здійснення усіх передбачених заходів, спрямованих як на виправлення, так і на створення умов для ресоціалізації особи.

[1] Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія / І. С. Яковець. – М. : Вид-во PRI, 2012. – С. 65.

ЗМІСТ

Борисов В. І. Вступне слово……...**3**

Голіна В. В. Нові підходи до запобігання корупції в Україні……**5**

Батиргареєва В. С., Шуміло О. О. Сприйняття корупції харківською громадськістю: результати пілотажного опитування…….....**11**

Настюк В. Я., Шевчук О. М. Актуальні проблеми взаємодії державних органів і громадськості у запобіганні та протидії наркокорупції в Україні……**15**

Курінний Є. В. Децентралізація влади, як пріоритетний детермінант протидії корупції в Україні……...**19**

Требін М. П. Феномен корупції у сучасному світі……**23**

Герасіна Л. М. Соціальна небезпека корупції як латентного, злочинного явища в діяльності державного механізму……..**25**

Харченко В. Б. Контрольована» корупція як захід впливу на державну політику в Україні……..**29**

Корж В. П. Деякі проблеми запобігання та протидії застосуванню корупційних виборчих технологій в Україні…….....**34**

Колодяжний М. Г. Кримінологічний нарис щодо громадського впливу на боротьбу з корупцією в Україні……...**39**

Глинська Н. В. Корупційні ризики при ухваленні кримінальних процесуальних рішень: окремі питання……...**43**

Авдєєва Г. К. Громадська антикорупційна експертиза як засіб запобігання корупції……..**46**

Бєлєвцева В. В. Загально-правові підходи до взаємодії держави і громадського суспільства щодо протидії корупційним проявам……..**50**

Харитонова О. В. Методологічні засади наукових розробок у галузі протидії корупції……**53**

Крайник Г. С. Участь громадськості в удосконаленні антикорупційного законодавства України……...**57**

Лукашевич С. Ю. Принципи антикорупційної політики……...**59**

Пивоваров В. В. Корупція в системі детермінації корпоративної злочинності……**63**

Лисодєд О. В. Удосконалення кримінально-виконавчого законодавства щодо правового статусу засуджених як чинник зниження зловживань зі сторони персоналу установ виконання покарань……...**66**

Кундеус В. Г. Щодо визначення злочинів, що полягають у зловживанні повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди (статті 364, 364^1, 365^2 КК України), як корупційних злочинів……..**69**

Федчишин С. А. Роль громадської ради при міністерстві закордонних справ України у запобіганні та протидії корупції в дипломатичній службі……..**73**

Кохан В. П. Щодо шляхів залучення інститутів громадянського суспільства до участі у протидії корупції в Україні……...**77**

Політова А. С. Взаємодія державних органів і громадськості у протидії корупції……...**80**

Автухов К. А. Проблема корупціогенних норм у кримінально-виконавчому кодексі України……...**84**

Овчаренко О. М. Деякі питання запобігання корупції у судовій системі……**87**

Сметаніна Н. В. Злочини корупційної спрямованості як прояв і відображення злочинності у сучасному суспільстві: окремі питання запобігання та протидії……..**90**

Шрамко С. С. Громадська свідомість як чинник запобігання корупції.....**94**

Калініна А. В. Взаємозв'язок корупції та імміграційних процесів в Україні……**96**

Клок О. В. Особливості запобігання та протидії корупції шляхом взаємодії громадськості з державними органами та органами місцевого самоврядування.....**99**

Григор'єв Р. Г. Соціально-правовий характер механізму запобігання та протидії корупції……..**102**

Новіков О. В. Корупція як детермінуючий чинник злочинності у сфері інтелектуальної власності……...**105**

Новікова К. А. Деякі питання кримінальної відповідальності за пропозицію або надання неправомірної вигоди службовій особі**……...107**

Смоляр Є. А. Шляхи протидії корупційним проявам при застосуванні прогресивної системи відбування покарання**……110**